

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖÇ ve MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Doktora Tezi

Şeyma BOZKAYA

Danışman
Doç. Dr. Şükrü APAYDIN

Nevşehir
Ocak 2023

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI GÖÇ ve MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Doktora Tezi

Şeyma BOZKAYA

Danışman
Doç. Dr. Şükrü APAYDIN

Nevşehir

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallarına uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Şeyma BOZKAYA

TEZ YAZIM KLAVUZUNA UYGUNLUK

“Uluslararası Göç ve Makroekonomik Etkileri” isimli Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Klavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Şeyma BOZKAYA

Danışman

Doç. Dr. Şükrü APAYDIN

İktisat Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Şükrü APAYDIN danışmanlığında Şeyma BOZKAYA tarafından hazırlanan “Uluslararası Göç ve Mekroekonomik Etkileri“ adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

18/01/2023

JÜRİ

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Şükrü APAYDIN

.....

Üye: Doç. Dr. Ebru TOPCU

.....

Üye: Doç. Dr. İlhan ARAS

.....

Üye: Doç. Dr. Aslıhan NAKİBOĞLU

.....

Üye: Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun..... / ...../ .....tarih ve ..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

/ /.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince sabırla tezimin son halinin Őekillenmesinde emeği olan, bilgi ve deneyimleriyle, sağladığı bilimsel katkıları ile birlikte tüm sorularıma titizlikle cevap veren, pozitif yaklaŐımıyla destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Şükrü APAYDIN'a teŐekkürü borç bilirim. Ayrıca doktora eğitimimin başlangıcında yanımda olan her koŐulda bizi önceliği yapan, bilgi birikimi ve tecrübelerinden faydalandığım önceki değerli danıŐmanım Doç. Dr. Hakan KUM'a teŐekkürlerimi sunarım. Tezimi inceleyip yorum ve görüşleri ile tezimin gelişmesine katkıda bulunan değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Ebru TOPCU, Doç. Dr. İlhan ARAS, Doç. Dr. Aslıhan NAKİBOĞLU'na teşekkür ederim.

Zorlu bir tez döneminde manevi olarak destek olup emeklerini esirgemeyen vakit ayıran değerli arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Fatih PINARBAŐI, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Sami DURAN ve Dr. İbrahim AYTEKİN'e teşekkür ederim. Ayrıca bütün eğitim hayatım boyunca emeğini esirgemeyen, her zaman sevgi ve sabırla yaklaŐıp yanımda olan anne ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Şeyma BOZKAYA

Ocak, 2023

Uluslararası Göç ve Makroekonomik Etkileri

Şeyma BOZKAYA

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
Anabilim Dalı, Doktora

Danışman: Doç. Dr. Şükrü APAYDIN

ÖZET

Uluslararası göç insanların kendi ülkelerinden diğer ülkelere yerleştikleri, çalıştıkları ve yeni topluluk bağları oluşturdukları ve süreklilik arz eden hareketleri olarak ifade edilmektedir. Daha iyi ekonomik koşullar ve daha yüksek bir yaşam standardına erişebilmek amacıyla bireyler göç kararı almaktadırlar. Bu bağlamda uluslararası göç, toplumları ve siyaseti yeniden şekillendirme özelliğine sahip ulus ötesi değişimin bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısı ile uluslararası göçü harekete geçiren nedenler oldukça önemlidir. Ancak göç hareketi gerçekleşikten sonra göçün hedef ülkedeki olası etkileri de göç olgusunun genel hatları ile anlaşılabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Göçün hedef ülkedeki olası etkilerinin belirlenebilmesi göç politikalarının şekillenmesine kolaylık sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı uluslararası göçün en fazla göç alan ülkelerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda temel makroekonomik değişkenler; işsizlik, kişi başı GSYİH, tüketici fiyat endeksi, cari denge ve ücretler olarak belirlenmiştir. Göçün hedef ülkenin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkinin incelenmesi için 1990-2019 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Göçün ele alınan değişkenler üzerindeki uzun dönemli etkisinin incelenebilmesi için FGLS ve PCSE tahmincinden faydalanılmıştır.

Ampirik bulgular uzun dönemde göçün işsizlik üzerinde azaltıcı yönde bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Buna karşın göç ile kişi başı GSYİH arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Göçün tüketici fiyat endeksi üzerindeki ve ücretler üzerindeki etkisinin ise artırıcı yönde olduğu gözlenmiştir. Ayrıca uluslararası göç cari denge üzerinde negatif yönlü bir etkide bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, göçmen, makroekonomik değişkenler, panel veri analizi

International Migration and its Macroeconomic Impacts

Şeyma BOZKAYA

**Neveşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Department of
Economics, Ph.D., January 2023**

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sukru APAYDIN

ABSTRACT

International migration is expressed as the continuous movements of people from their own countries to other countries, where they settle, work, and form new community ties. Individuals decide to migrate to achieve better economic conditions and a higher standard of living. In this context, international migration is a part of the transnational change that can reshape societies and politics. Therefore, the reasons that motivate international migration are very important. However, after the migration movement has taken place, the possible effects of migration in the target country are of great importance in terms of understanding the migration phenomenon in general terms. Determining the possible effects of migration in the target country facilitates the shaping of migration policies. In this direction, the study aims to examine the effects of international migration on the macroeconomic variables of the countries that receive the most immigration. For this purpose, the main macroeconomic variables are; unemployment, GDP per capita, consumer price index, current account balance, and wages. Annual data for the period 1990-2019 were used to examine the impact of migration on the macroeconomic variables of the destination country. FGLS and PCSE estimators were used to examine the long-term effect of migration on the variables under consideration.

Empirical findings have shown that migration has a reducing effect on unemployment in the long run. On the other hand, it was concluded that there is no statistically significant relationship between migration and GDP per capita. It has been observed that the effect of migration on the consumer price index and wages is increasing. In addition, it was concluded that international migration had a negative effect on the current account balance.

Keywords: International migration, immigration, macroeconomic variables, panel data analysis.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KLAUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR ve SİMGELER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TERMİNOLOJİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Terminoloji ve Tanımlar	8
1.2. Göçmen ve Mülteci Kimdir?	8
1.3. Göç Sınıflandırmaları	12
1.3.1. Düzenli Göç	12
1.3.2. Düzensiz Göç.....	13
1.3.3. Transit Göç	16
1.4. Göç, Uluslararası Göç	17
1.4.1. Göç Kararının Alınması.....	21
1.4.2. Göçün Doğurduğu Sonuçlar	25

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ ve GÖÇÜN EKONOMİK SONUÇLARI

2.1. Göç Olgusu ve Göç Teorileri	28
2.2. Göçün Başlangıç Sürecini İnceleyen Teoriler.....	29
2.3. Göçün Devam Etme Sürecini İnceleyen Teoriler.....	36
2.4. Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme.....	42
2.5. Uluslararası Göçün Ekonomik Sonuçları	45
2.5.1. Emek Piyasası ve Ücretler Üzerindeki Etkileri	45
2.5.2. Gelire Etkisi	51

2.5.3. Enflasyon ve Cari Denge Üzerindeki Etkileri	54
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: EN ÇOK GÖÇ ALAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR UYGULAMA VE LİTERATÜR TARAMASI

3. 1. Literatür Taraması	59
3.1.1. Göçün Ekonomik Etkilerini Zaman Serisi Yöntemi İle İnceleyen Literatür Özeti.....	59
3.1.2. Göçün Ekonomik Etkilerini Panel Veri Yöntemi İle İnceleyen Literatür Özeti.....	65
3.2. Veri ve Örneklem Tanımlama, Model ve Ampirik Analiz.....	69
3.2.1 Veri ve Örneklem Tanımlama	69
3.2.2. Model.....	72
3.2.3. Ampirik Uygulama	75
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ.....	116

KISALTMALAR ve SİMGELER

A8	: Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya
AB	: Avrupa Birliği
AMG	: Augmented Mean Group Estimator
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag Bound Test
BP LM	: Test Breusch Pagan The Lagrange Multiplier Test
BRI	: One Belt, One Road
CCE	: Common Correlated Effects
CD	: Cros Section Dependency
CES	: Nested Constant Elasticity Of Substitution
DSGE	: Dynamic Stochastic General Equilibrium
EKK	: En Küçük Kareler
FGLS	: Feasible Generalized Least Squares
FMOLS	: Fully Generalized Least Squares
GLS	: Generalized Least Squares
GMM	: Generalized Method of Moment
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ICT	: Information Communication Technologies
ILO	: International Labor Organization
IOM	: International Organization for Migration
MPI	: Migraiton Policy Institute
MPL	: Marginal Productivity of Labor
NELM	: New Economics Of Labour Migration
OECD	: Organization for Economic Co-Operation Development
OLG	: Overlapping Generations General Equilibrium
OLS	: Ordinary Least Squares
PCSEs	: Panel Corrected Standard Errors Method
PVAR	: Panel Vector Autoregressive

SAGP : Satın Alma Gücü Paritesi
SPSS : Statistical Package for the Social Sciences
TSCS : Time-Series Cross-Section
UN : United Nations
UNECE : United Nations Economic Commission for Europe
WDI : World Development Indicator
WEFORUM : World Economic Forum

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelere olan göçmen akışı.....	3
Tablo 1.1. Mülteci ve göçmenlik arasındaki farklar.....	10
Tablo 1.2. Düzensiz göç kategorileri.....	14
Tablo 2.1. Göçün başlatılması veya sürdürülmesine göre sınıflandırılan göç teorileri	29
Tablo 3.1. Göçün makroekonomik etkilerini zaman serisi ile inceleyen literatür özeti	63
Tablo 3.2. Göçün makroekonomik etkilerini panel veri analizi ile inceleyen literatür özeti.....	68
Tablo 3.3. Değişken tanımları ve kaynak veri tabanları.....	71
Tablo 3.4. Değişkenlere ait özet istatistikler	75
Tablo 3.5. Model 1 spearman korelasyon sonuçları.....	76
Tablo 3.6. Model 2 spearman korelasyon sonuçları.....	76
Tablo 3.7. Model 3 spearman korelasyon sonuçları.....	77
Tablo 3.8. Model 4 spearman korelasyon sonuçları.....	78
Tablo 3.9. Model 5 spearman korelasyon sonuçları.....	78
Tablo 3.10. Model seçimi.....	79
Tablo 3.11. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları.....	82
Tablo 3.12. Otokorelasyon ve heteroskedastisite test sonuçları.....	84
Tablo 3.13. FGLS panel veri tahmincisinin varsayımları	86
Tablo 3.14. Model 1 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları	88
Tablo 3.15. Model 2 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları.....	90
Tablo 3.16. Model 3 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları.....	91
Tablo 3.17. Model 4 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları.....	92
Tablo 3.18. Model 5 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları.....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Uluslararası Göçmen ve Göçmen İşçi Stokunun Küresel Tahminleri (2019) . 2	
Şekil 2.Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelere göç akışı..... 4	
Şekil 3.1990-2020 dönemi bölgelerdeki göçmen stoku..... 5	
Şekil 1.1.Göç kararı almanın genel çerçevesi..... 23	
Şekil 2.1.Dengeye yol açan neoklasik mekanizmalar..... 31	
Şekil 2.2.Yerli işçiler ve göçmen işçilerin tam ikame durumu..... 49	
Şekil 2.3.Homojen emek ve sabit sermayeli bir modelde göç fazlası 50	
Şekil 2.4.Göç ve ekonomiye genel etkisi..... 53	
Şekil 2.5.Basit bir göç modeli ve cari hesap ilişkisi 56	
Şekil 2.6.Göçün başlangıç süreci ve sonuçları..... 57	

GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Ancak uluslararası göç, iç göçe göre nispeten yeni bir fenomendir. Genel kabul görmüş tanımı ile göç, daha iyi istihdam olanaklarına ulaşmaktan ve zulümden kaçışa kadar çeşitli nedenlerle bireylerin veya insan gruplarının bir coğrafi konumdan diğerine geçici veya kalıcı olarak taşınmasıdır. Uluslararası göç ise sınırlar arasındaki bir göç hareketini ifade etmektedir (Martin, 2003: 4). Bireyler göç kararı alırken göçün faydalarına karşı maliyetlerini kıyaslamakta, göç etmek veya etmemek arasında bir fırsat maliyeti olduğunu bilmekte ve bunlar arasında bir seçim yapmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde göç olgusu hedef ülkeye gitmek ile gönderen ülkede kalmak arasındaki olanakların değerlendirilerek fayda elde etme yönündeki beklentileri hesap eden bir kararın sonucudur.

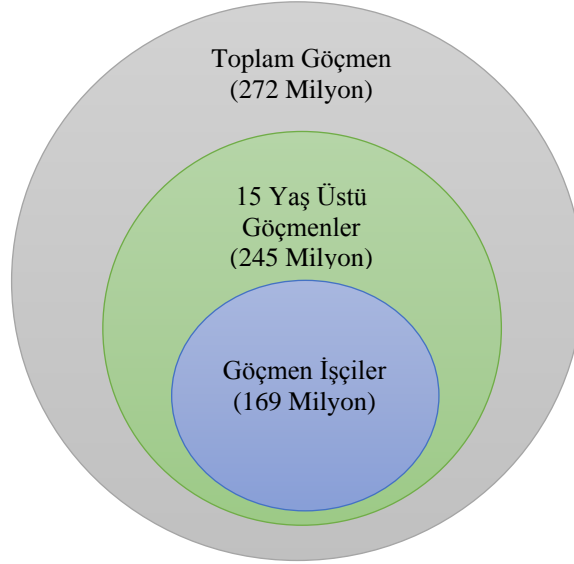
Göçün bir fayda-maliyet analizi sonucunda gerçekleşmesi durumu göç araştırmalarına konu olmuştur. Ancak araştırmalara konu olan göç hareketinin başlangıç tarihini kesin bir şekilde belirlemek oldukça güçtür. Modern uluslararası göçün tarihsel sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için belirli dönemleri esas alarak incelemek daha faydalıdır. Göç hareketlerinin ilk dönemi, 16. ve 19. yüzyıl arasını kapsayan geniş bir dönemdir ve başlangıcı 1492 yılında Amerika kıtasının keşfedilmesine uzanmaktadır. Amerika kıtasının keşfi, göç hareketlerine deniz aşırı bir yön vermiştir. Yeni kıtanın keşfi ile birlikte 16. yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'daki bireyler, yeni topraklardan fayda elde etmek için Amerika kıtasına kitleler halinde göç hareketi başlatmıştır (Kurtuluş, 2010: 876-878).

Göç incelemesine konu olan ikinci dönem ise 19. yüzyılda başlayan ve Birinci Dünya Savaşına kadar devam eden Sanayi Devrimi dönemidir. Sanayileşmeyle birlikte yeniden canlanan uluslararası göç hareketi küreselleşme sürecinde yeniden hız kazanmıştır. Dolayısı ile bu süreç daha fazla ülkenin göçten eş zamanlı olarak

etkilenmesine ve göç akışının günümüzde hacim olarak artmasına yol açmıştır (Castles ve Miller, 2008: 7-12). Göçte meydana gelen bu niceliksel artış dikkate değer düzeydedir ve göçmen alan ülkeler açısından üzerinde durulması gereken bir konu olma özelliğini artırmıştır.

Küresel düzeyde göçte meydana gelen bu hızlı artış dünyadaki göçmen emeği artırmıştır ve bu yönü ile göç, özellikle göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomileri üzerinde etkili olmaktadır. Konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İlişkiler (United Nations Economic and Social Affairs – UNDESA) raporu dünya üzerindeki toplam göçmen ve göçmen emeğinin büyüklüğü hakkında dikkat çeken bilgiler sunmaktadır. Raporda, 2019’da dünya çapındaki uluslararası göçmen stokunun 272 milyon dolayında ve bunların 245 milyonunun da çalışma çağında (15 yaş ve üstü) olduğu tahmin edilmektedir. Aynı yıl için uluslararası göçmen işçi sayısının ise 169 milyonu bulunduğu rapor edilmektedir. 2019 yılı için yapılan bu tahminler, 2017 yılına göre göçmen emek stokunda %3 (5 milyon) ve 2013’e göre %12,7 (19 milyon) civarında artış olduğunu göstermektedir (ILO, 2021). Dünyadaki göçmen nüfus ve göçmen emeğin 2019 tahmini rakamları Şekil 1’den görülebilir.

Şekil 1. Uluslararası Göçmen ve Göçmen İşçi Stokunun Küresel Tahminleri (2019)

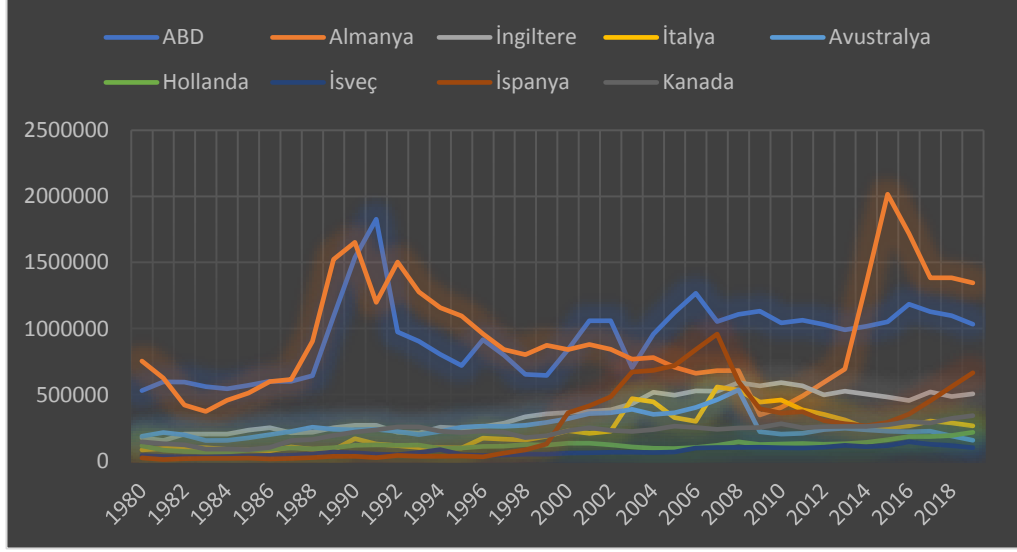
Kaynak: ILO (2021)

Göçler çağı olarak kabul edilen küreselleşme dönemi (Castles ve Miller, 2008) dikkate alındığında uluslararası emek göçünün giderek bir ivme kazandığı, en fazla göç alan belli başlı ülkelerin 1980-2019 dönemindeki verilerinden görülebilmektedir (Tablo 1 ve Şekil 2).

Tablo 1. Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelere olan göçmen akışı

	ABD	Almanya	İngiltere	İtalya	Avustralya	Hollanda	İsveç	İspanya	Kanada
1980	530639	753436	173000	82495	184290	112504	39426	20859	143137
1981	596600	625053	153000	91495	212690	80183	32272	9401	128641
1982	594131	420754	201000	100100	195200	70740	30381	15969	121175
1983	559763	372027	202000	98330	153570	66762	27495	17477	89185
1984	543903	457093	201000	86915	153530	66907	31486	17205	88272
1985	570009	512108	232000	82183	172550	79362	33127	20103	84346
1986	601708	598479	250000	75725	196690	87387	39487	14088	99351
1987	601516	614603	211000	104459	221620	95935	42666	16863	152075
1988	643025	903892	216000	85791	253860	91238	51092	24380	161585
1989	1090924	1522190	250000	81201	238050	98914	65866	33910	191550
1990	1536483	1651593	267000	166754	234050	117350	60048	33966	216448
1991	1827167	1198978	267000	126935	237240	120249	49731	24320	232799
1992	973975	1502198	216000	113916	220460	116926	45348	38882	254783
1993	904292	1277408	209000	100401	197940	119154	61872	33026	256635
1994	804416	1157408	253000	99105	221920	92143	83598	34123	224381
1995	720459	1096048	245000	96710	253940	96099	45887	36092	212863
1996	915560	959691	258000	171967	261330	108749	39895	29895	226070
1997	797847	840633	285000	162857	260220	109860	44818	57877	216036
1998	653206	802456	332390	156885	268390	122407	49391	81227	174195
1999	644787	874023	354077	185052	289870	119151	49839	127365	189950
2000	841002	841158	364370	226968	317560	132850	58659	362468	227455
2001	1058902	879217	372205	208252	356410	133404	60795	414772	250636
2002	1059356	842543	385901	222801	361990	121250	64087	483260	229049
2003	703542	768975	431487	470491	388450	104514	63795	672266	221349
2004	957883	780175	518097	444566	350990	94019	62028	684561	235822
2005	1122257	707352	496469	325673	363470	92297	65229	719284	262242
2006	1266129	661855	529008	297640	402210	101150	95750	840844	251640
2007	1052415	680766	526714	558019	460650	116819	99485	958266	236753
2008	1107126	682146	590242	534712	535970	143516	101171	599075	247244
2009	1130818	346216	566514	442940	219400	122917	102280	392962	252170
2010	1042625	404055	590950	458856	202212	126776	98801	360705	280687
2011	1062040	489422	566044	385793	206362	130118	96467	371331	248747
2012	1031631	592175	498040	350772	235993	124566	103059	304053	257902
2013	990553	692713	526046	307454	244849	129428	115845	280772	259019
2014	1016518	1342529	504000	248360	233908	139348	106100	264485	260283
2015	1051031	2016241	481000	250465	223654	159483	113868	290005	271808
2016	1183505	1719075	455000	262929	218488	182160	142986	352174	296385
2017	1127167	1384018	520000	301071	224220	183856	124976	454424	286485
2018	1096611	1383580	486452	285500	186640	191005	114431	559998	321042
2019	1031765	1345943	507000	264571	155817	215228	98235	664557	341175

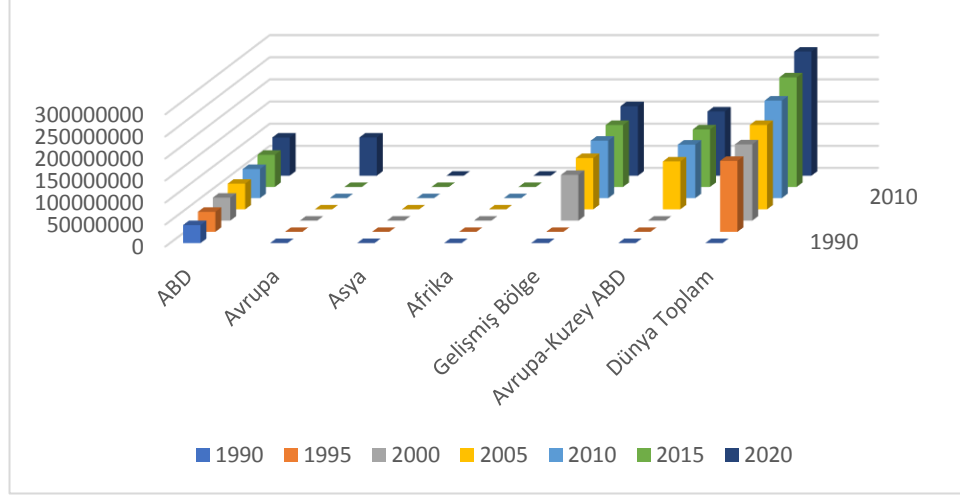
Kaynak: OECD Stat ve UN veri tabanından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2.Küreselleşme sürecinde seçilmiş ülkelere göç akışı

Kaynak: OECD Stat ve UN veri tababından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur. Tablo 1 ve Şekil 2 birlikte değerlendirildiğinde, 1980'lerin başlarında durağan seyreden göç akışının 1980'lerin sonunda özellikle Almanya ve ABD'de artış yaşandığını göstermektedir. Ayrıca 2000'li yılların ortasında İspanya ve Almanya'da göç akışının artan bir seyir gösterdiği dikkat çekmektedir. 2000'li yılların sonunda ise Almanya'da göç akışının zirveye ulaştığı görülmektedir. Görüldüğü gibi, ABD'de ve Avrupa kıtasında ise Almanya'da küreselleşme ile birlikte ve ayrıca son dönemde yoğun göç akışı yaşanmıştır.

Şekil 3, 1990-2020 yılları arasında beşer yıllık göçmen stoku verilerini göstermektedir. Buna göre 1990'dan 2020'ye kadar olan dönemde dünya genelindeki göçmen stoku yaklaşık iki kat artmıştır. Kısacası 2020'ye kadar süreç bir bütün olarak ele alındığında göçmen akışında ve göçmen stokunda araştırmaya değer düzeylerde bir artış olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 3.1990-2020 dönemi bölgelerdeki göçmen stoku

Kaynak: United Nations (2020).

Özellikle küreselleşme döneminde artan bu göç hareketliliği, bir yandan göçün nedenlerinin diğer yandan göçün ekonomik etkilerinin araştırılması bağlamında önemli bir literatürün oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Son dönemde artarak devam eden göç ile ilgili literatürde, öncelikle göçü harekete geçiren faktörlere odaklanılmış ve göçün nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda fayda-maliyet analizi sonucunda göç kararını alan bireylerin göç etme nedenlerine odaklanan ilk teori, Ravenstein'in "Göç Kanunları"ni ampirik göç verilerine dayandırarak açıkladığı iç göç teorisidir. Bu teori 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi devrimindeki gelişmelerin göçe etkilerine odaklanmıştır. Ravenstein'e (1885) göre bireyler ve topluluklar öncelikle iş imkânı elde etmek ve dolayısı ile daha iyi yaşam koşullarına erişebilmek amacı ile göç etmektedirler. Teori, bireylerin daha iyi iş ve daha yüksek ücret imkanlarından dolayı göç etmeye yönlendirildiklerini ve dolayısıyla göç etmedeki en temel faktörün ekonomik olarak daha iyi koşullara ulaşma isteği olduğunu kabul etmektedir.

Uluslararası göçü ele alan ilk çalışmalar ise ekonomik kalkınma süreçlerinde ortaya çıkan emek göçünün nedenlerine odaklanmışlardır. Konuyla ilgili ele alınabilecek ilk teori ise Neoklasik Makro Göç Teorisidir. Bu teori ve bunu takip eden teoriler uluslararası göçün, emek arz ve talebindeki coğrafi farklılıklardan meydana geldiğini savunmaktadırlar (Massey vd., 1993: 433).

Uluslararası emek göçünün hem pratik hem teorik anlamda artan bu önemi göçün ekonomik sonuçlarının araştırılmasını da kendiliğinden peşinden getirmiştir. Rush ve Vargas-Silva'ya (2017) göre göçün ekonomik etkileri, ücretler ve mevcut işçilerin istihdamı üzerindeki etkilerine, göçmenlerin becerilerinin mevcut işçilerin becerilerini tamamlayıp tamamlamadığına ve göçmenliğin emek talebini nasıl etkilediğine bağlıdır. Emek piyasası kritik bir şekilde göçmenlerin becerilerine, mevcut işçilerin becerilerine ve ev sahibi ekonominin özelliklerine bağlı olarak şekillenmektedir. Ayrıca göçmen emeğin hedef ülkedeki ekonomiye etkisi, kısa ve uzun dönemde de farklılık gösterebilmektedir (Rush and Vargas-Silva, 2017: 2). Göç, ülkeler ve bölgeler arası ekonomik farklılıklardan ve eşitsizliklerden kaynaklanmakla birlikte devam eden göç hareketi bu eşitsizliği azaltmak yerine artırmaktadır (Iontsev ve Aleshkovski, 2007: 54).

Göç olgusunun sonuçlarını inceleyebilmek adına göç çalışmaları ekonometrik modellerden faydalanmaktadır. Bu modeller, yalnızca göçü tahmin etmek için değil, aynı zamanda ampirik veriler temelinde belirli ekonomik teorileri doğrulamak/yanlışlamak için de doğal bir araç olarak kullanılmaktadır (Bijak, 2006: 32).

Ekonomik göçmenlerin etkilerini inceleyen ampirik literatür özellikle son dönemde popüler hale gelmiştir. Asya ve Aktaş (2022), Peñaloza-Pacheco (2022), Yu vd. (2021) ve Özbek (2021) göçün ev sahibi ülkedeki etkilerini inceleyen en son ampirik literatüre örnektir. Göçün ekonomik etkilerini inceleyen çalışmaların genellikle emek piyasası ve ücretler üzerine odaklandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca Macmillen (1982), Taslim (1996), Junankar, vd. (2016), Barbu vd. (2017), Iqbal vd. (2020), göçün hedef ülkedeki olası ekonomik etkilerini hem teorik hem de ampirik olarak farklı değişkenler (büyüme, enflasyon, dış ticaret, cari denge, vb.) üzerinden incelemişler ve çeşitli etkileme mekanizmalarına işaret etmişlerdir.

Bu çalışmada da konunun çok boyutlu bu öneminden ötürü, uluslararası göçün ekonomik etkilerini belirlemek temel amaç olarak belirlenmiştir. Bir başka deyişle mülteciler gibi sığınabildikleri sınır ülkelere hareket edenler değil, çalışma amacıyla nihai hedef ülkeye göç eden emek göçünün etkileri araştırılmaktadır. Ancak ampirik

literatürden farklı olarak bu çalışmada, uluslararası göçün makro ekonomik etkileri daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda teorik ve ampirik literatür dikkate alınarak uluslararası göçün işsizlik, enflasyon, büyüme, ücretler ve cari denge üzerindeki etkileri ayrı ayrı modeller çerçevesinde incelenmektedir. Bu amaçla düzenli olarak en fazla göç alan Kanada, Almanya, İsviçre, Amerika, Avustralya, Fransa, İtalya, İngiltere, İspanya, Hollanda ve İsveç ülkeleri kapsama alınmıştır. Söz konusu ülkelere ait 1990-2019 dönemine ait veriler, Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (Feasible Generalized Least Squares - FGLS) ve Panel Düzeltilmiş Standart Hatalar (Panel Corrected Standart Erros - PCSEs) yöntemleri ile analiz edilmiştir. Çalışmanın hem kapsanan ülkeler ve kullanılan değişkenler hem de kullanılan yöntemler bakımından önceki çalışmalardan farklı olması nedeniyle, en azından ampirik literatüre bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak temel kavramsal çerçeveye yer verilmiş, daha sonra ekonomik göç teorileri hakkında temel bilgiler verilmiş ve göçün ekonomik sonuçları ele alınmıştır. İkinci bölüm de ise öncelikle konu ile ilgili literatür taraması ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Daha sonra ampirik uygulama yapılmıştır. Nihayet genel bir değerlendirme ve öneriler yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERMİNOLOJİ ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın ilk bölümünde öncelikle temel kavramların açıklamaları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Göç olgusunun karmaşık doğasından dolayı oluşabilecek karmaşanın önüne geçebilmek adına temel kavramın açıklamaları yapıldıktan sonra göçmen ve mülteci kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca göçmen ve mültecilerin aralarındaki farkları sahip oldukları haklar gibi yasal durumları açıklanmaktadır. Devamında göç ve uluslararası göç tanımlarına geniş bir yer verilmektedir. Temel kavramlar açıklandıktan sonra göç kararının alınması ve göçün neden olduğu sonuçlar açıklanmaktadır.

1.1. Terminoloji ve Tanımlar

Bu başlık altında literatürde geniş bir çalışma alanı bulunan göç olgusunun kavramsal kargaşasını azaltmak için ilk olarak göçmen mülteci tanımları ve aralarındaki farklılıklara yer verilmektedir.

1.2. Göçmen ve Mülteci Kimdir?

Uluslararası sınır hareketi şeklinde meydana gelen göç, birçok farklı sebeple gerçekleşmektedir. İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar gerçekleşen ve üzerinde tartışılan göç hareketi genellikle ekonomik ve politik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ancak bu sebeplere ek olarak her geçen gün farklı nedenlerle göç akışları gönüllü ya da gönülsüz şekilde artarak devam etmektedir. Bu nedenle göç çalışmalarında; öncelikli olarak göçmen-mülteci ayrımının ve tanımlamalarının yapılması, göçü ele alan bilimsel alanın kavramlara açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

Göçmen ve mülteci kavramları; sosyal bilim tanımlarına, yasal tanımlamalarına veya göçmen ve mültecilerin kendilerini nasıl tanımladıklarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Göçmenler ve mülteciler arasındaki temel ayrım, göçmenlerin

ülkelerini gönüllü olarak terk etmeleri, (genellikle daha iyi ekonomik fırsatlar için), mültecilerin ise insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkelerinden zorla çıkarılmasıdır. En temel düzeyde göçmenler ve mülteciler, bir ülkede doğmuş ve başka bir ülkeye taşınmış kişiler olarak tanımlanmaktadır. Literatürde bu kişiler yabancı doğumlu nüfus olarak adlandırılmaktadır. Bir ülkeyi başka bir yerde yaşamak için terk edenlere ve oraya yerleşmek için bir ülkeye girenlere göçmen adı verilmektedir.

Göç, insanların doğup büyüdüğü yani yerleşik olduğu ülke, bölge veya yerleşim yerini terk ederek bir başkasına gitme süreci olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile uluslararası göç, doğduğu orijin ülkeden bir başka ülkeye hareket etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle göç eden bireyler göç hareketi sonucu hedef ülke veya bölgeye kalıcı olarak ya da büyük oranda kalıcı olabilmek için gitmektedirler. Göç hareketi; ekonomik şartlar, eğitim hakkı gibi kişinin rızası ile olabileceği gibi, politik nedenlerden ya da çatışmalar ve savaş kaynaklı olarak zorunlu bir şekilde de ortaya çıkabilmektedir (Bhugra ve Gupta 2011: 21). Göçmen, kalıcı olarak yerleşmek amacı ile bir ülkeye giren yabancı vatandaşı tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Birman, 2005: 2). Genel bir göç tanımından hareketle göçmen; genel anlamda ekonomik sebepli olarak ya da içinde olduğu sosyal ortamdan hoşnutsuz olması sebebiyle yerleşik (kendi doğduğu ülke) ülkesinden gönüllü bir şekilde hareket ederek bir başka ülkeye yasal veya yasadışı yollardan göç eden bireylerdir. Yani hedef ülkede yaşayan yabancı doğumlu bireyler olarak ifade edilmektedir. Ekonomik sebepli olarak daha yüksek ücretle çalışma imkânı ile daha refah bir hayat standardı için kendi ülkesini terk edip başka bir ülkeye giden insan hareketine ekonomik göçmenlik adı verilmektedir (Ziya, 2012: 232). Schaeffer (2009) yapmış olduğu çalışmada; göçmenler için göç etme zorunluluğunun bulunmadığını ve yerleşik olduğu ülkede yaşamasının bir tehdit içermediğini varsaymaktadır. Ekonomik göçmen, mülteci gibi tehditten kaçmak yerine göç etmeyi kendisi tercih etmektedir. Aynı zamanda göçmenler için geri dönüş de gönüllü bir tercihi oluşturmaktadır. Ekonomik göçmenler göç etme eylemini, yerleştiği olduğu ülkesinde kalmaya tercih etmektedir (Schaeffer, 2009: 15). Genel ifadeler ile göçmenler ekonomik bir göç biçimi, mültecileri ise siyasi bir göç formu şeklinde tanımlanabilmektedir (Hein, 1993: 44).

Mülteci kavramı ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. En genel ifade ile sosyal ve siyasi nedenlerden dolayı iltica eden kişilere mülteci adı verilmektedir. Mülteci, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'ne (1951 Sözleşmesi, md: 2) göre şu şekilde ifade edilmektedir; *“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslar”*dır. Sosyal bilimler alanında mültecilerle ilgili üzerinde durulan husus kendi devletleriyle bağlarını kopartmaları ve göç yoluyla bir ev sahibi devletten korunma arayışı içinde olmalarıdır. Mülteciler uluslararası sınır ötesinde vatanlarından olmaktadır (Hein, 1993: 44). Mülteci kelimesi zaman içerisinde gerek uluslararası siyasi çerçevede, gerekse hukuki anlamda kısıtlı bir konu haline gelmesi nedeniyle bazı araştırmacılar bu konuya daha genel bir üst başlık eklemiştir. Bu bağlamda son dönemde “mülteci çalışmaları” yerine daha çok “zorunlu göç çalışmaları” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısı ile mülteciler zorunlu göç kapsamında değerlendirilmektedir (Hazan, 2018: 183). Mülteci haklarını açıkça düzenleyen tek küresel yasal belge olan 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü uluslararası çerçeve düzenlemesini tanımlamaktadır (Dustman vd., 2017: 5). Tablo 1.1 göçmenler ve mültecilerin temel özelliklerini göstermektedir. Dolayısı ile tablo göçmen ve mültecilerin farklılıklarını da ifade etmektedir.

Tablo 1.1.Mülteci ve göçmenlik arasındaki farklar

ÖZELLİKLERİ	MÜLTECİ	GÖÇMENLİK
Göç Motivasyonu	Ülkelerinden dışarı itilir	Hedef ülke tarafından içe çekilir
Göç Kaynağı	Siyasi ve sosyal baskı kaynaklı	Kendi istekleri
Anayurt	Anayurt tarafından reddedilir	Kendisi reddeder
Karar	Gönülsüz	Gönüllü
Göç Başlangıcı	Ani, plansız göç akışı	Planlanmış bir göç akışı
Bağlam/Durum	Kargaşa, Kayıp	Umutlu
Vatan Ziyareti	Olumsuz	Olumlu
Göç Denetimi	Kontrolü kaybeder	Kontrol elinde

Zaman Yönlendirmesi	Geçmişlerinden kaçmak için	Daha iyi bir gelecek için
Sosyal Ağ	Diğer gurbetçiler ile sosyal ortamda bulunma	Yerliler ile uyum
Beklentiler	Vatanın özgürlüğü/kurtuluşu	İş, Mezuniyet
Kendi Kaderini Tayin Etmek	Diğerleri kontrol eder	Kendileri kontrol eder

Kaynak: Westermeyer, 1990.

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere göçmen ve mülteci arasındaki en önemli ayırt edici özellik kendi ülkelerine dönme kabiliyetidir. Mülteci göçmenler korkudan veya zulüm tehdidinden dolayı ülkelerine dönmeye isteksiz olurlar. Dolayısı ile sığındıkları ülkede bir hayat kurmaya daha çok meyillidirler. Ekonomik göçmenler ise mültecilere göre kısıtlamalardan daha az etkilenmektedirler, daha özgürdürler ve ne zaman isterlerse ülkelerine dönebilirler. Birçok ekonomik göçmen vardıkları ülkede belirli bir süre için para kazanmak, gayrimenkul satın almak ve aile üyelerine destek olup emekli olabilmek için çalışırlar. Bu iki göçmen grup arasındaki gözlemlenebilir fark, mülteci göçmenler kendi ülkeleriyle daha az sosyal temasta bulunurlar. Aksine ekonomik göçmenler ülkelerindeki aile bireyleri ve akrabaları ile görüşüp geri dönebilirler. Bu iki grup arasındaki farklar değerlendirildiğinde; mülteci göçmenlerin ülkelerine dönmelerindeki isteksizlikten dolayı ev sahibi ülkenin imkânlarından daha çok faydalanmak istemektedirler. Bu istekleri ile doğal olarak eğitim ve sosyal hayatın içine dâhil olduklarından asimile olmaya daha çok meyilli oldukları bilinmektedir (Cortes, 2004: 465). Mülteciler göç faaliyetini gerçekleştirirken haklı bir korku içinde olduklarından doğdukları/yerleştiği oldukları ülkedeki güvenlik talebinde bulunamamaktadırlar. Dolayısı ile içinde buldukları durum ve zorunlu göçün varlığından kaynaklı olarak göçü daha kolay hale getirecek resmi belgelere sahip olma imkânları da bulunmamaktadır. Bunun aksine göçmenler içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartların yetersiz olmasından kaynaklı olarak daha yüksek yaşam standardına sahip olabilmek için gönüllü olarak göç ettiklerinden dolayı mültecilere kıyasla göçü kolaylaştıracak resmi belgelere daha rahat ulaşabilmektedirler (Dustman vd., 2017: 5-6). Tanımlardan hareketle mülteci ve sığınmacı kişiler aynı zamanda göçmen kişidir. Ancak bu durum her göçmenin sığınmacı ve mülteci olduğu anlamına gelmemektedir. Göçmenlik ile mültecilik kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı bir anlam

kargaşasının yaşandığı görülmektedir. 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı, göçmen ve mülteci farkını ortaya koymaktadır (Ziya, 2012: 233).

Mültecilerin ve göçmenlerin vardıkları ülkeye yerleştirilmedeki başarı ve başarısızlığı, adaptasyonu, yerli halk ile entegrasyonu, ekonomik hayata dâhil olmaları kısmen ev sahibi ülkenin göç politikalarına bağlıdır (Pernice, 1994: 1). Kısmen bağlıdır çünkü göçü tamamen engellemek oldukça zordur. Bu yüzden göç politikaları, gelen göçü yönlendirip şekillendirme de oldukça önemlidir. Göçün ele alınan yönü, etkileri, sonuçları ve aynı zamanda göç alan ülkelerin göç politikalarını düzenlemeleri açısından göçmen ve mülteci ayrımının tam olarak yapılması oldukça önemlidir. Önlenemez sosyal bir olgu olan göçün, göç alan ve veren ülkelerin göç öncesi ve göç sonrası politikaları oldukça önemlidir. Göçün ev sahibi ülke ekonomileri ve aynı zamanda sosyal yapısı açısından da değerlendirilmesi göç hareketinin olumlu yönlerinden faydalanılmasına olanak sağlamaktadır.

1.3. Göç Sınıflandırmaları

Göç yazınındaki anaakım çalışmaların birçoğu, göçmenlerin nasıl, ne zaman ve hangi bölgeden geldiği, bireysel, aile veya bir grup halinde mi geldiği, yasal ya da yasadışı olmaları gibi tanımlayıcı çalışmalar şeklindedir. Göçle ilgili tanımlamalar ve kavramlar, örneğin düzenli /düzensiz göçmen ayrımı hem göçün politikliğinden hem de göç politikalarından çok etkilenen bir set olarak ele alınmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2016: 3). Göç alanındaki teorik literatürde kullanılan birçok kavram bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde göç literatüründe yer alan temel göç sınıflandırmalarına kısaca yer verilmiştir.

1.3.1. Düzenli Göç

Düzenli göç, göç terimleri sözlüğünde en özet hali ile şu şekilde tanımlanmıştır; *“tanınan, yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç”*. Düzenli göç, orjin ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun bir şekilde insanların genel ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine geçiş şeklinde ifade edilebilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 14). Bireylerin kendi vatandaşı oldukları ülkelerin dışındaki herhangi bir ülkede, kendi ülkelerinin topraklarından transit geçiş yaptıkları ülkenin ve gittikleri ülkenin yasaları

çerçevesinde kısa süreli veya süreli olarak konaklaması düzenli göç kapsamında değerlendirilmektedir (goc.gov.tr).

Düzenli göç, gerekli olan belgelerle beraber bir ülkeden bir diğerine nedenleri fark etmeksizin giriş yapması, oturması ve çalışması anlamını taşımaktadır. Düzenli göç hem orjin ülkenin hem de nihai hedef ülkede geçerli olan yasalara uygun bir şekilde gerçekleşmektedir. İzinle, belirli bir sözleşme çerçevesinde çalışmak için hedef ülkeye gelen bireyler ve öğrenciler bu kapsam içinde yer almaktadır. Bu göç türünde vizeler genellikle sınırlıdır ve göç sürecindeki her aşama yasal olarak gerçekleşmektedir (Kara, 2014: 19). Düzenli göç “yasal göç” kapsamında yer almaktadır. Yasal yollardan hareket edilerek gerçekleşen bu göç hareketi, göç ettikleri ülkelerin yasalarına uygun bir şekilde giriş yapıp oturma izni almaya hak kazanan kişileri bünyesinde barındırmaktadır (Akıncı vd., 2015: 63).

Sürekli ya da geçici süreli göç hareketliliği belirli bir düzenlilik esasına göre sınıflandırılmaktadır. Düzenli göç bireylerin, uluslararası alanda kabul edilebilir bir yasallığı esas alarak varacağı hedef ülkeye transit geçişidir veya geçici olarak başka ülkelerde kalmasıdır. Bu göç türü, bireye uluslararası alanda tanınan yasal haklar kapsamında gerçekleşen göçlerdir (Doğan ve Aydın, 2021: 118). Kavramın tanımından hareketle buradaki düzenlilik göçün düzenli olmasını ifade etmemektedir. Esas olan göçün belli bir sisteme bağlı olarak veya yasal ve izne bağlı olarak gerçekleşmesidir (Altunok, 2017: 308). Bu göç türü bu yönü ile bu çalışmanın esas odak noktası olan ekonomik göçmenleri ifade etmek için de kullanılabilir.

1.3.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göçü açıklamak için literatürde birbirinden farklı bir yorumlayıcı yaklaşım kullanılmaktadır. “İllegal”, “gizli”, “belgesiz” veya “yetkisiz” göç gibi farklı terimler en çok kullanılan kavramlardandır. Düzensiz göçün bu farklı yorumu, "düzensiz göçmen" teriminin, göçmenin düzensiz göç kavramının yorumuna göre formüle edildiği farklı yorumlarına da yol açmaktadır (Kostas, 2017: 420-421)

Düzensiz göç, en geniş anlamıyla, sınırları aşan insan hareketliliğinin devletler tarafından kontrol edilememesi ve gözetlenememesi durumudur. Düzensiz göç

kavramı sınırların sembolik bir boyuttan gerçeklere dönüştüğü anda ortaya çıkmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2018: 501). Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre “düzensiz göç”, gönderen, transit geçen ve ev sahibi ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen göç hareketini tanımlayabilen bir terimdir (IOM, 2011). Kavram hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış sürelerinde çıkış yapmayan bireyleri kapsamaktadır. Özet olarak düzensiz göç, ülkesinden göç için ayrılırken gerekli prosedürlere uymadan ülke sınırlarını aşan bireyleri içerir (goc.gov.tr). Düzensiz göç sınırları aşan insan hareketlerinin devletler tarafından kontrol edilemeyen bölümünü oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 129).

Tapinos'un (1999) tanımına göre, temelde altı düzensiz göç kategorisi bulunmaktadır. Söz konusu bu kategoriler Tablo 1.2'de iki temel çerçevede ele alınarak gösterilmiştir.

Tablo 1.2.Düzensiz göç kategorileri

	Yasal İkamet	Yasadışı İkamet
Ülkeye Yasal Giriş	Yasadışı çalışma	Yasadışı çalışma/işsizlik
Ülkeye Yasadışı Giriş	Yasadışı çalışma	Yasadışı çalışma/işsizlik

Kaynak: Van der Erf and Jandl, Reeger, 2005

Tablo 1.2 düzensiz göçün şu şekillerde gerçekleşebildiğini göstermektedir:

- ✓ *Yasal giriş*, yasal ikamet ancak yasadışı çalışma.
- ✓ *Yasal giriş*, yasadışı ikamet ve aynı zamanda yasadışı çalışma.
- ✓ *Yasal giriş*, yasadışı ikamet, işsizlik.
- ✓ *Yasadışı giriş*, yasallaştırılmış ikamet, yasadışı çalışma.
- ✓ *Yasadışı giriş*, yasadışı ikamet ve yasadışı çalışma.
- ✓ *Yasadışı giriş*, yasadışı ikamet, işsizlik.

Bununla birlikte, belirlenen altı ilgili düzensiz göç kategorisini bir hareket noktası olarak kullanmak, bir takım pratik sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu, herhangi bir kişinin statüsünü zaman içinde, bazen birden fazla değiştirebileceği gerçeğiyle başlar. Örneğin, bir kişi bir ülkeye yasal olarak girebilir, ardından vize süresini aşabilir ve yasa dışı konuma geçebilir. Buna karşın birey düzenli hale gelebilir ve tekrar yasal bir hal alabilir ve daha sonra yine düzensizliğe düşerek yeniden yasa dışı göçmen haline gelebilir. Bu durum yasa dışı göçün (düzensiz göçün) çok çeşitli olguları içermesinden

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, 'yasadışı göç' teriminin yasa dışı sınır geçişleriyle sınırlandırılması ve 'düzensiz göç' kavramının, yasa dışı girişler, yasal girişler ve ardından yasa dışı ikamet (vize süresinin aşılması vb.) ve kötüye kullanılması dahil olmak üzere daha geniş bir fenomen sınıfı için kullanılması önerilmiştir (Van der Erf, Jandl ve Reeger, 2005: 14). Düzensiz göçün, uygun bir belgeleme olmadan kitlesel göçmen akışının üstesinden gelebilmek için uygulanması gereken önlemler dikkate alınarak hem yasama düzeyinde hem de karar alma politikasında temel bir çalışma konusu olarak ele alınması gerekmektedir (Kostas, 2017: 420).

Düzensiz göçmenlerin yaşamlarını (uygun göçmenlik statüsüne sahip olmayanlar) vatandaşların ya da yasal olarak giriş yapanlarınkinden daha zor hale getiren iki faktör vardır. Bunlardan ilki, göçmenlik makamlarına ve (muhtemelen) kolluk kuvvetleriyle ilgili diğer yetkililere ve onları bir şekilde çıkarlarına zararlı olarak algılayabilecek vatandaşlara ve yasal sakinlere karşı görünmez kalmaları gerektiğidir. İkincisi, refah sistemleri, düzenleyici kurumlar ve kişilerin ve mülkün korunmasına yönelik kurumlar dahil olmak üzere, o toplumun yasal üyelerinin hayatlarını sürdürmek için tasarlanmış kurumların desteği olmadan yaşamak zorunda olmalarıdır (Düvell, 2004: 6)

Düzensiz göçün üzerinde, göç alan ülkelerin uyguladıkları politikaların etkisi göz ardı edilmemelidir. Göç alan ülkeler hem vasıflı hem vasıfsız işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu ülkelerin hükümetleri vasıflı işgücünün düzenli göçünü teşvik ederken, vasıfsız işgücünün göçünü engelleme çabaları düzensiz göçün artışında etkin faktör olmaktadır. Sınır kontrolleri karşısında insanlar yeni yollar arayışına girmektedir. Bu yeni yollar ise insan kaçakçılığına ve insan ticaretine yol açmaktadır. Düzensiz göçün neden olduğu sorunların başında, göçmen işçinin temel insan ve emek haklarının ihlali bulunmaktadır. Göçmen işçiler kötü çalışma koşullarında, sosyal korumadan yoksun, düşük ücretler ve sınır dışı edilme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır (Toksöz vd., 2012: 21).

Düzenli ve düzensiz göç sınıflandırmaları arasında örtüşmeler bulunmaktadır. Esasında birçok gönüllü göçmen aynı zamanda ekonomik göçmendir. Bununla birlikte çoğu zorunlu göçmen ise siyasi göçmen veya mültecidir. Ayrıca bireyler bir göçmen kategorisinden diğerine kolayca geçiş yapabilmektedirler. Yasal bir göçmen çalışma

izninin süresini doldurup “yasadışı” göçmen kategorisinde yer alabilmektedir (Koser, 2007: 18-19). Burada yasadışı olarak bahsi geçen konu, göç eden bireyin kendisi değil, o bireyin ülkeye giriş, kalış ve ülkedeki çalışma şeklidir (Düvell, 2006: 29).

1.3.3. Transit Göç

Transit göç, göç çalışmalarında literatürdeki yasadışı göç rotaları gibi çalışmalar çerçevesinde yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavram çerçevesinde bazı ülkeler transit ülke olarak tanımlanmıştır. Bu kavram, literatürde sıkça ve çok fazla sorgulanmaya tabi tutulmadan kullanılmaktadır. Transit göç 1990’larda pek de net olmayan muğlak ve nispeten yeni bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Temel anlamda göçmenlerin belirli ya da belirsiz bir süre bir ülkede kalıp daha sonra başka bir ülkeye göç etmesini ifade etmektedir (Atasü-Topcuoğlu, 2016: 4). Dolayısı ile nihai olarak göç edilmek istenen ülkeye gidilmeden önce bir süreliğine geçici olarak göç edilmiş bir ülke anlamında bu göç sınıflandırmasının yer aldığı sürece transit göç adı verilmektedir.

Transit göç, menşei ülkelerden nihai hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp bir süre konakladıktan sonra ülke sınırını nihai ülke için aşan bireyleri kapsar (goc.gov.tr). Yaygın kullanım şekli ile düzenli veya düzensiz göçmenin kaynak ülkeden, hedef ülkeye göç etmesi esnasındaki kullandığı rota üzerinde yer alan ülkelerde geçici olarak konaklamasıdır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği transit göçü, göçmenin hedef ülkeye varıncaya kadar bir veya daha fazla ülkede geçici olarak konaklaması şeklinde ifade etmektedir (UN, 2016: 5).

Nihai hedef ülkeye ulaşmak için göç eden kişi veya kişi gruplarının, kimi hedef ülkeye ulaşıncaya kadar bir birinden farklı gerekçelerle başka bir ülkelere gitmeleri söz konusu olmaktadır. Dolayısı ile yerleşme amacı olmadan bir ülkeden başka bir ülkeye göç ederken geçiş ülkesinde kalan kişi ya da kişi grupları da “transit göçmenler”i temsil eder. Bu göç türü de “transit göç” çerçevesinde tanımlanmaktadır (Doğan, 2006: 179). Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu ise transit göçü, nihai hedef ülke olarak belirlenen ülkeye göç etme amacıyla, güzergâh üzerindeki başka bir ülkeye doğru gerçekleştirilen göç hareketi olarak tanımlamaktadır (UNECE, 1993: 7).

Uluslararası Göç Örgütü ise bu göç türünü “iki ya da daha fazla ülke arasında seyahat ederken geçiş esnasında farklı uzunluklarda ve sürelerde gerçekleşen durma” olarak ifade etmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 85). Bu terim, görünüşte geçici olan göçün belirli şekillerini açıklamak için kullanılmaktadır. Dolayısı ile başlangıçtaki amaçları doğrultusunda değişen koşullar, artan baskılar ya da yeni amaçlar kapsamında bir ülkeden diğer ülkeye hareket eden göçmenler bu kapsamda yer almaktadır (Düvell, 2008: 2-3).

1.4.Göç, Uluslararası Göç

Tarih boyunca gerçekleşen bölgesel veya bölgeler arası, bireysel veya kitlesel göçler, dünyanın bugün sahip olduğu demografik dağılımına, ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel yapısına ve evrimine önemli ölçüde yön vermiştir. İnsanoğlu geçmişten günümüze birçok farklı nedenlerden dolayı daha iyi yaşam şartlarına sahip olabilmek adına göç etmektedir. Küreselleşme ve entegrasyon süreci ile insan mobilitesinin arttığı günümüzde göç olgusunun önemi bir kez daha dikkat çekmektedir. Göç olgusu; sebepleri kadar sonuçları da özellikle son dönemde dikkat çeken ve araştırılan bir konu olma özelliğini korumaktadır. Dolayısı ile bu bölümde göç olgusunun tanımı, göçün nedenleri, göç kararının alınması ve göçün doğurmuş olduğu sonuçlar üzerinde durulacaktır.

Sınırsız bir hareketlilik dünyasının post-modern ütopyası henüz doğmadı, bu yüzden eşitsizlik ve ayrımcılığa dayanan ve devletler tarafından kontrol edilen, sınırlanan bir süreç olarak göç analizine odaklanmak hala popülerliğini korumaktadır (Castles, 2008a: 2). Göç kavramı karmaşık bir olgu olgudur. Ancak aynı zamanda ele alındığı disiplin bakımından farklı açılardan değerlendirildiğinden, içerikleri birbirine benzese de her disiplinin kendine göre bir tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlardan örnekler şu şekildedir:

Göç; göç gönderen ve alan bölgelerin nüfus büyüklüğünü ve bileşimini değiştirebilen üç demografik süreçten biridir (doğurganlık ve ölüm diğer iki süreçtir). Göçü inceleyen demograflar ve diğer sosyal bilimciler, uluslararası ve iç göç arasında ayırım yapmaktadırlar. Çünkü birincisi aynı zamanda var olan siyasal süreçtir, dünya toprakları, uluslararası hukuka göre yasal hakkı olan egemen devletler (ülkeler) olarak

adlandırılan, vatandaşı olmayanların topraklarına girebilecekleri siyasi sınırlara ayrılmıştır (Zolberg ve Zolberg, 2009: 11).

Lee'ye (1966) göre göç, geniş çapta kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada hareketin uzaklığına veya fiilin gönüllü veya gönülsüz doğasına herhangi bir kısıtlama getirilmemekte ve dış ve iç göç arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Burada göç hareketinin başlangıcına ve sonucuna dikkat edilmemektedir. Göçün süresi ne kadar kısa veya ne kadar uzun, ne kadar kolay veya ne kadar zor olursa olsun, her göç eylemi bir köken, bir varış yeri ve bir dizi engel içermektedir. Araya giren engeller arasında hareketin mesafesini daima mevcut olan bir engel olarak değerlendirmektedir (Lee, 1966: 49).

Göç, bir kişinin ya da grup halinde insanların uluslararası bir sınır ötesine geçerek veya bir devlet sınırları içerisinde yer değiştirmesi durumu şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu bu yer değiştirmenin süresi, şekli ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirme hareketi göç tanımı içinde yer almaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 35). Birey veya toplulukların yaşadıkları coğrafya ve sosyal alanlarını terk ederek başka bir coğrafi sınırlar içerisinde girmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kurt, 2006: 149). Daha geniş bir anlam yüklenerek tanımlamak gerekirse göç; daha iyi şartlarda yaşayabilmek umudu ile birey ya da topluluğun yaşadıkları yeri terk ederek geçici ya da kalıcı olarak başka bir yere gitmek için gerçekleştirmiş olduğu kararın bir sonucudur (Pazarlıoğlu, 2007: 121).

Bir doğum veya ölümün aksine, "göç" doğal bir süreçten tamamen ayrı bir doğal olay değildir. Hareket eden birinin "göçmen" olup olmadığı, kat edilen mesafe, hareketin göreceli kalıcılığı ve görünen önemi ile ilgili az çok keyfi kriterlere bağlanmaktadır. Bu kavramsal netlik eksikliği, verilerin genellikle yasal, politik veya diğer özel tanımlardan sonra toplanması ve göç hakkında bildiğimizi düşündüğümüz şeylerin büyük bir kısmı bu yetersiz istatistiklerden kaynaklanmaktadır (Petersen, 1978: 573). İnsanların uluslararası alanda hareket etmesinin nedenleri çeşitlidir. Bu nedenler birlikte ele alındıklarında, uluslararası göç akışlarının ortaya çıkışını ve sürekliliğini açıklayabilmektedir (Ivakhnyuk, 2007: 85).

Uluslararası göç, daha iyi bir yaşam standardına erişebilme umudu ile bireyin başka bir yere göç kararını vermesi ve doğduğu bölge ile bağlarını kopardığı bireysel bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 29). Uluslararası göç ile ilgili kavramlar endüstri devriminde oluşan düşünce yapısı ve o dönemde yaşanan sosyo-ekonomik düzenlemelerin etkilerini taşımaktadır (Massey vd. 1998: 3).

Uluslararası sınırların aşılması nedeniyle gerçekleşen göç; uluslararası göç olarak bilinmektedir. Ülkeler arasındaki serbest dolaşımın başlaması ile birlikte uluslararası göç geçmişe göre nüfusun ve kültürün yeniden dağıtımında çok önemli bir rol oynamaktadır (Qamruddin, 1988: 5). Uluslararası göç genellikle insanların kendi ülkelerinden diğer ülkelere yerleştikleri, çalıştıkları ve yeni topluluk bağları kurdukları sürekli hareketleri olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu kavramsallaştırma, göçmenlerin haftalarca okyanus seyahatine katlanmak zorunda kaldıkları on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda uygundu. Ancak dünyanın birçok yerine uçak seyahatinin bir günden daha az sürdüğü günümüzün küreselleşme döneminde revize edilmiştir (Kritz, 2015: 1). Dış göç kapsamında uluslararası göç, belirli bir süre zarfı için geçerli olacak şekilde veya kalıcı olarak çalışmak ya da yerleşebilmek niyetiyle kendi ülke sınırlarını geçerek ortaya çıkan göç hareketi şeklinde ifade edilmektedir (Üner, 1972: 72). Söz konusu sınır aşan göç türünü, az gelişmiş ülkenin kısır döngüsü ile bireysel olarak baş edebilmenin bir çeşit yöntemi olarak ifade edenler de bulunmaktadır (Yasa, 1979: 1). Birleşmiş Milletler (BM); bir göçün uluslararası olarak nitelendirilmesi için ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmeyi hedefleyen kişinin istediği bu eylemini bir yıldan daha fazla bir sürede yaşamış olması gerekmektedir. Bu bağlamda geleneksel anlamda uluslararası göç, altı grupta kategorize edilmektedir. Bunlar şu şekildedir (Gençler, 2004: 174):

1. Sürekli olarak yerleşenler,
2. Belirli bir süreliğine sözleşmeli olarak çalışanlar,
3. Süreli olarak istihdam edilen profesyoneller,
4. Gizli veya yasal olarak istihdam edilmeyenler,
5. Sığınmacılar ve
6. Mültecilerden (1951 Cenevre Antlaşmasına göre güvence altına alınanlar) oluşmaktadır.

Göç ile ilgili tanımlar birbirine benzemekle birlikte bu tanımlar bilim dalına göre oldukça çeşitlendirilebilmektedir. Ancak bu tanımların ortak hareket noktasının “yer değiştirme” olduğuna dikkat çekilmektedir. Bireysel veya toplu halde bir yerden başka bir yere hareket eylemi şeklinde ifade edilmektedir. Bu kapsamda göç olgusu; toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik gelişim ve değişimlerin sonucu olarak ve aynı zamanda da sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası göç, küreselleşmenin de etkisiyle oldukça karmaşık, çok yönlü ve aynı zamanda dinamik bir süreç haline gelmiştir (Öner, 2018: 13). Göç karmaşık bir olay olduğundan sıklıkla gerekli olan basitleştirici bir koşullar altında varsayımlar uygulanmaktadır. Dolayısı ile göç çalışmalarında birçok istisnanın bulunmasının, çalışmanın çerçevesini belirlemenin bir sonucu olduğu kabul edilmelidir (Lee, 1966: 57). Göç çalışmalarında öncelikle çerçevenin belirlenmesi gerekmektedir. Çizilen bu sınırlar bazı durumlar yok sayıp varsayımlara dayanmış olsa da konunun en azından daha net anlaşılabilmesine yardımcı olmaktadır.

Göç tanımları; göç sürecinin içeriği ve işleyişi hakkında da bilgi vermektedir. Göç sürecinin genel olarak üç aşamada meydana geldiği ifade edilmektedir (World Psychiatric Association-Transcultural Psychiatry Section, mental-health-and migration):

1. İlk aşama, taşınmaya yönelik karar ve hazırlığı içeren göç öncesi aşamadır.
2. İkinci aşama olan göç, bireylerin bir yerden diğerine fiziksel olarak taşınmasıdır.
3. Üçüncü aşama olan göç sonrası, “göçmenin yeni toplumun sosyal ve kültürel çerçevesi içinde özümsemesi” olarak tanımlanmaktadır.

Özetle ifade edilmek gerekirse göç kavramı, toplumsal ve ekonomik anlamdaki dönüşümlerin doğal bir sonucu ve aynı zamanda da bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla yapısı değişen ve gelişen göç olgusu sosyolojik, demografik, siyasi ve ekonomik birçok etkisi bulunmaktadır. Temel anlamda mekânsal bir yer değişikliği olan göçü, ekonomik anlamda bir emek hareketliliği şeklinde tanımlamak doğru bir yaklaşım olmaktadır. Geniş çaplı ele alındığında karmaşık bir yapıya sahip olduğundan tek bir zamana, mekâna veya tek bir faktöre odaklanmak göçü açıklamak için yetersiz görünmektedir. Farklı boyutları ve etkilerinin yanı sıra göç olgusunun en

önemli ve dikkat edilmesi gereken yönünün dinamik ve devam eden bir süreç olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Bu çalışmada göç olgusunun daha çok ekonomik nedenleri ve sonuçlarına odaklanılmaktadır.

1.4.1.Göç Kararının Alınması

Göç kararının alınması, bireylerin ve hane halklarının göç faaliyetine başlamadan önce değerlendirme yapması durumudur. Yaşadığı ülkenin koşulları, hedef ülkenin şartları, aradaki mesafe, beklenen gelir, hedef bölgedeki ağ ilişkileri gibi faktörlerin hepsi göç kararının alınmasında yönlendirici etken olarak değerlendirilmektedir. Göçün kendi kendini tetikleyen dinamik bir süreç olarak işlediği de sonuç olarak dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda gelecekteki göçmenlerin karar alma süreçlerini de etkileyen birçok katkısı bulunmaktadır.

Piore'ye (1979) göre; göçmen, gönüllü olarak başka bir yere taşınmaya karar vermektedir. Bu göç hareketi kalıcı olarak görünmektedir. Göçmen gerçekte geri de dönebilir. Bu durum göç kararının alınmasında, göçün kalıcı ve geçici olmasına göre farklılık göstermektedir. Ancak geleneksel görüşe göre, geri dönmek kişinin fikrini değiştirmesidir. Genellikle geleneksel görüşe göre, geri dönenlerden başarısızlık olarak bahsedilmektedir. Sanayi toplumları ile az gelişmiş bölgeler arasındaki çağdaş göçlerin bir görüntüsü olarak bu görüşün yanlış olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Başlangıçta bu tür göçlerin çoğu geçici niteliktedir. Tipik bir göçmen sanayi bölgesinde sadece kısa bir süre geçirmeyi planlar, sonra eve dönmeyi umut eder. Kalmak bir plan değişikliğini temsil etmektedir. Aslında, süreci analiz etmede başarı ve başarısızlık, faydalı referans terimler olduğu ölçüde devam edenlerin başarısızlıklar olduğunu söylemek muhtemelen daha doğrudur (Piore, 1979: 50). Dolayısı ile göçün kalıcı mı yoksa geçici bir nitelikte olması da önemli bir konudur. Piore'nin yorumuna göre göç olayının geçici bir nitelikte olması ve belirlenen hedefler gerçekleştikten sonra dönülmesi bir başarıdır. Bunun aksine geri dönmeyip çalışmaya devam eden çalışmak zorunda kalan göçmenlerden başarısız olarak bahsedilmelidir. Bu yaklaşım ise göç tanımında bile bakış açısı farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Göç faaliyeti, bilgi ve sosyal ağların yanı sıra önemli maliyetler ve riskler içermektedir. Aynı zamanda gerekli istekleri de barındırmaktadır. Bu durum, artan

gelirler, eğitim düzeyleri ve bilgiye erişim şeklinde sosyoekonomik kalkınmanın başlangıçta artan göçle ilişkili olma eğiliminde olduğu paradoksunu açıklamaktadır. Mutlak yoksulluktan ziyade, belirli bir sosyoekonomik kalkınma düzeyi, kalkınma fırsatlarının küresel eşitsizliği biçimindeki göreceli yoksunluk ile birleştiğinde, göçün en önemli nedeni gibi görünmektedir. Bu, büyük ölçüde önde gelen göçmen ülkelerin (örneğin Meksika, Fas, Türkiye, Filipinler) tipik olarak en az gelişmiş ülkeler grubuna ait olmadıklarını da açıklamaktadır (Haas, 2005: 1271). Haas; göç hareketinin artan gelir düzeyi ile paralellik gösterdiğini savunmaktadır. Artan gelir ve eğitim seviyesi insanların göç etme niyetlerini güçlendirmektedir. Bireylerin bu kararlarının artan gelirleri ile küresel düzeydeki gelir eşitsizliğine yönelik bir davranış tutumu olduğunu ve aynı zamanda artan gelirlerin göçün yüklediği maliyetlere katlanma olasılığını artırdığını ifade etmektedir.

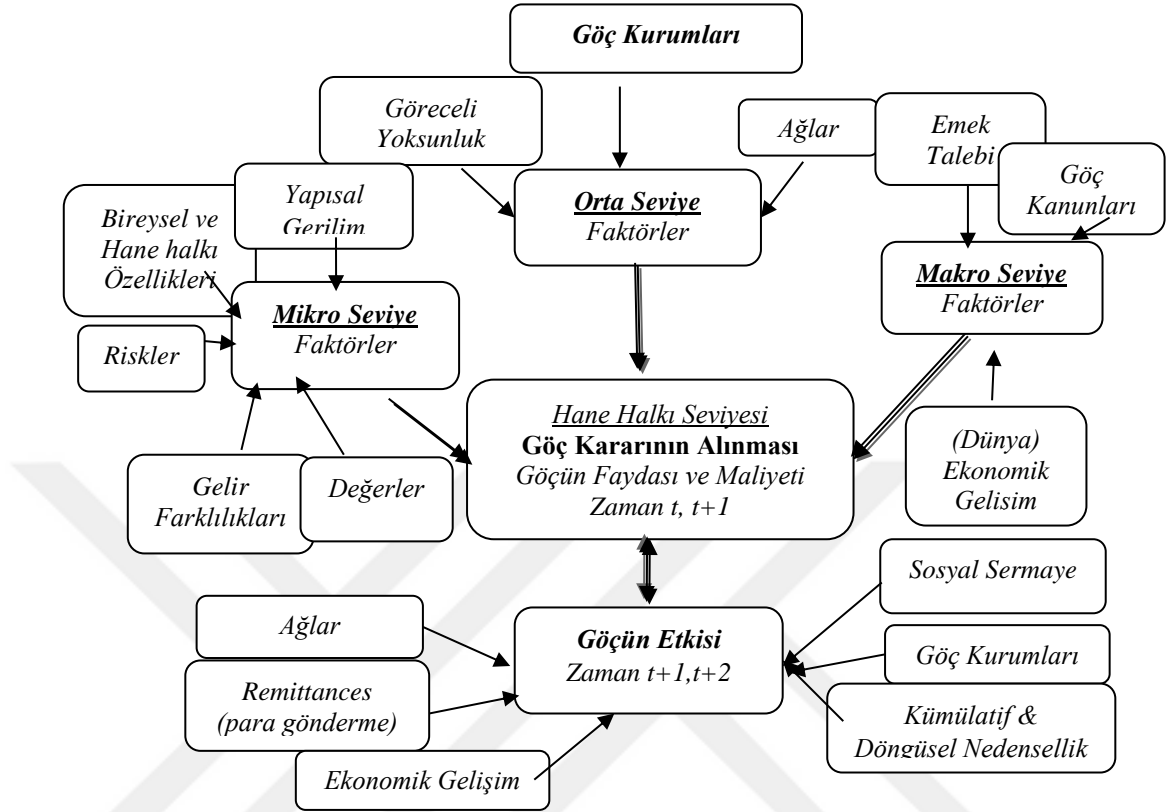
Herhangi bir kaynak ülkede ikamet eden bireyler, bir dizi potansiyel ev sahibi ülkeye göç etme olasılığını hesap etmektedir. Bireyler, çeşitli alternatiflerin değerlerini göz önünde bulundurmaktadırlar. Ayrıca uluslararası göç sürecini düzenleyen mali ve yasal kısıtlamaları göz önüne alarak, göç kararını kendilerine en uygun seçeneği belirleyip almaktadırlar (Borjas, 1989: 460). Göç etme kararına ve göç sürecinin devam etmesi arasında gösterilen faktörler aşağıdaki gibi dört başlık altında özetlenmektedir (Lee, 1966: 49-50):

1. Menşe alanı ile ilişkili faktörler,
2. Hedef alan ile ilişkili faktörler,
3. Araya giren engeller,
4. Kişisel faktörler.

Söz konusu bu faktörler bireylerin bilinçli ve planlı göç kararlarında olduğu kadar, plansız geniş çaplı bir araştırma yapılmadan alınan kararlarda da etkili olmaktadır.

Şekil 1.1 göç kararının alınmasındaki faktörlerin genel çerçevesini resmetmektedir. Göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun sosyal olarak boşlukta olduğundan dolayı göç etme kararını almadıkları ve ailelerinin bir miktar etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle göç kararı hane halkı düzeyinde dikkate alınmalıdır. Göç kararı, göçün faydalarına karşı maliyetlerinin de dikkate alınmasını gerektirmektedir. Çeşitli

faktörlerin maliyetleri ve faydaları etkilemesi muhtemel görünmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 18).

Şekil 1.1. Göç kararı almanın genel çerçevesi

Kaynak: Hagen-Zanker, 2008.

Mikro düzeyde gelir farklılıkları ve yoksulluk potansiyel göçmenleri harekete geçirmektedir. Ülkedeki riskler ve işlevsiz kredi piyasaları da göçün nedenlerinden kabul edilmektedir. Orta seviyesi dikkate alındığında, göç göreceli yoksunluk bağlamında, yani daha yüksek eşitsizlik seviyesine sahip bir toplulukta gerçekleşme olasılığı daha yüksektir. Göç kurumları daha önce kurulmuşsa veya potansiyel göçmenler için göçmen ağları mevcutsa, göçün gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Makro düzeyde, çalışma ve göç yasalarına olan talep, göç kararını, özellikle de göçmenlerin göç edeceği ülkeye yönlendirmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Küreselleşme ve dünya çapında yaşanan ekonomik kalkınma, göç maliyetlerini, taşımacılık maliyetlerini düşürmekten tüm dünyadaki değişen iş beklentilerine kadar birçok şekilde göç akışını etkilemektedir (Castelli, 2018: 3).

Bir kişinin benzer yapıdaki ortalama gelire sahip olan iki farklı ülkeye göç etme kararında seçim yapmak durumundadır. Bu seçimde hangi ülkeye göç edeceğine ilişkin aldığı kararda (göç kararının sadece ekonomik kriterlere dayandığı varsayımı altında) vardığı hedef ülkedeki gelir dağılımında hangi diliminde yer alacağına yönelik beklentisi göç kararının alınmasında etkili olacaktır. Bu yönü ile göç kararında hedef ülkenin gelir dağılımının ne kadar eşit bir yapıya sahip olduğu da önemli bir kriter haline gelmektedir (Milanovic, 2018: 144). Dikkat edileceği üzere bireyler göç kararı alırken reel birtakım gerçeklere odaklanmasının yanı sıra olumlu yönde beklentilerin de etkili olduğu görülmektedir.

Göç kararı, genellikle itme-çekme faktörleri çerçevesinde ekonomik ve coğrafi nedenler etrafında yapılandırılrsa da bazen akraba bağlantıları ekonomik bir motivasyonu güçlendirmektedir. Daha iyi bir iş ve akrabalara yakınlık, her ikisinden ayrı olarak daha cazip gelmektedir. Ancak genellikle aile motivasyonu baskın olanıdır. Birçok orta sınıf ebeveyn, çocuklarına daha iyi bir eğitim hakkı elde edebilmek için hareket etmektedir (Kennedy, 1973; Akt. Petersen, 1978: 558). Göçün net elde ettiği gelir (yani göç eden bireyin hedef ülkede sağlamış olduğu gelir akışının bugünkü değerinden orjin ülkede kazanacağı gelir akışının bugünkü değeri ile göçün parasal maliyetlerinin çıkarılması ile elde edilen sonuç) pozitif ise göç kararının alınmasında etkili olmaktadır (Borjas, 2010: 318). Yüksek ve düşük ücretli endüstriler arasındaki farklılık, ortalama kazanç seviyeleri ile net göç arasında beklenen ilişkiyi zayıflatacak kadar kesin olduğu kabul edilmektedir. Ancak düşük ortalama kazançların net dış göçü tetikleyeceği yönünde güçlü bir varsayım olduğu kabul edilmektedir (Sjaastad, 1962: 82). Göç kararının alınmasını açıklayan teoriler birtakım ekonomik ve sosyal beklentileri hesaba katmaktadır. Göç kararında belirli bir motivasyonun varlığı önemlidir. Buna ek olarak ayrıca göç eden bireylerin daha çok orta sınıf olduğuna da dikkat çekilmektedir. Orta sınıfın göç etmeye daha çok meyilli olması fayda maliyet analizini göz önüne alan teorileri de destekler niteliktedir.

Genel bir çerçeve ile ele alındığında göçteki temel nokta göçün, küreselleşmenin boyutlarından biri olarak değerlendirilmesidir. Teorik olarak insanların hareketi, malların, hizmetlerin, teknolojinin ve aynı zamanda sermayenin hareketi ile aynı şeydir. Bu yaklaşım ile göçün küreselleşme döneminde artarak ülkeler arasındaki gelir

açıklarından farklı olarak ele almak oldukça yanlıştır (Milanovic, 2018: 220). Milanović'in bu söyleminden hareketle; bir üretim faktörü olan emeğin arz edilmesi şeklinde gerçekleşen göç hareketinin temel tetikleyicisinin göreceli gelir farklılığının sonucu olduğu bir gerçektir.

Aynı zamanda ekonomik göçmen olarak kabul edilen göçmenler, nihayetinde öncelikli olarak ülkeler arasındaki gelir farklılıklarından harekete geçmektedir. Daha iyi bir eğitim, sağlık, daha refah bir ülkede yaşama imkânına sahip olabilmek, daha özgür bir ülkede yaşam olanağı bulmak, net olarak daha yüksek bir gelir elde edebilmek adına bireyler göç kararını almaktadır. Yerleştiği olduğu ülkeyi her ne kadar gönüllü de olsa, istedikleri imkânlara sahip olamadıklarından dolayı terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısı ile ekonomik göçmenlerin (gönüllü göçmen) bir bağlamda gizli zorunlu göç olarak değerlendirilmesinin yanlış bir ifade olmadığını söylemek yerinde olacaktır.

1.4.2.Göçün Doğurduğu Sonuçlar

Uluslararası göç hareketinin neticesinde ortaya bir takım sonuçlar çıkmaktadır. Göçmenler vardıkları ülkede bir süre işsiz kalmaları sonucu oluşacak sosyal sorunlar, entegrasyon sorunu, kültürel farklılıkların doğurduğu uyumsuzluk, göçmenlerin yerleştirilmesi, topluma uyum sağlaması açısından uygulanan politikalara kadar hedef ülkeler için yeni problemler ortaya çıkarmaktadır. Gerek hedef ülkenin kendi göç politikalarından dolayı göç akışını teşvik etmesi, gerek göçe engel olacak politikalar neticesinde hala göç akışının gerçekleşmesi ev sahibi ülkede ortaya farklı sonuçlar çıkarmaktadır. Aynı zamanda gerek kitlesel, gerekse bireysel göç olsun, özellikle vardığı ülkede olumlu ya da olumsuz etkilere neden olmaktadır. Sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik hatta bazen tahmin edilemeyecek sonuçlara neden olmaktadır. Ancak bu çalışma daha çok ekonomik göçmenlere odaklandığından bu bölümde göçün öncelikli olarak ekonomik sonuçlarına odaklanılacaktır.

Hem iç göç hem de dış göç açısından insanların yer değiştirme faaliyetlerinin insanlık tarihi boyunca süregeldiği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç eyleminde bulunan bireyin sonraki yaşamını etkileyecek ve aynı zamanda sonraki nesilleri de etkisi altına alacak bir süreç şeklinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yönü ile

kolektif bir faaliyet olarak göç alan ve göç veren bölgelerdeki toplumları etkilemektedir (Castles ve Miller, 2008: 29). Bu yönü ile göç akışının çift yönlü etkilerinin olduğu kabul edilmelidir. Göç alan ülkede oluşturabilecek olası etkilerin benzer durumları göç veren ülke açısından da geçerlidir. Göçün olası sonuçları hakkında daha çok göç alan ülkeler açısından ele alınmakta göç veren ülkelere odaklanılmamaktadır. Ancak göç veren ülkelerin göçmen akışlarından sonra ülke ekonomilerinde oluşabilecek etkilerinin de önemli bir çalışma alanı olduğu göz ardı edilmemelidir.

Göç neticesinde ortaya birçok sonuçlar çıkmaktadır. Bu bağlamda göçün hem bireysel sonuçları hem de aynı zamanda sosyal sonuçları bulunmaktadır. Göç faaliyeti göç edenleri etkilediği kadar göç etmeyen bireyleri veya toplumları da etkilemektedir. Göç sonuçlarına ilişkin genel bir değerlendirme yapan Sjaastad'a göre göçün sonuçları özel maliyetler, parasal ve para dışı maliyetler şeklinde sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki olan parasal maliyetler ilk göç hareketi başlarken katlanmak zorunda oldukları taşınma masraflarını içermektedir. İkincisi daha önceden edinilmiş kazançları (fırsat maliyeti) ve kişinin yaşadığı çevreyi değiştirmesinden kaynaklı ruhsal maliyetlerini içermektedir. Bu kapsamda parasal getiri bireyin göç ettikten sonra elde ettiği reel gelirinde ortaya çıkan bir artışlardan oluşmaktadır. Parasal olmayan gelirler ise göç ettiği bölgede sağlamış olduğu ekonomik olmayan getirilerden meydana gelmektedir. Bu doğrultuda parasal maliyetler birey veya hane halkının göç etmesi sebebi ile ulaşım, barınma ve nakliye masrafları için yapmış oldukları harcamaları kapsamaktadır (Sjaastad, 1962: 83).

Göç akışı; göçmenlerin kendilerini, menşe ve hedef toplumlarının birçok yönünü, demografik ve ekonomik yapısını, sosyal organizasyonunu, yerleşim düzenlerini, siyaseti vb. birçok durumu etkilemektedir. Birey, hane halkı, toplum veya bölge üzerindeki, psikolojik, tıbbi, sosyal, ekonomik alanlarda etkiyi değerlendirmek için nicel kanıt, göçü incelemek için gerekli yapı kadar azdır (Pryor, 1981: 127).

Göç, hem küresel değişimin hem de göçmen gönderen ve kabul eden toplumlarda daha fazla değişim için güçlü bir etkidir. İlk etkileri ekonomik düzeyde hissedilmekte, fakat aynı zamanda sosyal ilişkileri, kültürü, ulusal siyaseti ve uluslararası ilişkileri de

etkilemektedir. Göç kaçınılmaz olarak ulus-devletler içinde daha fazla etno-kültürel çeşitliliğe yol açmaktadır, kimlikleri dönüştürmekte ve geleneksel sınırları bulanıklaştırmaktadır (Castles, 1998: 179).

Göç, başlangıç ve varış ülkelerindeki ekonomik kalkınmayı etkilemektedir. Bu nedenle potansiyel itme ve çekme faktörlerini değiştirir. Örneğin, yüksek göç akışları, köken toplumunda emeği kıt hale getirebilir ve bu nedenle geride kalan insanların iş beklentilerini geliştirir. Kümülatif ve dairesel göç, göç gerçekleşikten sonra kendini sürdürdüğü anlamına gelir. Daha fazla insan göç ettikçe zaman içinde gelişen göçmen kurumlarının, sosyal sermayenin ve ağların gelecekteki göçmenlerin maliyetlerini ve göç kolaylığını azalttığı gözlenmektedir. Ayrıca göçmenler, gelecekteki göçmenlerin göç maliyetlerini finanse edebilecekleri havale göndermektedirler. Bu şekilde devam eden göç akışlarının daha kolay olmasını sağlamaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 20). Dolayısı ile göç akışı; bir kez başladıktan sonra etkileri, sonuçları ve sürekliliği açısından kendi kendini besleyen dinamik bir süreçtir.

Ekonomik nedenli göç akışları daha yüksek bir gelir düzeyine ulaşmayı umut ettiği hedef ülkede emek piyasasına dâhil olmaktadır. Hedef ülkede düşük vasıflı işlerde çalışmak istemeyen yerli nüfusun işlerinde çalışmaktadırlar. Aynı zamanda yüksek vasıflı işçiler göç ettikleri ülkede yerli nüfusun çalıştığı ücretten daha düşük bir ücretle çalışmaya razı olduğundan yine yerli işçilerin yerine geçmektedirler. Yani göçmenler vardıkları ülkede emek arzını artırmaktadır ancak bahsedildiği gibi reel ücretler üzerinde çok baskın etkileri bulunmadığı da çalışmalar ile desteklenmektedir. Ayrıca göçmenler ayrıldıkları ülkede kalan aile bireylerine döviz göndererek orijin ülkeye de katkıda bulunmaktadırlar. Göç kararının alınması, göç edilen bölgede karşılaşılan sorunlar doğrultusunda değerlendirildiğinde göç sancılı bir süreçten oluşmaktadır. Ancak bireylerin ve hane halklarının daha iyi bir yaşam standartlarına sahip olabilmek adına bir süre bu sorunları görmezden gelerek katlanmaları neticesinde hem hedef hem orijin ülkeye ekonomik anlamda olumlu katkıları bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ ve GÖÇÜN EKONOMİK SONUÇLARI

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik göç teorilerine yer verilmektedir. 20. yüzyılda çağdaş göç teorileri olarak literatüre geçen ekonomik temelli modern göç teorilerinin göçü hangi yönü ile ele aldıkları, göçe bakış açıları, göçün oluşturduğu sonuçlar açıklanmıştır. Ayrıca modern göç teorileri hakkında bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Son olarak ise göçün ekonomik etkilerine değinilmiştir.

2.1.Göç Olgusu ve Göç Teorileri

Küreselleşme ile birlikte bir ivme kazanan göç hareketi üzerine sosyal bilimler alanında çok fazla çalışma yapılmıştır. Her çalışma kendi kapsamı doğrultusunda göç olgusunun farklı boyutunu ele almıştır. Göçler çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz dönem göç hareketinin dinamik yapısından ötürü her dönem popülerliğini koruyacağını göstermektedir. Göç akışını harekete geçiren nedenler doğrultusunda birbirinden farklı teoriler geliştirilmiştir. Bu teorilerin tamamen birbirinden ayrıldığını söylemek tam olarak doğru bir ifade olmayacaktır. Çünkü keskin sınırlar ile göç olgusuna çerçeve belirlemek oldukça zordur. Dolayısı ile bu bölümde uluslararası göç teorilerinin (özellikle ekonomik nedenli teorilerin) açıklamalarına yer verilmiştir.

Geleneksel göç modellerinde ülkeler arasındaki gelir farklılığı göç sürecinin eksenini oluşturmaktadır (Piore, 1979: 57). Ülkeler arasındaki gelir farklılığı doğrultusunda uluslararası göçü harekete geçiren faktörlere yönelik, bir dizi temel kuramsal model önerilmiştir. Önerilen bu modellerden her biri uluslararası göçün nedenlerini tanımlamayı hedeflemesine karşın, aynı zamanda bu modeller birbirinden farklı kavramlara ve varsayımlara dayanmaktadır. Ancak bu kuramların, meydana gelen göç süreçlerini farklı düzeylerde –birey, hane halkı, ulus ve uluslararası-

kavramsallaştırmayı amaç edinmeleri hesap edilirse birbirleri ile uyumsuzluk gösterdiği söylenemez (Massey vd., 2014:13). Her kuram; göçü farklı bir boyutu ile ele almış, farklı durumlara odaklanmış olsa da göç olgusunu başlatan nedenleri ve göç sürecini tek bir kuramla açıklamak ya da açıklandığını söylemek hep tartışıla gelmiştir. Farklı kuramların ortaya çıkması göçü ele alan bilim dalına göre değişiklik göstermektedir.

Tablo 2.1’de başlıca göç teorilerine yer verilmiştir. Bu kapsamda bu göç teorileri göçün başlatılması ve sürdürülmesi şeklinde sınıflandırılarak gösterilmektedir.

Tablo 2.1.Göçün başlatılması veya sürdürülmesine göre sınıflandırılan göç teorileri

Göçün Başlatılması	Göçün Sürdürülmesi
Neoklasik Makro-Göç Teorisi	Dünya Sistemleri Teorisi
Neoklasik Mikro-Göç Teorisi	Sosyal Sermaye Teorisi
İkili Emek Piyasası Teorisi	Kurumsal Teori/Ağ Teorisi
Hareketlilik Geçişi	Kümülatif Nedensellik
Keynesyen Yaklaşım	Göç Sistemleri Teorisi
Emek Göçünün Yeni Ekonomisi	Dengeli Büyüme Modeli

Kaynak: Massey, vd.1993 ve Hagen-Zanker 2008.

Bu bölümde, Tablo 2.1 doğrultusunda göçün başlatılması ve devam etme sürecine göre şekillenen göç teorilerine değinilecektir. Göçün hangi kararlarla başladığı, nasıl devam ettiği, bu süreçte karşılaşılan zorluklar, karar alma aşamaları açıklanacaktır. Göç teorileri, göç olgusunun bir bütün olarak anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Dinamik bir yapıya sahip olan göç olgusunun, önlenemez ancak yönlendirilebilir olması yönüne de teoriler yardımı ile dikkat çekilmektedir.

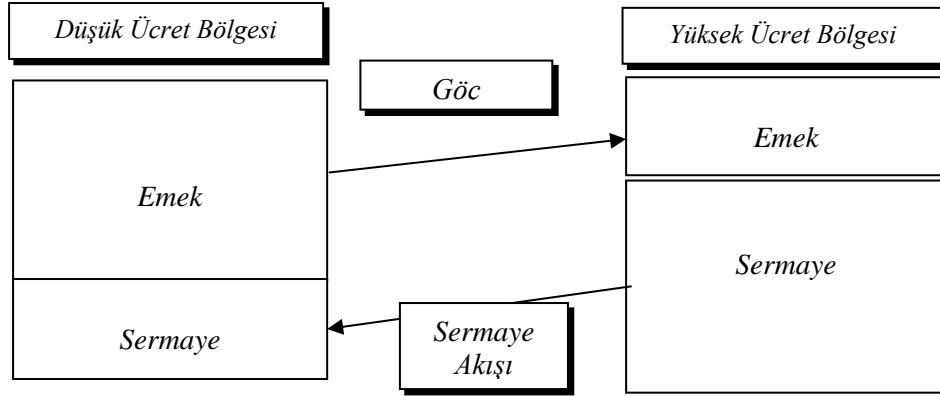
2.2. Göçün Başlangıç Sürecini İnceleyen Teoriler

Uluslararası göçü harekete geçiren nedenlere odaklanan ilk teori Neoklasik Makro Göç Teorisidir. Neoklasik makro teori yaklaşımı kendi içerisinde göç üzerine ilk sistemli teoriyi barındırmaktadır (Castles, 2008). Bu teoriye ve onu takip eden teorilere göre; uluslararası göç, işgücü arz ve talebinde meydana gelen coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Daha fazla emeğe sahip ülkelerde daha düşük bir piyasa ücreti

hâkim iken, sınırlı emek faktörüne sahip olan ülkelerde daha yüksek bir ücret düzeyi hakimdir. Emek ve sermaye farklılığından dolayı oluşan ücret farkı; düşük ücret düzeyinin hâkim olduğu ülkelerdeki işçilerin yüksek ücretli ülkeye göç etmesine neden olmaktadır. Sonuç itibari ile sermaye açısından daha zengin olan ülkede işgücü arzında meydana gelen artış ücretleri düşürmektedir. Sermaye açısından fakir olan ülkede, işgücü arzında bir azalma olduğu zaman bu durum ücretlerdeki artış ile dengelenmektedir (Massey vd., 1993: 433). Hicks (1932), “Ücretlerin Teorisi” isimli çalışmasında göç teorisini neoklasik temelde açıklamıştır. Bu çalışmasında göçe neden olan temel sebebin ekonomik avantaj elde etmek olduğunu, dolayısı ile ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının göçü teşvik ettiğini savunmaktadır. İşgücü piyasasında tam rekabet şartlarının hâkim olmadığını ve dengeleyici mekanizmaların hızlı bir şekilde dengeye gelmediğini savunan Hicks; yine de ücret farklılığının göç hareketini tetiklediğini ifade etmiştir (Hicks, 1932: 76). Neoklasik makro göç teorilerine göre, modern sektör; sermaye birikimi ve geleneksel sektörden emeği kaçırarak büyümektedir. Kırsal kesimde çalışanlar, pozitif ücret farkından etkilenmekte ve kente göç etmektedir. Başka bir ifade ile göç etmeye çekilmektedirler. Bu modelde, ücretler dengeleninceye kadar göç akışı gerçekleşmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 6). Tam istihdam varsayımı altında, neoklasik teori, ücret farklılıkları ile göç akışlarının büyüklüğü arasında doğrusal bir ilişki öngörmektedir. Genişletilmiş neoklasik modellerde, göç gerçek kazançtan ziyade beklenen kazanç tarafından belirlenir ve temel değişken istihdam olasılığından kaynaklanan kazançlardır. Açıklamalar doğrultusunda ücret farklılıkları ve istihdam olasılığına göre şekillenen Neoklasik model şu şekilde yazılabilir (Krekova, 2011: 20);

$$\text{Göç oranı} = f(\text{ücret farklılıkları, istihdam olasılığı})$$

Eşitlik göç akışının ücret farklılıkları ve istihdam olasılığının bir fonksiyonu olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Neoklasik teorisinin savunduğu üzere göç akışının sürekliliği sonucunda emek piyasası dengelenmektedir. Bu bağlamda Şekil 2.1 neoklasik modelde göç akışlarının devam etmesi ile dengeye ulaşan süreci tanımlamaktadır. Şekil 2.1 emek arzının yüksek ücret bölgesine akışı sürecinde emek arz ve talebi dengelendiğinde göçün sonlanacağını ve ücretler eşitleninceye kadar göçün devam edeceğini ifade etmektedir.

Şekil 2.1. Dengeye yol açan neoklasik mekanizmalar

Kaynak: Jennissen, 2007.

Genişletilmiş neoklasik modellere göre göç kararı, fiili kazanç değil beklenen getiri şekillendirmektedir. Bu varsayıma göre buradaki temel değişken istihdam imkânlarının yüksek olduğu kazançlardır (Bauer ve Zimmermann, 1999: 72). Harris ve Todaro (1970) ise göçün ülkeler arasındaki ücret farklılığından dolayı değil, orjin ülke ile göç edilmek istenen ülkelerde elde edilmesi beklenen gelir farklılığından meydana geldiğini savunmaktadır. Beklenen gelirin, neoklasik teorinin bireylerin faydalarını maksimize ettiği varsayımından hareket ettiği öngörülmüştür (Borjas, 1989: 460). Neoklasik model çerçevesinde Sjaastad göç çalışmalarını farklı bir yönden ele almıştır. Göçü bir yatırım kararı olarak ya da getiri sağlayan ve aynı zamanda maliyet yükleyen “insan kaynaklarının verimliliğini artıran bir yatırım” olarak değerlendirmektedir. Beşeri sermaye teorisi olarak kabul gören bu yaklaşım, bireyin göç kararını alırken maliyet-fayda hesaplaması yaptığını savunmaktadır (Sjaastad, 1962: 92-93). Neoklasik makroekonomi teorisi; uluslararası göçü güçlü bir şekilde şekillendirmiş ve çok fazla göç politikası için entelektüel bir temel oluşturmuştur (Massey vd., 1993: 433-34).

Göçün başlangıç nedenlerini makro yapısal bir çerçeveden ve uluslararası göç mekanizmasını bireysel düzeyde açıklayan bir diğer teorisi ise Neoklasik Mikro Göç Teorisidir. Bu yaklaşımdaki ulus ötesi nüfus hareketlerinin makro düzeydeki bağlamı, itme-çekme modeline benzemektedir. Bu bağlamda göçü harekete geçiren unsurların, işgücü arzında ve talebinde ülkeler arasındaki dengesizlik ve bunun sonucunda ortaya çıkan ücret farklılıkları olduğu ifade edilmektedir (Morawska, 2007: 4). Bu teori, Sjaastad'ın (1962) çalışmasına dayanmaktadır. Sjaastad'a göre göç, insan

sermayesinin verimliliğini artırmak için bireysel bir yatırım kararı olarak ele alınmaktadır. Böylece yine işgücü piyasasına odaklanmakta, aynı zamanda heterojen göçmenlerin seçiciliğini açıklamaktadır. Buna göre bireyler, yalnızca beklenen getiriler pozitif olduğunda göç etmektedirler.

Göç kararının alınma sürecinde iş fırsatları ve istihdam olasılıklarının oynadığı temel rol oldukça önemlidir. İş imkânları dâhilinde bireyler elde etmeyi umdukları gelir ile göç sürecinde katlanacakları maliyet arasında bir hesap yaparak göç kararını almaktadırlar (Todaro, 1969: 140). Göç edilecek yerde istihdam edilebilme olanağını belirlemek kolay değildir. Toplam işsizlik oranlarının esas alınması gücenmiş (iş aramayan ancak çalışmaya hazır olan işgücü) olan işgücünün gözden kaçmasına neden olmaktadır. Bu modele göre kimin göç edeceğinin belirlenmesi, beşeri sermayenin niteliği, donanımı, cinsiyeti, yaşı, mesleği ve emek piyasasının yanında tercih ve beklentiler de güçlü bir şekilde etkili olmaktadır (Isserman vd., 1987: 574). Bireysel düzeyde göç akışına odaklanan neoklasik mikro göç teorisi; beklenen getirinin pozitif olmasını, bireysel verimliliği artıracak faktörleri ve istihdam olanaklarını esas almaktadır.

Göç akışının başlamasını ele alan bir diğer teori ise İkili Emek Piyasası Teorisidir. Bu teori, uluslararası göçün modern endüstriyel toplumların içsel emek taleplerinden kaynaklandığını savunmaktadır (Massey vd, 1993: 440). Piore (1979) tarafından ortaya konmuş bu teoride; sanayileşmiş ekonomilerde meslek yapılarının tabakalı ve aynı zamanda ikili bir ekonomik yapılanmanın olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda bu ekonomilerin, nitelikli emeği istihdam edenlerin sermaye yoğun bir yapıda olduğu, nitelsiz emeği istihdam edenlerin ise emek yoğun bir yapıda olduğu varsayılmaktadır. Dolayısı ile bu teoride göç, arza göre değil işgücü talebinin niteliğine göre şekillenmektedir. Örneğin gelişmiş ekonomilerde yerli emeğin işgücüne olan talebi daha çok vasıfsız emeğe doğrudur. Bu talep, vasıfsız işgücünü tamamlamak için göçmenliği beklenti haline getirmektedir. Dolayısı ile piyasa şartlarına göre uygulanan politikalar ile gerekli işgücünün, göçmen hareketinin talep edilmesi ile karşılanabileceği öngörülmektedir (Piore, 1979: 100). İkili işgücü piyasası teorisine göre; temel anlamda sanayileşmiş ekonomilerde vasıfsız emeğe olan talep süreklilik arz ettiğinden ve bu nitelsiz işleri yerli işçilerin kabul etmemesinden kaynaklı olarak

göç hareketi sürekli devam etmekte ve artmaktadır. Bu teoriye göre göç, modern gelişmiş ekonomilerin yapısal sürecinin bir sonucu olarak doğal ihtiyaçları ile bağlantı kurmakta ve dolayısı ile daha çok gelişmiş ekonomilerinin göç süreci ve özelliklerine odaklanmaktadır (Toksöz, 2006: 17). İkili işgücü piyasası teorisi göç akışının, göçmenin niceliğinden daha çok niteliği ile ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Göçmen akışının bir emek arzı olduğu kabul edilerek yerli üretimde vasıfsız emeğe olan talepten dolayı gerçekleştiği üzerinde durulmaktadır.

Göç literatüründe şimdiye kadar göz ardı edilen değişkenleri özellikle de göreceli gelir unsurlarını ele alarak göçün nedenlerine odaklanan bir başka teori ise İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi (New Economics Of Labour Migration-NELM) Teorisidir. Bu teori aynı zamanda göreceli gelir unsurunun hane halkının faydasını değerlendirmekte ve dolayısıyla hane halkı faydasının göç kararlarını etkilemekte rol oynadığını savunmaktadır (Taylor ve Martin, 2001: 12-13). Geliştirilen bu teori neoklasik yaklaşımı esas almakla birlikte, neoklasik yaklaşımın bazı varsayımlarına karşı çıkarak göçü belirleyen faktörler konusunda yeni bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda göç araştırmalarının merkezine bireysel bağımsızlık yerine karşılıklı bağımlılığı temel almakta, göçü ortaya çıkaran süreçte göçmenin ailesinin rolüne dikkat çekmektedir (Stark, 1991: 145).

NELM Teorisine göre insanlar, ömür boyu kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için kalıcı olarak yurtdışına taşınmak yerine, hane halkı gelirlerini çeşitlendirmek veya nakit biriktirmek için geçici olarak yurt dışına taşınmakta ve sonuçta geri dönüşe hazırlanmak için evde belirli ekonomik sorunları çözmeye çalışmaktadırlar (Massey, 2012: 16). Bu yaklaşıma göre göç kararları genellikle hane halkı üyelerinin birlikte ve bir bütün olarak ailenin iyiliği için verilmektedir. NELM'e göre bir hane halkı ortak geliri, statüyü en üst düzeye çıkarmakta ve riskleri en aza indirmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 13). Göçün yeni ekonomisi teorisinde göçmen kararları, kendi ülkelerinin içinde bulunduğu şartlara göre şekil alan daha geniş bir takım faktörden etkilenmektedir. Tamamen bireysel kararlara dayanmayan bu modelde ferdi oldukları ailenin piyasada oluşabilecek dengesizlikler (işgücü piyasası, kredi piyasası vs.) karşısında vermiş oldukları tepkilerin toplamı olduğu kabul edilmektedir (Massey vd, 1993: 440).

Bu teori işgücü göçünün arz tarafıyla sınırlıdır. Göç kararında hane içi ilişkilerin uyumlu olduğunu ve oybirliğiyle toplu karar almaya dayandığını varsaymaktadır (King, 2012; 23). Bireysel göç kararından ziyade aile bireylerinin ortak kararlarına odaklanan bu göç teorisi, göçün sadece arz yönünü dikkate almaktadır. Ev sahibi ülkedeki mevcut koşullardan kaynaklı olarak hane halkı bireylerinin geliri çeşitlendirmek ve artırmak adına göç kararının alınacağına odaklanılmıştır.

Göçün nedenlerine odaklanan Keynesyen iktisat teorisi, (uluslararası) göç konusundaki neoklasik bakış açısını eleştirmektedir. Keynesyen teoride, emek arzı, reel ücrete değil, nominal ücrete bağlıdır. Bu ayrım, paranın ekonomideki rolü hakkındaki farklı görüşlerden kaynaklanmaktadır. Neoklasik bakış açısında para yalnızca bir değişim aracıdır. Keynesyen bakış açısı farklıdır, çünkü burada para sadece bir değişim aracı değil aynı zamanda bir tasarruf aracı olarak kabul edilmektedir. Paranın bu ikinci işlevi nedeniyle, potansiyel göçmenler de yüksek nominal ücret bölgelerine çekilmektedir. Ayrıca, yeniden göç etme veya havale gönderme niyeti, reel ücret seviyesine kıyasla nominal ücret düzeyinin önemini daha da artırmaktadır. Sonuç olarak, neoklasik teorinin öngördüğü gibi yeni bir uluslararası denge mevcut olmayabilir. Yine de Keynesyen teoride göç; bir denge kurma mekanizmasıdır. Uluslararası göç, reel ücret farklarından ziyade işsizlik farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır (Hart, 1995a; 131). Temelde, Keynesyen teoride göçün bir denge kurma mekanizması olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu teoride uluslararası göç, reel ücret farklarından ziyade işsizlik farklarını azalttığı öngörülmüştür (<https://epc2006.princeton.edu/papers/60112>, 2019).

Kısa dönemli bölgeler arası ekonomik göç teorisinin klasik sonrası genişlemeleri, göç modellerinin dinamik bir bağlamda oluşturulmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Özellikle, beklentilerin rolüne ve bu tür beklentilerin istatistiksel olarak formüle edilmesine kesin olarak dikkat edilmesinin gerekliliği önem arz etmektedir. Ayrıca, göç modellerinin, mümkün olan her yerde, karşılaştırılabilir ekonomik verilerle birlikte homojen göçmen grupları kullanılarak test edilmesi gerekli görünmektedir (Hart, 1975b: 304). Ekonomik göç akışları, herhangi bir zaman diliminde sabit bir ekonomik farklılık kümesine uyum olarak görülmektedir. Bununla birlikte, bu ekonomik göç görüşünün mevcut olduğu gibi tamamen tatmin edici olması muhtemel

görünmemektedir. Çünkü ortalama göç kararının bölgeler arasındaki göreceli ekonomik olasılıkların daha karmaşık bir anlayışa dayandığı kabul edilmektedir (Hart, 1975a: 137). Bu yönü ile göç araştırmalarından tek yönlü genel bir sonuca ulaşmanın zorluğuna dikkat çekilmektedir. Keynesyen teori genel olarak neoklasik teoriye eleştiri olarak görülmekle birlikte temel aldığı nokta; reel ücretlerden ziyade nominal ücret farklılıklarıdır.

Göçün nedenlerini açıklamaya çalışan bir diğer teori Zelinsky'nin hareketlilik geçişi hipotezidir. Zelinsky'nin hareketlilik geçişi hipotezi (1971), göçün modernleşme sürecinin doğasında var olan ekonomik ve sosyal değişimlerin bir parçası olduğunu savunmaktadır. Bu teori sosyal değişim ve gelişim teorilerinin bir parçasıdır. Teori; göç kalıplarının ve oranlarının, ekonomilerin modernleşme aşaması (örn. sanayileşme) ve demografik faktörleri (örneğin yüksek doğum oranları) ile yakından ilişkili olabileceğini ileri sürmektedir. Daha fazla kişisel özgürlük tercihinin modernleşme sürecinin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Bu teori, sanayileşmiş ülkelerdeki geçmiş göç kalıplarına bakmaktadır. Aynı zamanda göç türlerinin farklılaşmasına izin vermemekte ve bireysel göç kararlarını dikkate almamaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 9). Modernleşme ve sanayileşme sürecinin başlangıcında, nüfus artışı, kırsal istihdamdaki düşüş ve düşük ücret seviyelerinden dolayı göçte sıklıkla bir artış yaşanmaktadır (Castles, 2008: 5).

Hareketlilik geçişi hipotezi en özet hali ile şu şekilde ifade edilebilir; yakın tarih boyunca zamanla bireysel hareketliliğin artış göstermesinde kesin, belirli düzenlilikler vardır. Bu düzenlilikler modernleşme sürecinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Zelinsky, 1971: 221-22). Bu teori göç hareketleri ve sosyal anlamda yaşanan değişim arasındaki bağlantının, toplumsal anlamda geniş bir zaman boyutu içerisinde ele alınıp değerlendirilmesine olanak sağlayan bir çerçeve çizmektedir (Lewis, 1982: 23). Bu yönü ile dinamik bir dünya sisteminde göç akışının da dinamik özellikler taşıma olasılığının yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanlığın yaşayacağı her gelişme ve ekonomik olarak iyileşmenin potansiyel bir insan hareketliliğine eşlik edeceği düşünülmektedir.

2.3. Göçün Devam Etme Sürecini İnceleyen Teoriler

Göçün devam etme süreçlerini inceleyen Dünya Sistemleri Teorisi kapitalist sistemin genişlemesine odaklanmaktadır. Bu teori diğer teorilerin ihmal ettiği yapısal faktörleri dikkate almaktadır. Kapitalist genişlemenin (yalnızca kapitalist üretim tarzı değil) aynı zamanda kültür ve daha güçlü ulaşım, iletişim ve askeri bağlantılarının da çevre alanlarına nüfuz ettiği için göç konularında derin sonuçları olduğu kabul edilmiştir (Hagen-Zanker, 2008: 7-8). Daha yüksek karlar ve daha fazla zenginlik arzusuyla hareket eden kapitalist firmaların sahipleri ve yöneticileri, dünya ekonomisinin çevresinde fakir ülkelere toprak, hammadde, emek ve yeni tüketici pazarları aramak için girmektedirler. Geçmişte, bu pazara girme, yoksul bölgeleri sömürgeleştiren toplumlardaki ekonomik çıkarların yararını sağlayan sömürge rejimleri tarafından desteklenmektedir. Bugün neokolonial hükümetler ve çok uluslu firmalar tarafından dünya ekonomisine kapitalist olarak katılan ulusal seçkinlerin gücünü sürdürebilmeleri veya uluslarının kaynaklarını kabul edilebilir vadede küresel güçlere sunmaları mümkün olmaktadır (Massey vd., 1993: 444-45). Bu bağlamda teoriye göre göç akışının temel sebebi, kapitalist metropol devletler ve onun çevresindeki devletler arasındaki bağılılık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bir toplumun demografik yapısı olağan süreçler kapsamında oluşan bir yapı değil, tersine sosyal değişimin ve sermaye birikiminin bir fonksiyonu olarak şekillenmektedir.

Arazi toplulaştırması, yeni kapitalist tarım yöntemleri ve üretim tesisleri, topraklarına zayıf bağları olan ve göçe daha eğilimli sosyal olarak kökünden sökülmiş bir nüfus yaratmıştır. Küresel şehirlerde güçlü bir göçmen işgücü talebi, göç için bir çekme gücü görevi görmektedir. Dolayısı ile bu teoriye göre göç, pazar yaratma ve küresel ekonominin yapısının dinamiklerini takip etmektedir. Ancak daha fazla bireysel motivasyon dikkate alınmamaktadır. Bu teoriye göre göçü harekete geçiren mekanizmalar da net değildir (Hagen-Zanker, 2008: 8). Dünya sistemleri teorisi, uluslararası göçün genişleyen küresel bir pazarın politik ve ekonomik organizasyonunu izlediğini savunmaktadır (Massey vd., 1993: 447-48). Dünya sistemleri teorisinin mantığı büyük ölçüde sosyolojik ve yapısaldir. Sosyal ve ekonomik değişimde siyasetin ve devletin rolünü azaltmaktadır (Hollifield, 1998).

Dünya sistemleri yaklaşımında uluslararası göçün, ülkeler arasındaki ücret oranları veya istihdam farklılıkları ile pek bir ilgisinin bulunmadığı savunulmaktadır. Buna

karşın göçün, pazar yaratma dinamikleri ve küresel ekonominin yapısından etkilendiği ifade edilmiştir. Göç sürecinde eski koloniler ve eski metropoller arasındaki asimetrik ilişkilere özellikle dikkat edilmesi önemlidir (Bijak, 2006: 11). Dünya sistemleri teorisi göç kararının ekonomik olmaktan ziyade sosyo-kültürel olduğunu savunmaktadır. Göçün küresel piyasa koşullarına göre şekillendiğini kabul etmektedir. Tarihsel bir yaklaşım ile değerlendirme yaparak sonuca ulaşan bu teori göçün gelişmiş ülkelerin sömürge politikalarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Emek hareketliliğinin sermaye ve mal akışları ile birlikte ama ters yönlü hareket ettiğini savunmaktadır. Uluslararası göçün piyasa ekonomisinin küreselleşmesinin sonucu olduğunu kabul eder.

Kümülatif Nedensellik Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi gibi kapitalist gelişmenin göç akışı üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Kümülatif nedensellik teorisi göçün geriye dönük etkilerinin, sistemi başlangıçta verimliliğin ve zenginliğin daha da azalacak şekilde değiştirdiği bir kısır döngüyü harekete geçirdiğini göstermektedir (Haas, 2008: 27-28). İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal (1957) tarafından geliştirilen kümülatif nedensellik teorisi kalkınma üzerine daha genel bir teorik bakış açısı ile bakmaktadır. Bu teori; bir kez farklı büyüme gerçekleştikten sonra çevredeki kısırlık döngüsü ve çekirdek bölgenin hızlandırılmış büyümesi ile karakterize edilen iki kutuplu modeli sürdüreceğini ve derinleştireceğini varsaymaktadır (Massey, 1990: 68-69). Kümülatif nedensellik teorisine göre göç eğilimleri ve göçmen özellikleri, göç evresine bağlı olarak değişebilmektedir. Mevcut göçmenler yapısal çevreyi, örneğin menşe ülkedeki ekonomik kalkınmayı etkilemektedir (Hagen-Zanker, 2008: 21). Kümülatif nedensellik teorisi, göçmen gönderen ülkelerdeki duruma daha çok açıklık getirmiştir. Göçmen gönderen ülkelerin bu durumdan olumsuz etkilendiğini savunmaktadır. Ayrıca göçmenlerin gittikleri ülkelerde bir kez iş çevrimlerine dahil olması durumunda yerli işçilerin tekrar göçmenlerin çalıştıkları işte çalışmak istemeyeceklerini savunmaktadır. Dolayısı ile göçmen barındıran ülkelerin göçmenlerin çalışacağı işler için bir göçmen işçi talebinin düzenli olacağını öngörmektedir.

Sosyal sermaye teorisi göçün devam etme sürecini inceleyen bir diğer teoridir. Bu teori, sosyal ilişkiler, topluluklar, hane halkları ve daha resmi toplulukların göç akışının

başlangıç sürecinde ve göçmenlerin sonraki aşamalarında kolaylık sağlayacak özelliklere sahip olduğunu savunmaktadır. Dolayısı ile sosyal sermayeye birleştirici ve kaynaklık etme açısından bir anlam yüklenmektedir. Sosyal sermaye bu süreçte birbirinden farklı ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmış bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve aynı zamanda başka bir yapıda sermayeye dönüştüğü kabul edilmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 119). Sosyal ilişkiler veya sosyal sermaye gibi kavramların kullanılmasıyla, makro faktörlerin mikro-karar vermeyi şekillendirme mekanizması daha açık hale getirilmiştir (Hagen-Zanker, 2008: 17).

Sosyal sermaye teorisinde ağ bağlantıları, insanların yurtdışındaki istihdama erişmek için kullandıkları bir sosyal sermaye şekli olarak kabul edilmektedir. Sosyal sermaye, maddi ve beşeri sermayenin (eğitim, beceri, bilgi) yanı sıra, insanların göç etmesini sağlayan ve ilham veren önemli bir göç kaynağıdır (Massey vd., 1993: 448). Bu bağlamda, göç eden akrabalık biçimindeki sosyal sermayenin, göçün yasal, politik ve finansal engelleri üzerinde dengeleyici bir etkisi bulunmaktadır. Göç veren ülkeler ve haneler açısından düşen maliyetler ve riskler sayesinde göç artmaktadır. Sonuç olarak bu durum nüfusun artan bir payının göç etmesini kolaylaştırmaktadır (Haas, 2008: 20). Ayrıca göçmenlerin hedef ülkede vatandaşlık almasının, göçü özellikle ikili devlet üyeliği olan ülkeler arasında daha kolay hale getirebileceği ifade edilmiştir. Önemli olan bölgeler arasındaki ağların ve organizasyonların aktarım ilişkisidir (Faist, 2000: 219).

Göçmenlerin yüksek sosyal sermaye seviyeleriyle etkileşime giren kurumları; geçmiş alışkanlıklara yönelik veya hedefte topluluğun yeniden inşasına yönelik göç süreçlerinin gelişmesine yol açmaktadır. Ayrıca geleceğe doğru, etnik çevreler ve göç işleri hakkındaki uyarlamaları daha olası görünmektedir. Dışlayıcı, “negatif” sosyal sermaye koşullarında göçmenlerin ajansı arasındaki etkileşim göçmen ağlarının gelişmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu etkileşim, uluslararası göçe erişimi tekelleştiren belirli etnik gruplarla, ailelerle veya sınıflarla büyük ölçüde sınırlı kalabileceğini de açıklamaktadır (Bakewell, Haas ve Kubal, 2011: 19).

Sosyal sermaye teorisi, daha önce göç etmiş olan akrabalık şeklindeki sosyal sermayenin; göçü engelleyen yasal, politik ve finansal etkenler üzerinde dengeleyici

bir etki oluşturduğunu savunmaktadır. Göçmenler açısından bakıldığında bu durum göç etme maliyetlerini düşürmektedir. Aynı zamanda olası risklerin azalmasıyla birlikte göçün, göçmenlerin zamanla insan ve maddi sermayeye erişimiyle ilgili olarak daha az seçici olduklarını göstermektedir. Dolayısı ile göç akışı daha kolay hale gelmektedir.

Ulus ötesi nüfus akışlarının tetiklenmesinden ziyade sürdürülebilir mekanizmaları ile ilgilenen Sosyal ağ (Network Kuramı) yaklaşımına göre göç ağları iki şekilde anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, varılan ülkedekileri ortak ülkelerden gelen kişilerin uluslararası ve aynı zamanda kişilerarası bağlantılarını ifade etmektedir. İkincisi, üyelerinin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla yurtdışında kurulmuş olan göçmen topluluklarında ortaya çıkan resmi veya kurumsal (etnik kiliseler ve dernekler, göçmen seyahat, kredi ve danışmanlık ajansları) bilgi ve yardım ağlarını açıklamaktadır (Morawska, 2007: 4). Hedef bölgedeki işgücü piyasası hakkında bilgi eksikliği nedeniyle, hareket eden ilk kişi yüksek maliyet ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır. İlk bireyin göçünden sonra, göçün parasal ve psikolojik maliyetleri, bireyin mevcut ağ bağları ile akrabaları ve arkadaşları için orijin bölgesinde önemli ölçüde azaltılır. Dolayısı ile yabancı bir bölgeye göçe göre daha olası bir göç akışını kapsamaktadır (Bauer ve Zimmermann, 1999: 19).

Ağlar genişledikçe, göç yerel kültürün bir parçası haline gelir ve göçü nüfusun tüm düzeyleri için gittikçe daha erişilebilir hale getirir (Hagen-Zanker, 2008: 20). Göçmen ağları kuramının temelini; göçmenleri, eski göçmenleri ve göçmenleri menşe ve varış bölgelerinde akrabalık, arkadaşlık ve ortak topluluk kökenli bağlar aracılığıyla birbirine bağlayan kişiler arasındaki etkileşimler oluşturmaktadır. Bu bağlar uluslararası hareket olasılığını arttırmaktadır. Çünkü hareketin maliyetlerini ve risklerini azaltmakta ve beklenen net göç getirilerini arttırmaktadır. Ağ bağlantıları, insanların dış istihdama erişim elde etmek için kullanabileceği bir sosyal sermaye biçiminden kaynaklanmaktadır (Massey vd., 1993: 448). Örneğin, düşük vasıflı işgücü veya aile göçmenleri için yakın bağların nispeten daha önemli olduğu açıktır. Ağ teorisinin bireysel seçimi mikro ekonomik düzeyde ele alınırsa, ağların göç maliyetlerini düşürdüğü ve varış noktasında istihdam olasılığını artırdığı kabul edilmektedir. Aynı zamanda da sınır dışı edilme olasılığını azalttığı gözlenmektedir.

Başka bir deyişle, bu sosyal sermaye biçiminin varlığı, beklenen net göçe dönüşü genişletmektedir (Jennisen, 2007: 431).

Göçün sürdürülmesine odaklanan bir diğer teori olan Kurumsal Teori, Ağ İlişkileri (Network Kuramı) teorisine benzemekte ve uluslararası göçün neden devam ettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Büyük uluslararası göç akışları ülkeler arasındaki maddi bağlantıları güçlendirmektedir. Örneğin, gönderen ve kabul eden ülkeler arasında seyahat artarsa, ucuz ve daha sık bağlantı kurulacaktır. Bu durum ise ileride ki göç akışlarının maliyetlerini azaltmaktadır (Jennissen, 2007: 432-33). Kurumsal teoride kabul edilen söz konusu kuruluşlar genellikle göçmen ağlarında yerleşiktir. Ağ ve kurumsal teori ilişkisi göz önüne alındığında, son emek göçünün sonucu olan göçmen stokları net uluslararası göç üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda göçmen stoku, hem emek ithal eden hem de emek ihraç eden ülkelere ilave göç akışı sağlayacaktır (Jennissen, 2003: 175). Kurumsal teori, temel alıcı toplumlara giriş vizelerinin sağlanması ile talep vizesi arasındaki eşitsizliklerin, girişimcilerin ruhsat ve yasadışı giriş hizmetleri sunmalarının kazançlı bir iş oluşturduğunu ifade eder. Göçü kolaylaştırmaya adanmış kurumların kurulması ve büyümesi, zaman içinde devam eden ve uluslararası nüfus hareketlerinin hacmini artıran bir başka sosyal altyapı biçimini oluşturmaktadır (Massey vd. 1993: 461). Kurumsal Teori özellikle günümüzde hem emek gönderen hem de alan ülkeler için daha elverişli ve güçlü bir politika çerçevesi oluşturması açısından önem taşımaktadır (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 24).

Göç sürecini kapsamlı bir şekilde inceleyen Göç Sistemleri Teorisi, birçok farklı disiplinin yaklaşımlarını birlikte ele alan ve göç hareketini bütün sınırları ile değerlendiren bir teori olarak ortaya çıkmıştır (Castles ve Miller, 2008: 35). Kritz'in (1992) göç sistemleri teorisine göre, bir göç sistemi karşılıklı olarak göç alıp veren iki veya daha fazla ülke grubunun hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Mabogunje "Bir sistem, nitelikleri ve ilişkileriyle birlikte etkileşen elemanların bir kompleksi" olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, bir olguyu sistem olarak kavramsallaştırmanın en önemli görevlerinden biri, temel etkileşen öğeleri, niteliklerini ve ilişkilerini tanımlamaktır. Bu yapıldıktan sonra, sistemin bir boşlukta

değil, özel bir ortamda çalıştığı kısa sürede anlaşılmaktadır. Böylece, çevresi olan bir sistem, belirli bir bağlamda ilgilenilen olgu evrenini oluşturur (Mabogunje, 1970: 3).

Göç Sistemleri yaklaşımının hipotezine göre; sistem içindeki ülkelerin coğrafi olarak yakın olması gerekmez, çünkü akışlar fiziksel ilişkilerden ziyade siyasi ve ekonomik ilişkileri yansıtır. Yakınlık açıkça değişim ilişkilerinin oluşumunu kolaylaştırırsa da, onları garanti etmez ve mesafe onları engellemez. Bu teori, bir dizi dağınık çekirdek ülkenin, bir dizi örtüşen gönderen ülkeden göçmenleri aldığı çok kutuplu bir sistemi ifade etmektedir. Ülkeler birden fazla göç sistemine ait olabilir, ancak çoklu üyelik, gönderen ülkeler arasında alıcı ülkelere daha yaygındır. Politik ve ekonomik koşullar değiştikçe sistemler gelişir. Ülkeler sosyal değişime, ekonomik dalgalanmalara veya siyasi kargaşaya tepki olarak bir sisteme katılabilir veya sistemden ayrılabilirler (Massey vd, 1993: 454). Göç sistemleri teorisi hem göç akışının hedeflerinin araştırılması hem de göç edilen bölgeler arasındaki bütün ilişkilerin incelenip anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Göçü teşvik eden amaç olarak kabul edilen bütün ilişkiler; devletlerin birbirleri ile olan karşılaştırmalı bağlantıları, kitle kültürü ilişkileri, aile ve sosyal ilişkileri olarak gruplandırılabilir (Fawcett ve Arnold, 1987: 456-57). Bu kuram herhangi bir göç akışının hem makro hem de mikro yapılarındaki bağlantıların ve etkileşimin doğal bir süreci içinde gerçekleştiğini savunmaktadır (Güllüpnar, 2012: 79).

Dengeli Büyüme Teorisi göç sürecine odaklanan teorilerden bir diğeridir. Bu teori iç göç analizini açıklamak için kullanılan itici-çekici güçler yaklaşımını, uluslararası işgücü göçlerini açıklamak için geliştirilmiştir. Bu teoriyi savunanlar; göç alan ve veren ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişim düzeyinde gösterdikleri farklılıklardan yola çıkmaktadırlar. İki farklı ülke grubu arasındaki makro göstergeler olan; iktisadî büyüme, gelir (ücret), eğitim, sermaye birikimi, emek piyasalarının göstermiş olduğu yapısal bir takım özellikler gibi farklılıkların işgücü göçünü teşvik ettiğini savunmaktadırlar (Gezgin, 1991: 36).

Teoriye göre, dünya ekonomisi bir bütün olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile ekonomik gelişme sürecinde ülkeler arası kaynak hareketliliğinin zorunlu olmasının kabul edilmesi gerektiği ve bunun faydalı olduğu görüşü savunulmaktadır. Emek

göçünden sadece hedef ülkenin değil aynı zamanda orjin ülkenin de kazanç elde edeceği varsayılmaktadır. Göçmen emek gittiği ülkede bir süre çalıştıktan sonra ülkesine döndüğü zaman yeni nitelikler kazanarak dönmekte ve bu yeni nitelikler ise iktisadi gelişme üzerinde pozitif bir etkide bulunmaktadır (Gezgin, 1991: 36). Bu yaklaşımda ülkeler arası sınırlardan hareket etmekten ziyade, dünya ekonomisi tek bir yapı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu yönü ile göç bir emek faktörünün hareketliliği olarak değerlendirilmektedir. Dolayısı ile göç vardığı ülkede ekonomik hayata dahil olduğu gibi, ev sahibi ülkede edindiği maddi ve beşeri kazançları gönderen ülkeye döndüğünde pozitif yönde ekonomik hayata etki etmektedir.

Dengeli büyümenin teorik modelinin neoklasik destekçileri, göçü üretim faktörlerinin herkese, yani hem göç veren hem de alma alanlarına en uygun şekilde tahsis etmenin bir biçimi olarak algılamaktadırlar. Bu bakış açısıyla, emeğin kırsal tarım alanlarından kentsel endüstriyel sektörlere yeniden tahsisi, ekonomik büyüme için temel bir ön koşul ve tüm kalkınma sürecinin bir bileşeni olarak kabul edilmektedir (Todaro 1969: 139). Emeğin serbest hareketinin - kısıtsız bir piyasa ortamında - artan işgücü kıtlığına yol açması beklenir. Yaşanan bu durum ise daha sonra marjinal emek verimliliğinin yükselmesine ve göçmen gönderme alanlarında ücret seviyelerinin artmasına yol açacaktır. Sermaye akışlarının emek göçü ile tam tersi yönde gitmesi beklenir, yani işgücü piyasasından daha az göçmen gönderme alanlarına doğru olması gerekmektedir (Haas, 2008: 24).

2.4. Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme

Göç teorilerinin birbirlerinden keskin sınırlar ile ayrılmadığı varsayımından yola çıkarak farklı göç düzeylerini göz önünde bulundurmak göç sürecini bir bütün olarak anlayabilmek açısından önemlidir. Yapısal makro faktörler mikro düzeyde alınan kararları etkilemektedir. Siyasi kurumlar (örneğin göç yasaları), çekme faktörleri (İkili İşgücü Piyasası teorisindeki işgücü talebi gibi) ve ekonomik kalkınma (NELM veya geçiş hareketliliği gibi) göçmenlerin karar verme sürecini kısıtlamaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 21). Göç teorileri, insan hareketliliğinin değişen modellerini anlamak için çağdaş toplumsal dönüşüm süreçlerini bir başlangıç noktası olarak alan kavramsal bir çerçeve geliştirmektedir. Böyle bir kavramsal çerçeve, göç süreçlerini etkileyen

faktörlerin ve bu faktörler arasındaki bağlantıların ayrıntılı bir haritalamasından oluşmaktadır. Bu faktörler (Castles, 2008: 17):

1. Kapsamlı,
2. Bütünsel,
3. Belirli göç deneyimlerini bağlamsallaştırma olanağına sahip,
4. Çeşitli sosyo-mekânsal seviyeler arasındaki ilişkileri analiz etmek için uygun,
5. Hem yapısal durumları hem de araçları dâhil edebilen,
6. Tarihsel,
7. Dinamik, bu doğrultuda daha kapsamlı ve daha sonraki yapılacak çalışmalara geniş bir zemin oluşturabilir olmasıdır.

Rasyonel ekonomik karar alma vurgusuna dikkat çekmekte olan teoriler, göçü şekillendiren birçok ekonomik olmayan faktörü hesaba katmamaktadır. Göç teorileri, değindiği temel noktalar ile sınıflandırılarak anlaşılabilirliği ve değerlendirilebilirliği açısından gruplandırılmıştır. Ancak, gerek makro, orta ve gerekse de mikro gruplandırmalar dinamik bir yapı olan göç sürecinde birbirlerinin sınırlarına dâhil olmaktadır. Dolayısı ile keskin sınırlar ile ayrılması pek mümkün değildir. Sadece tek bir gerekçe bireylerin yaşadığı yeri terk edip bir başka ülkeye yerleşme nedenini bütünü ile açıklayamamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 39).

Uluslararası göçün kökenlerini ve kalıcılığını açıklamak için kullanılan teoriler, pek çok kümelenme düzeyinde nedensel mekanizmalar oluşturmaktadır. Teorilerin fikir birliğine göre, bireylerin maliyet-fayda hesaplamaları yapması tamamen mümkündür. Hane halklarının işgücü dağıtımlarını çeşitlendirmek için hareket ettikleri ve bu kararların alındığı sosyoekonomik bağlamın ulusal ve uluslararası düzeylerde faaliyet gösteren yapısal güçler tarafından belirlendiği yönünde bir fikir birliği oluşmuştur (Krekova, 2011: 3).

Teorilerin açıklamayı amaçladığı göçün tek boyutu, insanların neden hareket ettikleri veya göç hacmini belirleyen faktör gibi aynı sorunun varyantlarını oluşturmaktadır. Örneğin; Neoklasik Teori, Yeni Göç Ekonomisi, Dünya Sistemi Teorisi, İkili Emek Piyasası ve hatta temel teori olan 'İtme-Çekme' teorisi göçü tek boyutu ile ele almaktadır (Arango, 2000: 114). Uluslararası göçün çağdaş süreçlerini anlamak için

geliştirilen teoriler, geniş ölçüde farklı analiz düzeylerinde çalışan nedensel mekanizmalar ortaya koymaktadır. Her perspektiften elde edilen önermeler, varsayımlar ve hipotezler doğası gereği çelişkili olmasalar da, yine de politika oluşturmak için çok farklı çıkarımlar taşımaktadırlar (Massey vd., 1993: 463). Drbohlav'a göre, birçok göç teorisi göç eden ülkelere ve özellikle emek göçüne odaklanmaktadır. Ona göre, bu teorilerin çoğunda siyasi yönler veya bireyin iradesi önemli sayılmamaktadır (Drbohlav, 2011: 1570).

Morawska (2007) ana hatları ile göç teorilerini eleştirel bir bakış açısı ile ele almaktadır. Bu kapsamda makro düzeyde göç teorilerinin en yaygın eleştirisi “ekonomik indirgemeciliği”dir. Uluslararası göçü, sadece bölgeler arasındaki ücret dengesizliği ile (it-çek yaklaşımı), ekonomik mekanizmalar tarafından harekete geçirilmiş (veya engellenmiş) olarak ele almak eleştirilen konuların başındadır. Gelişmiş ekonomilerin ikincil sektörlerinde düşük ücretli işgücü talebi (bölümlere ayrılmış işgücü piyasası teorisi) veya küresel merkez-çevre karşılıklı ekonomik bağımlılığı (dünya-sistem modeli) şeklinde açıklamak ise bir diğer eleştiri konusudur. Dolayısı ile göçü sadece tek yönü ile ele almanın sakıncalarına dikkat çekilmektedir. Eleştirmenlerin ortak görüşüne göre, bu modellerin diğer yaygın zayıflığı ise, bireylerin ve yerel çevrelerinin uluslararası göçün hacmi ve yönleri üzerindeki etkisini fark etmeden, makro-yapısal faktörlere odaklanılmasıdır (Morawska, 2007: 7).

Uluslararası göçle ilgili tüm teorilerin bazı eksiklikleri olduğu ifade edilmiştir. Burada üzerinde durulması gereken konu, bu küresel fenomenin belirgin bir anlayışını sağlayan bütünsel bir yaklaşım ile ele almaktır (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 27). Ayrıca göçün nedenlerine ilişkin şimdiye kadar yapılan aşırı vurgunun yararlılığı konusunda da bazı şüpheler oluşmaktadır. Uluslararası göç hem çok karmaşık hem de basit olarak nitelendirilmektedir. Bu kapsamda, bir yandan, sonsuz çeşitlilikteki durumları açıklamaya yönelik genel cevaplar vermek son derece zorluklar içermektedir. Hem araştırmalar hem de tarihin gösterdiği gibi, göçün nedenleri kabarık ve karmaşıktır. Öngörülüp değerlendirilebilmesi için genel cevaplara indirgenmesi gerekmektedir (Arango, 2000: 115). Castles'e (2010) göre göç çalışmaları tek bir çerçevede ele alınmamıştır. Ancak, tüm göç süreçlerinin farklı ve benzersiz olduğu gerekçesiyle teorik ilerleme arayışından vazgeçerek cevaplar

bulunmamaktadır. Burada önerilen yanıt ise, göç araştırmacılarının belirli bir tarihsel sosyo-ekonomik gruplaşma içindeki çeşitli göç süreçlerinin düzenliliklerini ve değişimlerini anlamaktır. Bu doğrultuda çeşitli sosyal bilimlerin öngörülerini birleştirmeye yardımcı olabilecek orta ölçekli teoriler geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması gerekli görölmektedir. Bu tür orta ölçekli teoriler, insan hareketliliğinin değişen modellerini anlamak için çağdaş toplumsal dönüşüm süreçlerini bir başlangıç noktası olarak alan kavramsal bir çerçevenin temelini oluşturabilir. Böyle bir kavramsal çerçeve, göç süreçlerini etkileyen faktörlerin ve bu faktörler arasındaki bağlantıların ayrıntılı bir haritalamasından oluşmaktadır (Castles, 2010: 1583).

2.5. Uluslararası Göçün Ekonomik Sonuçları

Uluslararası emek göçünün neden harekete geçtiği, hangi faktörlerin göç akışını başlattığının araştırılması göç araştırmalarının en önemli konularının başında gelmektedir. Ancak durdurulamaz ve dinamik bir süreç olan emek göçünün ev sahibi ülkede oluşturabileceği sosyo-ekonomik sonuçları da oldukça önemli bir konudur. Dolayısı ile çalışmanın bu bölümünde, uluslararası göçün hedef ülkede ortaya çıkardığı ve ortaya çıkarması muhtemel ekonomik sonuçlar hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

2.5.1. Emek Piyasası ve Ücretler Üzerindeki Etkileri

Göçle ilgili modern ekonomik literatürdeki birçok çalışma, göçmenlerin ev sahibi ülkedeki işgücü piyasası performansına, ekonominin beceri donanımına ve üretkenliğine etkisini incelemiştir. Göçmenler bir emek arzı oluşturduğundan göçmenlerin, emek piyasasına dahil olmaları ve emek piyasası üzerine olan etkileri oldukça önemlidir.

Göçmenlerin göç ettikleri ülkenin ekonomilerine dahil olmaları sonucunda ortaya çıkan etkileri araştıran çalışmalar genellikle “beşeri sermaye” teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Teoriye göre, bireyler yetenek ve becerilerini geliştirdikleri zaman elde edecekleri gelir de artacaktır. Dolayısı ile bireyler gelirlerini artırabilmek için beşeri sermaye olarak adlandırılan eğitim, iş deneyimi, mesleki tecrübe gibi verimlilik artırıcı konulara yatırım yapmalıdırlar. Bu bağlamda bireysel yatırımlar göçmenlerin verimliliklerini artırarak iş gücü piyasasında etkin olabilecek ve dolayısı ile göçmenler

ücret düzeylerinde pazarlık gücünü artırabilecektir. Teori ücretlerdeki farklılıkların bireysel yeteneklerin farklı olmasından kaynaklandığını savunmaktadır (Becker, 1975: 16; Mincer, 1974: 2-3). Chiswick'e (1978) göre göçmenlerin sahip oldukları beşeri sermaye (eğitim, yetenek, mesleki tecrübe ve hedef ülkenin diline hakim olma) ev sahibi ülkedeki ekonomik başarıyı da olumlu yönde etkilemektedir (Chiswick, 1978: 898).

Göçün hedef ülkedeki ekonomik etkilerini araştıran çalışmalar bunu ampirik olarak test etmişlerdir. Bu çalışmalar, örneklem hedef ülke üzerinden göçmenlerin ev sahibi ülkedeki ekonomik etkilerini incelemişlerdir. Borjas (1994) göçmen emeğinin ABD ekonomisindeki durumunu araştırmıştır. Çalışmada ABD'ye özellikle son dönemde gelen göçmenlerin vasıfsız olduğu ifade edilmiş ve dolayısı ile yerli işçiler ile aynı geliri elde etmelerinin daha zor olduğunu gözlemlemiştir (Borjas, 1994: 1676). Beşeri sermaye çerçevesinde Chiswick'in çalışmasının öne sürmüş olduğu, göçmenlerin ev sahibi ülkede bulunduğu zamanla paralel bir şekilde gelirlerinde oluşan artışı göçmenlere yönelik iyimser bir bakış açısıdır. Göçmenlerin beşeri sermayeye ayırdıkları zamanın az olması ve maliyetlerinden kaçınmaları nedeniyle gelirlerinin artış göstermesinin mümkün olmadığı ifade edilebilir (Waters ve Jimenez, 2005: 108). Borjas (1985)'in kötümser düşünceye sahip olması yapmış olduğu ampirik analiz sonuçlarına dayanmaktadır. Buna göre çalışmasında 1970-1980 arası göçmenleri incelemiş ve göçmenlerin elde ettiği gelirin yerli işgücünün gelirlerini aşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca göçmenlerin gelirlerindeki gelişmelerin daha önce ABD'ye göç eden göçmen gruplarına göre oldukça düşük olduğunu gözlemlemiştir. Ancak ampirik çalışmaların sonuçlarının genelleme yapılmasına engel olması elde edilen bu olumsuz sonucun bütün göçmen toplulukları için aynı olmayacağı bir gerçektir. Ekonometrik çalışmalar ele alınan örneklem grubu ve zaman aralığı açısından genel geçer bir sonuçlar için çıkarımlarda bulunmak hatalı bir yaklaşım olacaktır. Olası sonuçların da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Göçmen emeğinin ev sahibi ülkedeki emek piyasası üzerindeki etkilerine açıklık getirmeye çalışan bir diğer kuram ise İkili İş Gücü Piyasası Teorisidir. Bu kuramda, gelişmiş ekonomilerin sermaye yoğun sektörler ve işler ile emek yoğun sektörler ve işleri kapsayacak şekilde ikili bir işgücü yapısının mevcut olduğu ifade edilmiştir.

Sermaye yoğun işlerde (birincil sektör) istihdam edilen emek, söz konusu bu işler için gerekli olan vasıflara sahiptirler (Portes, 1981: 282). Dolayısı ile göçmen emeğin vasıfsız olduğu ve birincil sektörde istihdam edilme olasılıklarının düşük olduğu kabul edilmiştir. Bu bakış açısı ile göçmenlerin ev sahibi ülkede işsizlik ve ücret düzeyi üzerinde etkin olamayacağı savunulmaktadır.

İkincil sektör olarak kabul edilen işgücü piyasasında istihdam edilen emek ise, genellikle daha niteliksiz işlerde, çalışma koşullarının zor olduğu ortamlarda ve aynı zamanda düşük ücretle çalışmaktadır. Ancak ikincil sektörün tek işlevi sadece yerli işgücünü desteklemek değildir. Göçmen işçiler, yerli işgücü arzı mevcut olduğunda bile ve onların talep ettiği istihdam koşullarına karşı da çalıştırılmaktadır. Bu nedenle, ikincil işgücü göçünün etkisi geçerli piyasa ücretini düşürebilmektedir (Portes, 1981: 285). İkili işgücü piyasasının birincil sektör olarak kabul edilen sektörlerdeki emeğin yapısı hakkındaki düşüncenin savunduğu fikrin ikincil sektörde tam olarak işlemediği dikkat çekmektedir. İkincil sektörde istihdam edilen emek birincil sektörde istihdam emeğin yerine de istihdam edilebilmektedir. Bu bağlamda göçmen emeğin emek piyasasında nötr olduğu düşüncesi değişebilmektedir.

Göçmen emeğin ev sahibi ülkenin emek piyasasına dahil olma sürecini açıklayan bir diğer kavram ise etnik adacıktır. Bu kavram Wilson ve Portes (1980) tarafından geliştirilmiştir. Etnik adacık (ethnic enclave) kavramına göre, göçmenler ev sahibi ülkenin birincil ve ikincil işgücü piyasalarının yanı sıra üçüncü bir piyasa olan etnik azınlık ekonomisinde de istihdam edilebilmektedirler. Kavram, belirli bir bölgeyi faaliyet alanı olarak belirlemiş ve aynı zamanda çeşitli girişimleri kendi etnik pazarına veya genel nüfusa hizmet sağlaması için düzenleyen göçmen topluluğunu ifade etmektedir. Söz konusu bu işlerde yine göçmen işçiler istihdam edilmektedirler. Etnik adacıklar göçmenlere alternatif fırsatlar yaratır ve en önemlisi de beşeri sermaye dönüşü ile birlikte yüksek ücret dönüşümü sağlar. Ayrıca ikincil işgücü piyasasının sunmuş olduğu düşük ücretli iş ve kötü çalışma şartlarından ziyade etnik adacık göçmenlere mesleki iyileşme ve kendi işini kurabilme olanağı sunmaktadır (Wilson ve Portes, 1980: 301-302). Teoriler çerçevesinde makroekonomik düzeyde üretim ve istihdam üzerinde göçün etkisi, göçmen akışının büyüklüğüne, göç öncesi istihdam durumlarına ve göçmenlerin beceri kompozisyonlarına bağlıdır (Nayyar, 2008: 296).

Literatürdeki çalışmalar doğrultusunda göçün emek piyasası üzerindeki etkisi şu şekilde özetlenebilir (Portes, 1981: 281):

1. Emek göçü, işçi sınıfın ücretleri ve yerli işçilerinin iş koşulları üzerinde aşağı yönlü bir baskı uygulama eğilimindedir. Göç, yerli işgücü fazlasının varlığında bile, sıklıkla işverenler tarafından teşvik edilmektedir.
2. İşgücü göçü, iş gücünün sağlığını ve iş zindeliğini yükseltme eğilimindedir. Göçmenler, gönderen ülke nüfusunda daha genç ve daha sağlıklı olanlar arasından seçilir veya kendi kendine seçilir.
3. Alıcı bölgelerdeki egemen sınıflar, kendi işgücününün bir bölümünü yeniden üretme maliyetinden tasarruf ederler. Yani göçmen emeğin yetiştirilmesi ve eğitilmesi için katlanılan maliyetler onları istihdam eden yerlerden başka yerlerde yapılmaktadır.

Burada bahsi geçen durum, eğitim veya öğretimin maliyetinin menşe ülke tarafından karşılanırken, faydaların hedef ülkede tahakkuk etmesidir. Böylece ilkinden ikincisine karşılıksız bir insan sermayesi transferi olur (Grubel ve Scott, 1966: 270).

İktisat teorisi beşeri sermaye transferi olan göçün, emek piyasasına etkilerinin varsayımsal olduğunu öne sürmüştür. Sonuç olarak, önemli ölçüde göçten etkilenen çok sayıda farklılaşmış yerel işgücü piyasasındaki tepkilerin kesin bir şekilde belirlenebilmesinin neredeyse imkansız olduğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısı ile bu etkilerin gözlemlenip değerlendirilebilmesi için destekleyici kanıtların olmasının gerekliliği açıktır (Lucas, 2005a: 150).

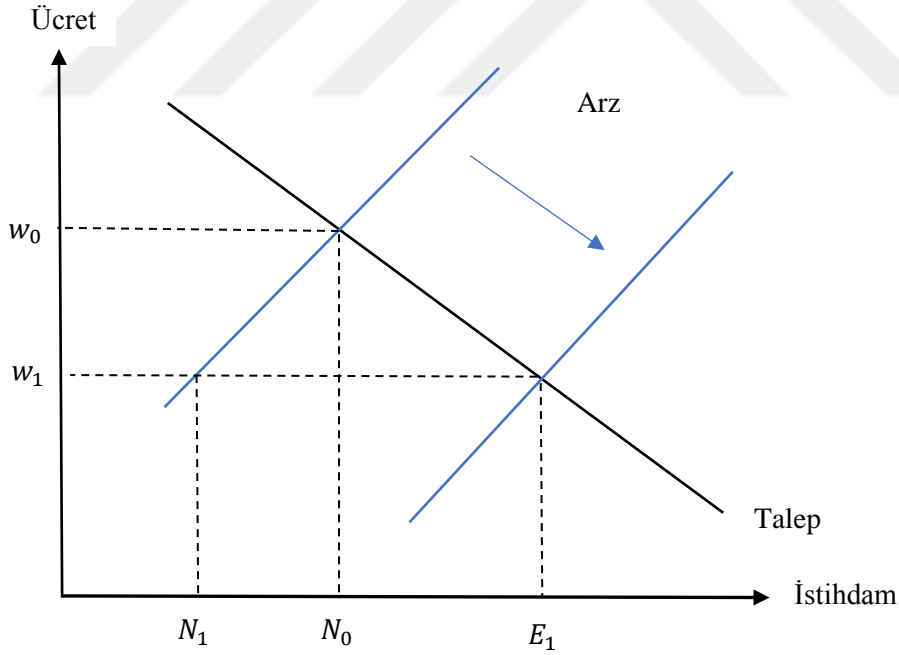
Göçmenlerin ev sahibi ülkedeki emek piyasasına nasıl uyarlandığı regresyon modeli ile incelenmiştir. Bu konudaki öncü çalışmalar Chiswick (1978) ve Carliner (1980) tarafından ABD ekonomisindeki göçmen emek için yapılmıştır. Kullanılan regresyon modeli şu şekildedir:

$$\log w_i = \phi X_i + \delta A_i + \gamma_0 I_i + \gamma_1 Y_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

Eşitlikte w_i işçi i 'nin ücret oranını temsil etmektedir. X_i , eğitim ve ikamet bölgesini içerebilen sosyoekonomik özelliklerin bir vektörüdür. A_i , işçinin yaşını veya potansiyel işgücü piyasası deneyimini temsil etmektedir. I_i , işçinin göçmen olup

olmadığını gösteren bir kukla değişkendir. y_i ise bir göçmen işçinin Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet ettiği yıl sayısını verir (ve yerli işçiler için sıfır olarak ayarlanmıştır). Uygulama sonuçlarında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmen ve yerli erkekler arasında ücretlerin belirlenmesine yapılan uygulamada, γ_0 katsayısını negatif, γ_1 katsayısını pozitif bulmuşlardır. Dolayısıyla varış anında, göçmenlerin yerlilerden yaklaşık yüzde 17 daha az kazandığı sonucu elde edilmiştir. Elde ettikleri sonucu, göçmenlerin daha hızlı ücret artışı yaşadıklarından dolayı, göçmenlerin kazançları, varışlarından sonraki 15 yıl içinde yerlilerin kazançlarını “geçer” şeklinde yorumlamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 30 yıl geçirdikten sonra, tipik bir göçmen, benzer bir yerli işçiden yaklaşık yüzde 11 daha fazla kazanmaktadır.

Göçmen emeğin emek piyasasına etkisinin analizinde Borjas (2013), göçmen işçiler ile yerli işçilerin tam ikame olduklarında iki grubun aynı işgücü piyasasında rekabet ettiğini kabul ederek bir çıkarımda bulunmuştur. Bu durum ise Şekil 2.2’de gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Yerli işçiler ve göçmen işçilerin tam ikame durumu

Kaynak: Borjas, 2013.

Göçmenler ve yerliler tam ikame olduklarında, iki grup aynı işgücü piyasasında rekabet etmektedir. Dolayısı ile emek göçü, arz eğrisini kaydırır. Sonuç olarak, ücret w₀'dan w₁'e düşer ve toplam istihdam N₀'dan E₁'e yükselir. Daha düşük ücrette

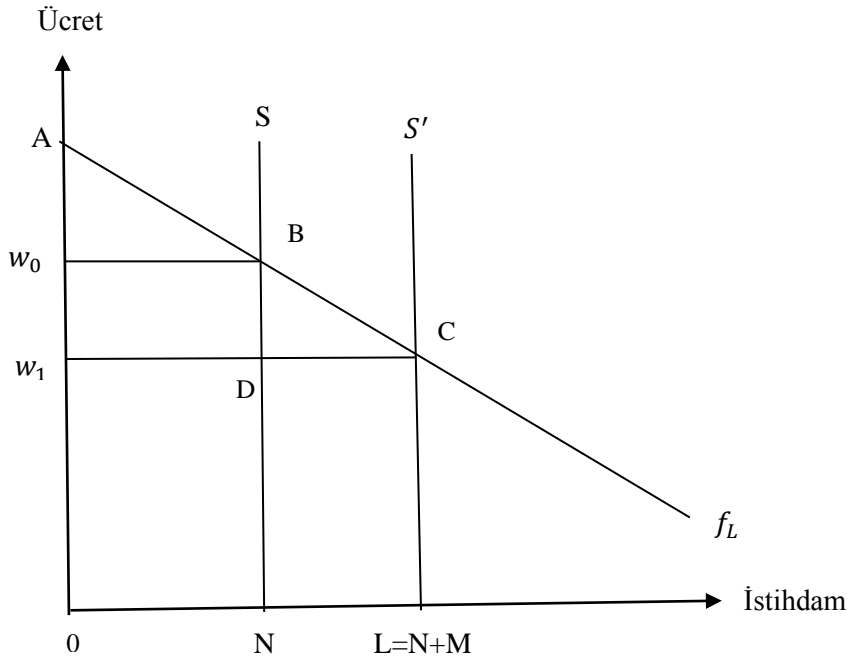

çalışan yerlilerin sayısında N0'dan N1'e bir düşüş olmuştur. Sonuç olarak, ücret w_0 'dan w_1 'e düşer ve toplam istihdam N0'dan E1'e yükselir (Borjas, 2013: 165).

Ayrıca Borjas (1999) homojen bir emek piyasası olduğunda göçün etkisini de incelemiştir. Buna göre ev sahibi ülkedeki üretim modelinin sadece sermaye (K) ve emek (L) ile kurulduğunu ve böylece çıktının $Q = f(K, L)$ olduğunu varsaymıştır. İş gücü ($L = N + M$), yerli (N) ve göçmen (M) işçiyi içermektedir ve tüm işçiler üretimde tam ikamedir. Yerliler, ev sahibi ülkedeki sermaye stokunun tamamına sahiptir ve başlangıçta sermaye arzı tamamen esnek değildir. Son olarak, hem yerlilerin hem de göçmenlerin arzı da tamamen esnek olmadığı kabul edilmiştir. Göç öncesi dengede sermayenin getiri oranı $r_0 = f_K(K, N)$ ve emeğin fiyatı $w_0 = f_L(K, N)$ 'dir. Toplam üretim fonksiyonu sabit getiri gösterdiğinden, çıktının tamamı sermaye sahiplerine ve işçilere dağıtılır. Göç öncesi rejimde, yerlilere tahakkuk eden milli gelir, Q_N , şu şekilde verilir (Borjas, 1999: 1070-1071):

$$Q_N = r_0K + w_0L \quad (2)$$

Açıklamalar doğrultusunda Şekil 2.4 emeğin homojen ve sermayenin sabit olduğu durumda göçün fazla olduğu durumu göstermektedir.

Şekil 2.3.Homojen emek ve sabit sermayeli bir modelde göç fazlası

Kaynak: Borjas, 1999.

Şekil 2.3 Sermaye arzı sabit olduğunda, emek eğrisinin marjinal ürünü altındaki alan (f_L) ekonominin toplam çıktısını göstermektedir. Yerlilere tahakkuk eden milli gelir (Q_N), yamuk ABNO alanıdır. Göçmenlerin girişi arz eğrisini kaydırarak ve piyasa ücretini w_1 'ye düşürür. Yamuk ACL0'daki alan artık milli geliri gösteren alandır. Milli gelirdeki artışın bir kısmı doğrudan göçmenlere (işgücü kazançlarından para kazananlar) dağıtılır. BCD üçgenindeki alan, yerlilere tahakkuk eden milli gelir artışını veya "göç fazlası"nı göstermektedir.

Borjas'ın tahminleri ışığında göçmenlerin yerli emek ile tam ikame oldukları durumda ücretleri düşürme ve yerli emeğin yerine geçme olasılığının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca göçmen emeğin beşeri sermayeye yatırımı, ev sahibi ülkede elde ettiği tecrübelerin yerli emeğe ikame edilebileceği görülmektedir. Ancak bu durumda bile göçün işsizlik ve ücretler üzerindeki etkilerinin keskin olmadığı veya olumsuz etkilerinin fazla olmadığı da dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Göçmen emek belirli bir vasıfa sahip olarak ev sahibi ülkenin emek piyasasına dahil olmaktadır. Ancak ev sahibi ülke göçmen emeğin yetiştirilmesindeki maliyete katlanmak zorunda olmadan üretimdeki katkısından faydalanması ev sahibi ülkenin ekonomisi açısından artı bir gelişmedir.

2.5.2. Gelire Etkisi

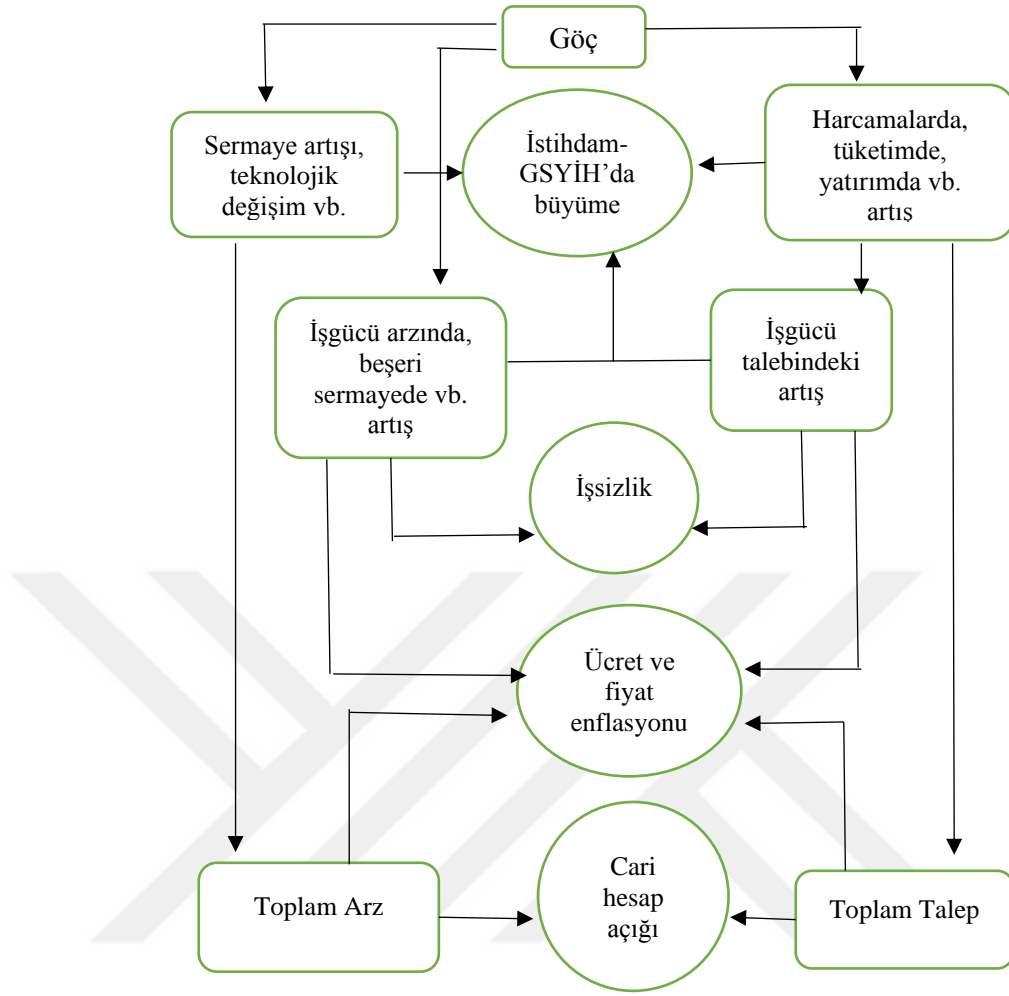
Göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri literatürde genellikle göçmen veren ülkeler açısından ele alınmıştır. Ekonomik göçmenler vardıkları ülkede elde ettikleri gelirleri, ailelerine göndererek, birikimlerini menşei ülkede fiziki ya da mevduat yatırımlarına dönüştürerek veya doğrudan harcama kalemi ile ekonomiye dahil etmektedirler. Göçmenlerin ev sahibi ülkedeki kazançlarını gönderen ülke ekonomisine dahil olmasına göçmen dövizleri adı verilmektedir ve bu göçmen dövizlerinin çok fazla göçmen gönderen ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkilerinin genellikle olumlu olduğu savunulmaktadır.

Lucas (2005) göçmen gelirlerinin menşei ülkelerdeki ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerinin bağlamdan bağlama değiştiğini ifade etmiştir. Göçün ekonomik kalkınmaya etkisi, göçün doğasına ve bileşimine, gönderen ülkelerdeki ekonomik ortama ve göçmenlerin uzaktayken edindikleri beşeri kazanımlara bağlı olarak şekillenmektedir

(Lucas, 2005: 127). Ancak alternatif göç rejimlerinin kalkınma açısından sonuçlarını değerlendirirken, menşei geneli ortalama gelirlerdeki iyileşmelerin kesinlikle herkes için iyileşmeyi garanti etmediğini kabul etmek önemlidir (Lucas, 2005a: 157).

Göçün ekonomik büyümeye yardımcı olduğu argümanı ise artan yatırım ve yeniliğe yol açan artan işgücü arzına dayanmaktadır (Junankar vd., 2016: 11) . Göçün ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine etkisi neoklasik büyüme modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda üretimin, uluslararası düzeyde hareketli olan emek ve beşeri sermaye ile hareketsiz olan fiziksel sermayenin bir fonksiyonu olduğu basit bir neoklasik büyüme modelinde; ülkeler arasında ticaretin olmadığı ve dışsal teknolojik ilerlemenin ekonomik büyümenin temel itici gücü olduğu yerlerde göçmenlerin beşeri sermaye donanımları, ekonomik büyümeyi destekleyen belirleyici bir faktör haline geldiği varsayılmıştır. Buradaki önemli olan konu, göçmenlerin ev sahibi ülkedeki fiziksel sermayenin zayıflamasını telafi etmek için yanlarında yeterli beşeri sermaye getirip getirmediğidir. Bu açıdan bakıldığında, beşeri sermaye donanımı az olan göçmenler kişi başına büyümeyi yavaşlatırken, yeterince yüksek beşeri sermaye donanımına sahip göçmenler kişi başına büyümeyi hızlandıracaktır (Bauer vd. 2005: 126). Macmillen'de (1982) göçün uzun vadeli doğrudan üretim etkisi ve dolayısıyla yerli halkın refahı üzerindeki uzun vadeli etkinin, standart neo klasik büyüme modeli aracılığıyla belirlenebileceğini savunmuştur. Buna göre yerli işgücünün büyüme hızında veya sermaye birikim hızında veya teknoloji düzeyinde herhangi bir değişiklik olmadığında, yurt içi hasılanın durağan durum uzun vadeli büyüme hızının göçmenlerin büyüme hızı tarafından belirleneceğini öngörür (Macmillen, 1982: 248). Burada bahsi geçen göçmenlerin büyüme hızı, göçmen emeğin niteliğinin artırılması yönündeki beşeri sermaye yatırımlarıdır. En nihayetinde göçmenlerin niceliğinin artmasından ziyade niteliğinin artması ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesini olumlu yönde etkileyecektir.

Açıklamalar doğrultusunda Şekil 2.4 göçün ekonomiye etkilerini genel hatları ile tasvir etmektedir.

Şekil 2.4.Göç ve ekonomiye genel etkisi.

Kaynak: Junankar vd., 2016.

Şekil göç ve çeşitli makroekonomik göstergeler arasındaki karmaşık karşılıklı ilişkileri göstermektedir. Bu makroekonomik yaklaşımdaki temel argümanlardan biri, göçün yalnızca emek arzını değil aynı zamanda toplam talebi de arttırdığı, dolayısıyla emek talebini arttırdığıdır. Genel olarak, göçmenler hedef ülkeye birikmiş varlıklarla geldiklerinden, toplam talepteki artış işgücü arzındaki artıştan önce gelir. O halde işsizlik üzerindeki net etki, işgücü arzındaki artışa ve işgücü talebindeki artışa ilişkin nicel tahminlere bağlıdır. Göçün ilk etkisinin en azından işgücü arzı piyasaya çıkana kadar olumlu olması muhtemeldir. Bu modellerin birçoğunun temelinde, işgücü piyasasının, belki de tepkileri geciktiren bazı sürtüşmelerle, rekabetçi bir piyasa gibi çalıştığı fikri yatmaktadır (Junankar vd., 2016: 8-9).

OECD raporuna göre, göçmenler ekonominin hızla büyüyen ve gerileyen sektörlerindeki önemli boşlukları doldurmaktadırlar. Ayrıca daha genç ve genellikle daha iyi eğitilmiş olduklarından işgücü piyasasını daha esnek hale getirdiklerini savunulmaktadır. Beşeri sermaye ile gelen göçmenlerin teknolojik değişime katkıda buldukları ve bu vasıflı göçmenlerin bireysel faydalardan çok vergi ve sosyal katkılara katkıda buldukları ileri sürülmektedir (OECD, 2014).

Göç ve ekonomik büyüme ilişkisi, göçmen emeğin emek piyasasına etkisinden hareketle büyümeyi verimlilik açısından etkileyebileceği düşünülerek öngörülebilir. Göç emek piyasasına dahil olduğunda bir önceki başlıkta gösterildiği gibi eğer yerli emek ile tam ikame ise bir rekabet ortamı oluşturur. Oluşan bu ortam bireylerin rekabet ortamında beşeri sermayesine yatırım yaparak emek piyasasında rekabet edebilirliğini artırır. Dolayısıyla ile tam ikame olduklarında bireylerin verimlilik düzeyi artar ve bu durum ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebilir. Ancak göçmen emek yerli emek ile tam ikame değilse ve göçmen emek yerliler tarafından tercih edilmeyen işlerde istihdam ediliyorsa ekonomik büyüme üzerindeki etkisi nötr olabilir.

2.5.3. Enflasyon ve Cari Denge Üzerindeki Etkileri

Göçmen arzı hedef ülkede istihdama dahil olup üretimin içinde yer almaktadır. Aynı zamanda istihdam edilen göçmen emek ve istihdama dahil olmayan emek her iki grup göçmen tüketim harcamalarına dahil olmaktadır. Bu yönü ile özellikle istihdam edilmeyen göçmenler talebi etkileyerek talep yönlü fiyat artışına yol açabilecektir.

Göçmenler yerli işçilerin istihdam olanaklarını etkilediği gibi mal ve hizmetlerin fiyatlarını da etkilemektedir. Emek piyasasına göçmen akışı mal ve hizmetlerin fiyatlarını etkileyerek firmalara ve toplamda yerli nüfusa tahakkuk eden gelirleri etkiler (Borjas, 2006: 10). Göç, artan talep ve üretimin doğrudan etkisi ile enflasyon üzerinde etkili olmaktadır (Macmillen, 1982: 256). Göçün enflasyonu düşüreceğini düşünen karşıt bir görüşe göre ise, göçmenler yerli nüfusa göre daha fazla boş zamanlarının olmasından dolayı ucuz ürünü almak için arayış fırsatlarının bulunmasıdır. Bu ise şirketlerin ürün fiyatlarının düşürmesine neden olarak enflasyon oranını azaltacaktır. Ayrıca göçmenler ev sahibi ülkede emek yoğun sektöre ucuz

işgücü arz etmeleridir. Ucuz işgücü ücretleri aşağı yönde hareket ettirerek emek maliyetlerini azaltacak ve bu durumun ise fiyat artışlarını düşüreceği kabul edilmektedir (Zachariadis, 2012: 298). Nygaard (2011), uluslararası göç ve ekonomik etkilerini İngiltere ekonomisi için incelemiştir. Yapmış olduğu çalışmada, uluslararası göçün bölgesel konut fiyatlarını doğrudan etkilediğini gözlemlemiştir. Lach (2007) ise İsrail ekonomisi üzerine yapmış olduğu çalışmada göçmen nüfusundaki %1 artışın fiyatları 0,5 puan azalttığı sonucuna ulaşmıştir. Elde ettiği bu sonucu mağazaların yeni müşterilerin taleplerinden faydalanmak için fiyatlarını aşağı yönde değiştirme eğiliminde olduğu şeklinde yorumlamıştir.

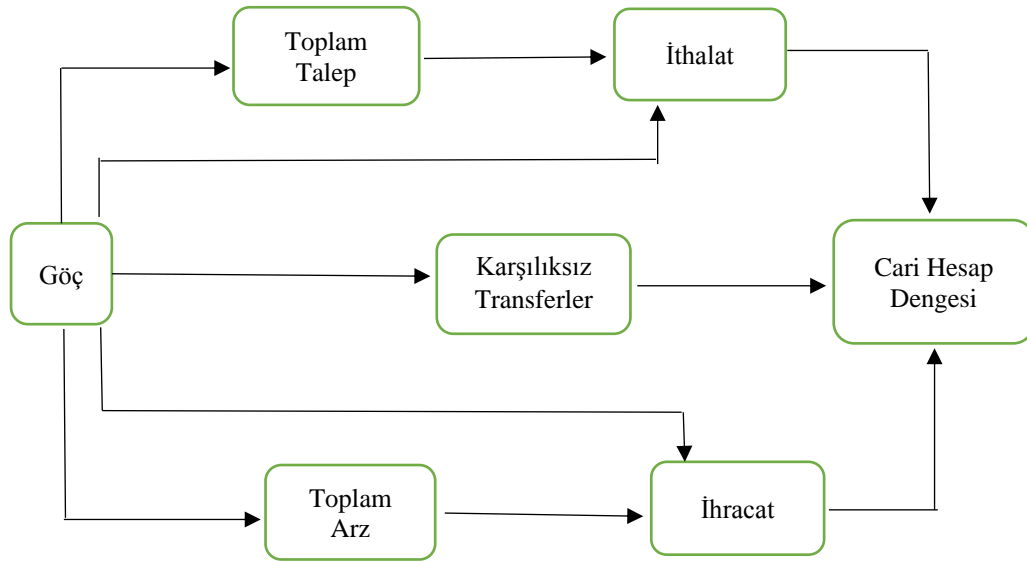
Macmillen (1982) ise göçün enflasyon oranı üzerindeki etkisinin birkaç şekilde olabileceğini savunmuştur. Eğer (ceteris paribus) göçmenler ücret oranlarını düşürürse veya işgücü verimliliğinde bir artışa neden olursa, ortalama birim maliyetler düşecektir. Ancak göçmenlerin neden olduğu ek talep, artan maliyet koşulları altında üretilen mal talebinde yoğunlaşır, fiyatlar yükselme eğiliminde olacaktır. Ayrıca genel bir etkisi göz önüne alındığında göçmenlerin devlet hizmetlerine olan taleplerinin, bu hizmetlerin finansmanına katkılarında fazla olması nedeniyle devlet borçlanmasının artması da olumsuz bir etki yaratacaktır. Genel olarak, özellikle ekonomi tam kapasiteye yaklaşırken, göçmenlerin artan toplam talep üzerindeki net etkisi, havale kaynaklı ihracatın etkisi de dahil olmak üzere, artan toplam arzdan daha büyükse, enflasyonist baskı olacaktır (Macmillen, 1982: 256).

Göçün cari işlemler hesabı üzerindeki doğrudan ve zincirleme etkileri hem kısa hem de uzun vadeye yayılmıştir. Bu etkiler ne tek yönlüdür ne de izole edilmesi her zaman kolaydır. Tüm etkilerin toplamı olan nihai sonuç belirsizdir ve tek başına anlaşılması oldukça zordur (Taslim, 1998: 409). Göçmenlerin yurtdışındaki herhangi bir havaleden arındırılmış tasarrufları, artan tasarrufların bir başka kaynağını oluşturur. Genellikle işçi dövizleri, ödemeler dengesi için "maliyet" ve dolayısıyla ülke için bir kayıp olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu mantığı tamamen doğru kabul etmek hatalı olacaktır. Havaleler, göçmenler tarafından üretilen ve ikamet ettikleri ülkede tüketim veya yatırım için kullanılmayan çıktının bir kısmını temsil eder (Gallais-Hamanno, 1977; Macmillen, 1982: 251).

Göçün cari denge üzerine etkisini incelemek için Junankar vd. (1994) Avustralya ekonomisi üzerine inceleme yapmışlardır. Cari denge üzerindeki etkisini değerlendirmek için makro verilerle bir zaman serisi regresyon analizi kullanmışlardır. Buna göre geliş ve gidişlerin cari hesap üzerinde bir miktar etkisi var gibi görünse de, net göçün etkisinin varsa bile çok az olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Taslim (1996), Avustralya ekonomisi için, göçmenlerin bir grup olarak tasarruf etme eğilimlerinin daha düşük olmasına ve dolayısıyla cari açığa doğrudan katkılarının yerlilere göre daha fazla olmasına rağmen, dolaylı etkiler dikkate alındığında ilişkinin önemli ölçüde zayıfladığı görülmektedir. Sonuç olarak göçün cari işlemler üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Genel bir öngörü ile göçün ülkenin cari hesabının kötüleşmesine katkıda bulunduğu dair yaygın bir endişe bulunmaktadır. Cari açık, yerli yatırım ile ulusal tasarruf arasındaki farka eşit olduğu için, ulusun diğer gruplardan görece daha az tasarruf eden herhangi bir bileşenin cari açığa (fazla) daha fazla (daha az) katkıda bulunduğu iddia edilmektedir (Taslim, 1988: 410). Göçmen hanelerin yerel doğumlu hanelere göre daha düşük bir tasarruf oranına sahip olduğunu öne süren ve destekleyen Hellwig vd. (1992), 1984-85 tarihli Hanehalkı Harcama Anketi'nin bulgularına göre, göçmen hanelerin yerli hanelere göre daha az tasarruf ettiğini göstermiştir.

Şekil 2.5 göç ve cari hesap ilişkisini şematik bir gösterimle açıklamaktadır.

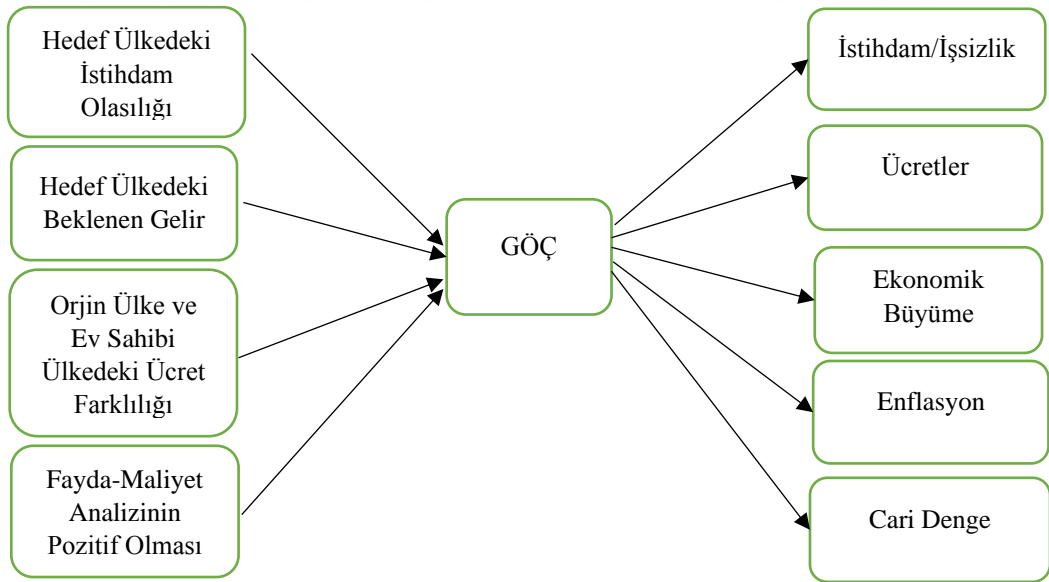

Şekil 2.5. Basit bir göç modeli ve cari hesap ilişkisi

Kaynak: Junankar vd., 2016.

Şekilde göçün öncelikle arz ve talep üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir. Artan talep ithalatı artırarak cari denge üzerinde etkin olmaktadır. Ayrıca göçün neden olduğu arz artışı ihracatı artırarak cari denge üzerinde etkilidir. Göç ayrıca karşılıksız transferler (göçmenlerin menşei ülkelerindeki aile bireylerine ve yakınlarına gönderdikleri döviz havaleleri) de cari denge üzerinde bir kayıp olarak kayda geçerek olumsuz etkilemektedir.

Bu bölümde göçü harekete geçiren ekonomik nedenlere ve devam eden göç sürecinin ev sahibi ülkede oluşturduğu etkilere odaklanılmıştır. Göç hareketi dinamik bir süreci ifade etmektedir. Göç teorilerinde de açıklandığı gibi göç hareketi, bir kez başladıktan sonra kendi kendini besleyen bir döngü haline dönüşmektedir. Ayrıca hedef ülkeye olan göç akışı daha önceki göçmenlere eklenerek ülkenin ekonomik süreçlerine dahil olmaktadır. Göç akışının yönü incelendiğinde göç veren ülkeler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler iken göç alan ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu açıktır. Bu durum bu ülkeler arasında bir emek faktörü hareketliliği olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Şekil 2.6 göç akışının sürecini şematize etmektedir.

Şekil 2.6.Göçün başlangıç süreci ve sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil bir faktör hareketliliği olan emek göçünün, başlangıç nedenlerini ve göç hareketi gerçekleşikten sonra olası etkilerini göstermektedir. Şekilde de ifade edildiği üzere ekonomik nedenlerle göç etme kararı alan bireylerin ev sahibi ülkede de ekonomik sonuçları ortaya çıkmaktadır. Göç teorilerinde bahsedildiği gibi göç etme kararı alan bireyler vasıfsız değil belirli niteliklere sahip kendi kendini seçme şansı bulunan vasıflı bireylerden oluşmaktadır. Dolayısı ile menşei ülke yetişmesine kaynak harcadığı belirli niteliklere sahip beşeri sermayesini kaybetmektedir. Orjin ülkenin yetiştirilmesinde maliyetlerine katlandığı beşeri sermaye hedef ülkenin emek piyasasına dahil olmaktadır. Dolayısı ile ev sahibi ülke göçmen emeğin sahip olduğu niteliklerin maliyetlerine katlanmadan üretime katkılarında pay almaktadır. Dinamik bir göç süreci, göçün bölgeler arası eşitsizlikten kaynaklandığını kabul etmektedir. Ancak göç sürecinin uzun süreli etkilerinin gözlemlenmesi ve ampirik literatür ile desteklediği üzere göçün bölgeler arası eşitsizliği azaltmak yerine artırdığı dikkat çekmektedir. Orjin ülke yetiştirdiği beşeri sermayenin geri dönüşlerini almadan kaybetmektedir. Dolayısı ile göçmen emek menşei ülke için bir maliyet unsurudur. Buna karşın ev sahibi ülkenin maliyetine katlanmadan nitelikli göçmen emeğin üretiminden faydalanarak orjin ülkeye göre iki kat daha fazla göçten faydalanabileceği düşünülmektedir.

Göç, ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik birbiriyle ilişkili sebep-sonuçun parçalarını oluşturmaktadır. Ancak göç, arz ve talep yanlı çeşitli kanallar aracılığıyla ekonomiyi karmaşık bir şekilde etkilemektedir ve net etkisinin belirlenmesi oldukça güçtür. Göçün olası etkileri zamana ve bağlama göre değişebilmektedir. Dolayısı ile göçün kesin ve evrensel sonuçlarının tespit edilmesinden ziyade bağlama göre değerlendirilmesi daha doğru bir bakış açısı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: EN ÇOK GÖÇ ALAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR UYGULAMA VE LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümü ampirik literatür taraması ve ampirik uygulamadan oluşmaktadır. İlk olarak göçün makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini inceleyen literatür taramasına yer verilmiştir. İkinci olarak çalışmada kullanılacak olan verilerin tanımı yapılmış, kullanılacak örneklem ülke grubunun nasıl belirlendiği açıklanmış ve seçilen değişkenlerin teorik dayanağı açıklanmıştır. Daha sonra kullanılacak modele ait olan temel tanısal testler uygulanmıştır. Tanısal testlerin ardından uzun dönemli ilişkiler belirlenerek değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiler belirlenmiştir.

3. 1. Literatür Taraması

Göç ve ekonomik etkileri üzerine yapılan ampirik çalışmalar literatürde geniş bir yer tutmaktadır. Genellikle göçün emek piyasası üzerindeki etkileri incelenmiştir. Göçün emek piyasası üzerindeki etkilerine ek olarak ekonomik performansa etkisine odaklanan çalışmalar görece daha azdır. Çalışmanın bu bölümünde göçün ev sahibi ülkede oluşturduğu ekonomik etkileri ampirik olarak inceleyen çalışmalar zaman serisi ve panel veri analizine göre gruplandırılarak verilmiştir.

3.1.1. Göçün Ekonomik Etkilerini Zaman Serisi Yöntemi İle İnceleyen Literatür Özeti

Bu bölümde göçün ekonomik etkilerini zaman serisi yöntemi ile inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Literatürde göçün emek piyasası üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu bulan çalışmalar yer alırken aynı zamanda negatif etkisini gözlemleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca göç ve emek piyasası arasında herhangi bir ilişkiye rastlayamayan çalışmalar da vardır. Buna ek olarak göç ve ekonomik

göstergeler arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen çalışmalar da literatürde yer almaktadır.

Venturini ve Villosio (2002), İtalya’da göçmenlerin yerli istihdam üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. 1993-1997 dönemi için yapmış oldukları analizde göçmenlerin çoğunluğunun bulunduğu İtalya'nın kuzey kesiminde, göçmenlerin payının, ilk iş arayan insanlar ve yeni bir iş arayan işçiler için iş bulma olasılığı üzerinde hiçbir etkisinin olmadığına dikkat çekmişlerdir. Addison ve Worswick (2002), göçün reel ücretler üzerindeki etkisini Avustralya ekonomisi için incelemişlerdir. 1982-1996 dönemi yıllık verileri ile yapmış olduğu analizde OLS yönteminden faydalanmışlardır. Uygulama sonuçlarına yakın zamandaki göçmenlerin yerli emeğin reel ücretlerini önemli ölçüde etkilemediğini gözlemlemişlerdir. Peri (2006), göç ve emek piyasası ilişkisini incelemiştir. 1960-2004 dönemini kapsayan geniş bir zaman aralığında bu ilişkiyi incelemiştir. Söz konusu bu ilişkiyi OLS yöntemini kullanarak incelemiştir. Sonuçlar, Kaliforniya’da göçün önemli bir göç tepkisi veya yerlilerin işlerini kaybetmesine neden olmadığını göstermiştir. Lemos ve Portes (2008), göçün işsizlik üzerine etkilerini Birleşik Krallık için incelemişlerdir. GLS yöntemini kullandıkları ampirik uygulama sonuçlarında göçün beklenen işsizlik üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Kugler ve Yüksel (2008), daha az vasıflı Latin Amerika göçünün ABD'deki yerli ve daha önceki göçmenlerin ücretleri ve istihdamı üzerindeki etkisini 1980-2000 dönemi için OLS yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Ampirik uygulamadan daha az vasıflı göçün yalnızca vasıflı yerlilerin ücretlerini artırdığını, ancak istihdam üzerinde hiçbir etkisi olmadığı sonucunu elde etmişlerdir.

Dustman vd. (2003), İngiltere’de göç ve emek piyasasını incelemişlerdir. 1971-2001 dönemi yıllık verileri ile ve OLS yöntemini kullanarak bu ilişkiyi incelemişlerdir. Ampirik bulgular daha yüksek göç akışının, daha düşük istihdam artışı ve daha yüksek ücret artışı arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Dungan, Fang ve Gunderson (2010), simülasyonlar aracılığıyla göçün Kanada ekonomisi üzerindeki etkisini incelemiştir. 2012-2021 dönemi için bu tahmin yapılmıştır. FOCUS simülasyon tekniği sonuçlara göre 10 yıl sonra; reel GSYİH büyümesi, nüfus artışından daha fazladır, böylece kişi başına reel GSYİH artacaktır. Yeni sermaye birikiminden ve

ekonomideki çıktının yatırım mallarına ve net ihracata yeniden yönlendirilmesinden üretkenlikte daha büyük bir net kazanç olacağı gözlenmiştir. Dolayısı ile göçün işsizlik oranı üzerinde olumsuz bir etkisinin olmayacağını tahmin etmişlerdir. Martins, Piracha ve Verajoa (2012), göçmenlerin Portekiz'deki yerli istihdamı üzerindeki etkisi analiz etmişlerdir. 2002-2008 dönemi için yapılan analizde Probit Modelini kullanmışlardır. Sonuçlar, yerlilerin ve göçmenlerin, ortak olarak işe alınmaları ve işten çıkarılmaları anlamında, çoğu meslek düzeyinde "tamamlayıcı" olduklarını göstermişlerdir. Ottaviano ve Peri (2012), göçün ABD'li yerli işçilerin maaşları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir ve bu etki 1990-2006 yıllık verileri ile OLS yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bulgular, göçün yerlilerin ücretleri üzerinde küçük bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Göç ortalama yerli ücretler üzerinde küçük bir pozitif etkiye (+% 0,6) sahiptir. Kasnauskiene ve Vebraitė (2014), göçün Litvanya'nın ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. 2002Q2-2013Q3 dönemi için Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli ile bu ilişki incelenmiştir. Ampirik sonuçlar göçün Litvanya ekonomisinin büyümesine katkıda bulunduğunu göstermiştir. Spreckelsen ve Kaiser (2016), Birleşik Krallık'ta göçün emek piyasası üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. 2004-2014 yılları için OLS yöntemi kullanılarak bu ilişki araştırılmıştır. Sonuçlara göre göçün düşük kaliteli işlere entegrasyonla karşılaştırıldığında, istihdam açısından yüksek derecede entegrasyon olduğunu gözlemlemişlerdir.

Borjas (2003), ABD'de göçün işgücü piyasası etkisini tahmin etmiştir. 1960-2001 gibi geniş bir dönemi kapsayan çalışmada Sabit Etkiler Modeli kullanılmıştır. Ampirik uygulama sonuçları göçün rakip işçilerin ücretlerini düşürdüğünü ve arzdaki yüzde 10'luk bir artışın, ücretlerin yüzde 3 ila 4 oranında düşmesine neden olduğunu göstermiştir. Gilpin vd. (2006), İngiltere'de göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Mayıs 2004-Mayıs 2005 dönemi için yaptıkları analizde GLS yöntemini kullanmışlardır. Elde edilen Bulgulara göre, İngiltere'de göç işsizliği artırmaktadır. Kulkorn ve Potipiti (2007), Tayland'da göçün işsizlik ve ücretler üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 2001-2005 yıllık verilerinden faydalanılmış ve OLS yöntemi kullanılmıştır. Bulgular Tayland'da göç ve ücretler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna karşın göç ile işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Göçün işsizlik üzerinde olumsuz

bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Reed ve Latorre (2009), göçün Birleşik Krallık'ta istihdam üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Çalışmanın analiz dönemi 2004-2007 arasındadır ve OLS yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlarda göçmenlerin payında yüzde 1'lik bir yaş puanı artışının (örneğin, nüfusun yüzde 10'undan yüzde 11'ine) ücretleri yaklaşık yüzde 0,3 oranında düşüreceğini öne sürmektedirler. Glitz (2011), Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yaşanan göçü ele almıştır. 1996-2001 yılları arasında göçün işsizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir ve Sabit Etkiler modeli kullanılmıştır. Buna göre bir iş bulan her 10 göçmen için yaklaşık 3,1 işsiz yerleşik işçinin yerinden edilme etkisini göstermiştir. Dustman, Frattini ve Preston (2013), Birleşik Krallık'ta göçün yerlilerin ücret dağılımı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu ilişki 1997-2005 dönemi için OLS yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Sonuçlar göçün yerlilerin ücret dağılımını %20'nin altına düşürdüğünü, ancak ücret dağılımının üst kısmında hafif ücret artışlarına yol açtığını göstermiştir. Kasnauskiene ve Vebraitė (2013), İngiltere'de göçün işsizlik üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. 1991-2010 yıllık verileri ve Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar göçün uzun vadede işsizliği ve reel ücretleri olumsuz etkilediğini göstermiştir. Chamunorwa ve Mlambo (2014), Güney Afrika'da göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi 1980-2010 dönemi için ve OLS yöntemini kullanarak incelemiştir. Bulgular göç ve işsizlik arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlamışlardır. Çelik ve Arslan (2018), Türkiye'de alınan göç ve verilen göç ile genel işsizlik ve genç işsizlik arasındaki ilişkiyi 2014-2016 dönemleri için Korelasyon analizi yaparak incelemiştir. Korelasyon sonuçlarına göre alınan göç ve verilen göç ile genel işsizlik ve genç işsizlik arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Penaloza-Pacheco (2022), Kolombiya'da göç ve işsizlik ilişkisini araştırmıştır. Nisan 2013-Aralık 2019 dönemi verileri kullanılmış ve Sabit Etkiler Modelinden faydalanılmıştır. Kolombiya'da göç akışı nedeniyle işgücü arzında 1 puanlık bir artışın, Kolombiya'da saatlik ücretlerde %0,4'lük bir düşüşe ve düşük vasıflı işçilerin istihdam oranı üzerinde 0,1 puanlık olumsuz bir etkiye neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Mete (2004), Finlandiya'da göç, kişi başı GSYİH ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini 1981-2001 yılları için incelemiştir. Göç ile hem kişi başı GSYİH ve işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlayamamıştır. Altunç vd. (2017)

Türkiye’de, dış göçler ile GSYİH arasındaki nedensellik ilişkisini 1985-2015 yılları için Granger Nedensellikten faydalanarak incelemiştir. Buna göre dış göçler ile GSYİH çift yönlü bir nedensellik ilişkisini tespit etmişlerdir. Meçik ve Koyuncu (2020), Türkiye’de göç ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini 1981-2018 yılları için Toda-Yamamoto Nedensellik testi ile incelemiştir. Nedensellik testi sonuçlarına göre göçten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin varlığı tespit edilmiştir. Aytekin ve Bozkaya (2022), ABD’de uluslararası göç ile reel ücretler, işsizlik, gelir ve enflasyon arasında nedensellik ilişkisini 1981-2017 dönemi için Toda-Yamamoto Nedensellik testi ile incelemiştir. ABD’de uluslararası göç ile reel ücretler, işsizlik, gelir ve enflasyon arasında nedensellik ilişkisine rastlanamamıştır. Göç ve ekonomik etkilerini zaman serisi yöntemi ile inceleyen literatür özeti doğrultusunda Tablo 3.1 ele alınan çalışmaları kronolojik sıralama ile göstermektedir.

Tablo 3.1.Göçün makroekonomik etkilerini zaman serisi ile inceleyen literatür özeti

Yazar(lar)	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Venturini ve Villosio (2002)	1993-1997	İtalya	Probit regresyon	Göçmenlerin çoğunluğunun bulunduğu İtalya'nın kuzey kesiminde, göçmenlerin payının, ilk iş arayan insanlar ve yeni bir iş arayan işçiler için iş bulma olasılığı üzerinde hiçbir etkisinin yoktur.
Addison ve Wooswick (2002)	1982-1996	Avustralya	OLS	Göçmenlerin yerli Avustralyalıların reel ücretleri üzerinde önemli bir etkisi bulunmamaktadır.
Dustman vd. (2003)	1971-1991	İngiltere	OLS	Daha yüksek göç akışının, daha düşük istihdam artışı ve daha yüksek ücret artışı arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir.
Borjas (2003)	1960-2001	ABD	Sabit Etkiler	Göç rakip işçilerin ücretlerini düşürmektedir. Göçteki yüzde 10'luk bir artış, ücretleri yüzde 3 ila 4 oranında azaltır.
Mete (2004)	1981-2001	Finlandiya	Nedensellik	Göç ile hem kişi başı GSYİH ve işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Peri (2006)	1960-2004	ABD	OLS	Göç yerli nüfusun işsizliğine neden olmamaktadır.
Gilpin vd. (2006)	Mayıs 2004-Aralık 2005)	İngiltere	GLS	Göç işsizliğe neden olmamaktadır.
Kulkorn ve Potipiti (2007)	2001-2005	Tayland	OLS	Göç ve ücretler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Lemos ve Portes (2008)	Mayıs 2004-	İngiltere	GLS	Göçün beklenen işsizlik üzerinde önemli bir etkisine rastlanamamıştır.

	Mayıs 2006			
Kugler ve Yüksel (2008)	1980-2000	ABD	OLS	Göç hem yerli hem de eski göçmenler üzerindeki pozitif ücret ve istihdam etkilerine sahiptir.
Reed ve Latorre (2009)	2004-2007	İngiltere	OLS	Çalışma çağındaki nüfusun içindeki göçmenlerin payında yüzde 1'lik bir yaş puanı artışının ücretleri yaklaşık yüzde 0,3 oranında düşürmektedir.
Dungan vd. (2010)	2012-2021	Kanada	FOCUS-Simülasyon	10 yıl sonra, reel GSYİH büyümesi, nüfus artışından daha fazladır, böylece kişi başına reel GSYİH artar.
Glitz (2011)	1996-2001	Almanya	Sabit Etkiler	Bir iş bulan her 10 göçmen için yaklaşık 3,1 işsiz yerleşik işçinin yerinden edilmektedir. Göreceli ücretler üzerinde herhangi bir zararlı etkisi bulunmamaktadır.
Martins vd. (2012)	2002-2008	Portekiz	Probit Model	Yerlilerin ve göçmenlerin, ortak olarak işe alınmaları ve işten çıkarılmaları anlamında, çoğu meslek düzeyinde "tamamlayıcı" dır.
Ottaviano ve Peri (2012)	1990-2006	ABD	OLS	Göç, yerlilerin ücretleri üzerinde küçük bir etkiye sahiptir.
Troshcenkov ve Strielkowski (2012)	2007-2009	Danimarka	OLS	Yabancı doğumlu nüfustaki değişiklikler işsizlik oranında önemli değişikliklere neden olmamaktadır.
Dustman vd. (2013)	1997-2005	İngiltere	OLS	Göç, ücret dağılımının %20'nin altına düşürdüğünü, ancak ücret dağılımının üst kısmında hafif ücret artışlarına yol açmaktadır.
Kasnakuskine ve Vebraite (2013)	1991-2010	İngiltere	Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli	Göç reel ücretleri düşürmekte ve işsizliği artırmaktadır.
Kasnakuskine ve Vebraite (2014)	2002Q2-2013Q3	Litvanya	Yapısal Vektör Hata Düzeltme Modeli	Göçün, göçmenleri gönderen ve alan ülke ekonomileri üzerindeki etkisi konusunda kesin bir sonuç bulunmamaktadır.
Chamurnova ve Mlambo (2014)	1980-2010	Güney Afrika	OLS	Göç ile işsizlik arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmamaktadır.
Spreckelsen ve Kaiser (2016)	2004-2014	İngiltere	OLS	Göçmenlerin düşük kaliteli işlere entegrasyonu karşılaştırıldığında, istihdam açısından yüksek derecede entegrasyon bulunmaktadır.
Altunç vd. (2017)	1985-2015	Türkiye	Granger Nedensellik	Göç ile GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.
Çelik ve Arslan (2018)	2014-2016	Türkiye	Korelasyon Analizi	Alınan göç ve verilen göç ile genel işsizlik ve genç işsizlik arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Meçik ve Koyuncu (2020)	1991-2018	Türkiye	Toda-Yamamoto nedensellik Testi	Göçten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Aytekin ve Bozkaya (2022)	1981-2017	ABD	Toda-Yamamoto nedensellik Testi	Göç ile reel ücretler, işsizlik, gelir ve enflasyon arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.
Penaloza-Pacheco (2022)	Nisan 2013-Aralık 2019	Kolombiya	Sabit Etkiler Modeli	Göçmen akışındaki 1 puanlık bir artışın, Kolombiya'da saatlik ücretlerde %0,4'lük bir düşüğe ve düşük vasıflı işçilerin istihdam oranı üzerinde 0,1 puanlık olumsuz bir etkiye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Göçün ekonomik etkilerini zaman serisi ile ele alan çalışmaların İngiltere ve özellikle de AB genişlemesinden sonra İngiltere'ye odaklandığı dikkat çekmektedir. Çalışmalar öncelikle ve daha yoğun bir şekilde göçün ev sahibi ülkenin emek piyasası üzerine etkilerine odaklanmıştır. İstihdam, işsizlik ve ücret düzeyinin en çok ele alınan değişkenler olduğu görülmektedir. Emek piyasasına ek olarak göçün büyüme üzerindeki etkileri inceleyen çalışmalar nispi olarak daha azdır. Ayrıca bu başlık altında görüldüğü üzere göçün olası etkilerinin değerlendirilebilmesi için simülasyon çalışmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmalar göçün olası olumsuz etkilerinin önceden değerlendirilip önlem alınabilmesi için politika yapıcılara fikir oluşturması açısından önemlidir.

3.1.2. Göçün Ekonomik Etkilerini Panel Veri Yöntemi İle İnceleyen Literatür Özeti

Bu bölümde göçün ekonomik etkilerini panel veri yöntemi ile inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Literatürde göçün emek piyasasını olumlu etkileyen sonuca ulaşan çalışmalar yer alırken aynı zamanda negatif etkisini gözlemleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca göç ve emek piyasası arasında herhangi bir ilişkiye rastlayamayan çalışmalar da vardır. Buna ek olarak göç ve ekonomik göstergeler arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen çalışmalara da yer verilmiştir.

Nathan (2011), göçün Birleşik Krallık ekonomisine etkisini 1994-2008 yılları için Sabit Etkiler Modelini kullanarak incelemiştir ve ortalama işgücü piyasası etkilerinin nötr olduğu gözlenmiştir. Troshchenkov ve Strielkowski, (2012), Danimarka'daki seçilmiş belediyelerde göç ve işsizlik arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Bu ilişki

2007-2009 yıllık verileri kullanılarak ve OLS yönteminden faydalanılarak araştırılmıştır. Sonuçlar göçün ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerindeki etkisinin bir ölçüsü olmadığını göstermiştir. Yabancı doğumlu nüfustaki değişikliklerin işsizlik oranında önemli değişikliklere neden olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Pryymachenko vd., (2011), Avrupa Birliği'nde göçün işsizlik üzerindeki etkisini 2000-2007 yılları için OLS yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Ampirik bulgular göçün işsizlik üzerinde gerçekten güçlü bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Göç oranındaki yüzde 10'luk bir artışın, işsizlik oranında yaklaşık yüzde 5'lik bir düşüşe yol açtığı gözlenmiştir. Sevinç vd. (2016), 18 gelişmekte olan ülkede göçün ekonomik büyüme ilişkisini 1962-2012 yılları için CCE yöntemini kullanarak incelemiştir. Ampirik bulgulara göre, Cezayir, Botswana, Çin, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Malezya, Paraguay, Peru ve Güney Afrika'da göç ekonomik büyümeyi olumlu etkilerken; Belize, Kolombiya, Kosta Rika, Gabon, İran, Meksika, Panama ve Türkiye'de ekonomik büyümeyi negatif etkilemiştir. Iqbal vd. (2020), 59 BRI ülkesinde, BİT ile göç arasındaki ilişki 2000-2017 yılları için FMOLS yöntemi kullanılarak incelenmiştir. BİT ve göçün istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içinde olduğu ve pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yu vd. (2021), Kanada'nın 10 ili için göçün yerli istihdam üzerindeki etkilerini 2006-2017 yıllık verileri ile Sabit Etkiler Modelini kullanarak incelemiştir. Sonuçlar işgücü piyasasında yerli çalışanların göç etme eğiliminde olduğunu ve dolayısıyla bölgesel düzeyde ücret etkilerini dengelediğini göstermektedir. Asya ve Aktaş (2022), 31 OECD ülkesinde göçmen emeğin istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2000-2015 yıllık verilerini kullanarak ve Panel Veri Analizini kullanarak araştırmışlardır. Ampirik bulgular göçmen emeğin istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi pozitif bulmuşlardır.

Angrist ve Kungler (2002), göçmen akışlarının Batı Avrupa'da istihdam üzerine etkilerini 1983-1999 yıllık verileri ve OLS yöntemini kullanarak incelemiştir. Sonuçlar, yerli ve göçmen emek arasındaki esnekliğin azalmasının göçün olumsuz etkisini artırdığını göstermektedir. Boubtane vd. (2013), 22 OECD ülkesinde göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1987-2012 dönemi için Panel VAR yöntemi ile incelemiştir. Göçün ev sahibi ülkenin büyümesini olumlu etkilerken işsizlik oranına olumsuz yönde etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Brücker vd. (2013),

Danimarka, Almanya ve Birleşik Krallık'ta göçün, işgücü piyasası etkilerini 1993-2012 yıllık verileri ile ve OLS yöntemi ile araştırmışlardır. Sonuçlar göçün Almanya ve Danimarka'daki işsizlik oranı üzerinde çok daha büyük bir etkisi olurken, Birleşik Krallık'ta ücret etkilerinin daha küçük olduğunu göstermiştir. Bala ve Prada (2014), 26 Avrupa Birliği ülkesinde göç oranının hanehalkı tüketimi üzerindeki etkisini 1996-2011 dönemi için Sabit Etkiler Modeli ile incelemiştir. Sonuçlar göç oranının hanehalkı tüketimi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Barbu vd. (2017), 21 temsili ülkeden oluşan bir örneklem için Konut Fiyat Endeksi, göçmen akışı ve diğer makroekonomik değişkenler ile ölçülen konut fiyatının gelişimi arasındaki korelasyonu 2007-2014 yılları için Panel Veri Yöntemi ile incelemiştir. Sonuçlar göçteki yüzde bir artışın (göçmen akışı ile ölçülmüştür) için konut fiyatının aynı şekilde% 0,045 oranında arttığını göstermektedir. Kılıç vd. (2019) 23 OECD ülkesinde göçün işsizlik üzerindeki etkisini 2000-2005 dönemi için Driscoll-Kraay Standart Hata yöntemi ile incelemiştir. Ampirik bulgular göçün işsizlik üzerindeki etkisini negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Morley (2006), Kanada ve ABD'de göç ve kişi başına ekonomik büyüme arasındaki Granger nedensellik ilişkisini incelemiştir. Uzun dönemde kişi başına ekonomik büyümeden göçe doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur. Göv ve Dürrü (2017), göç ve ekonomik büyüme ilişkisini 7 OECD ülkesinde 2000-2006 yılları için Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi ile incelemiştir. Göçten ekonomik büyümeye doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Kurt (2019), 30 OECD ülkesi için küreselleşme ve göç arasındaki nedensellik ilişkisini 2000-2014 yılları için Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi ile incelemiştir. Ekonomik ve sosyal küreselleşme ile göç arasında çift yönlü nedensel ilişkisine rastlanmıştır. Buna karşın politik küreselleşme ve göç arasında göçten politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensel ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 3.2 göçün olası etkilerini çoklu ülke grubunu ele alarak inceleyen çalışmaların bir özetini kronolojik sıralama ile göstermektedir.

Tablo 3.2.Göçün makroekonomik etkilerini panel veri analizi ile inceleyen literatür özeti

Yazar(lar)	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Angrist ve Kungler (2002)	1983-1999	18 Avrupa Ülkesi	OLS	İstihdam esnekliğinin azalmasının göçün olumsuz etkisini artırmaktadır.
Morley (2006)	1930-2002	ABD-Kanada-Avustralya	Granger Nedensellik	Kişi başına ekonomik büyümeden göçe doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Nathan (2011)	1994-2008	İngiltere	Sabit Etkiler	Göç, yerli işçilerin ücretleri üzerinde olumlu, istihdamı üzerinde olumsuz etkisi vardır.
Troshchenkov ve Strielkowski (2012)	2007-2009	99 Danimarka Belediyesi	OLS	Yabancı doğumlu nüfustaki değişiklikler işsizlik oranında önemli değişikliklere neden olmamaktadır.
Prvymachenko vd. (2013)	2000-2007	AB	OLS	Göçün bu ülkelerdeki işsizlik üzerinde güçlü bir etkisi vardır.
Boubtane vd. (2013)	1987-2009	22 OECD Ülkesi	Panel VAR	Göç, ev sahibi ülkenin büyümesini olumlu etkilerken işsizlik oranını olumsuz yönde etkilemektedir.
Brücker vd. (2013)	1993-2012	Danimarka-Almanya-İngiltere	OLS	Göç, Almanya ve Danimarka'daki işsizlik oranı üzerinde çok daha büyük bir varken, İngiltere'de ücret etkileri daha küçüktür.
Bala ve Prada (2014)	1996-2011	26 AB Ülkesi	Sabit Etki-Rassal Etki	Göç oranının hanehalkı tüketimi üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.
Sevinç vd. (2016)	1962-2012	18 OECD Ülkesi	CCE	Göç ekonomik büyümeyi bazı ülkelerde olumlu etkilerken, bazı ülkelerde olumsuz etkilemektedir.
Göv ve Dürü (2017)	2000-2006	7 OECD Ülkesi	Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi	Göçten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Barbu vd. (2017)	2007-2014	21 Ülke	Panel Veri	Göçteki yüzde bir artış konut fiyatını % 0,045 oranında artırmaktadır.
Kurt (2019)	2000-2014	30 OECD Ülkesi	Dumitrescu ve Hurlin Nedensellik Testi	Ekonomik ve sosyal küreselleşme ile göç arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Politik küreselleşme ve göç arasında göçten politik küreselleşmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Kılıç vd. (2019)	2000-2005	23 OECD Ülkesi	Driscoll-Kraay Standart Hata	Göç işsizlik üzerinde negatif bir etkiye sahiptir.
Iqbal vd. (2020)	2000-2017	59 Ülke	FMOLS-Granger Nedensellik Testi	BİT (Bilgi İletişim Teknolojileri) ile göç arasında pozitif bir ilişki vardır.
Yu vd. (2021)	2006-20017	10 Kanada İli	Sabit Etkiler Modeli	Göçün yerli emek istihdamı üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Konuk (2022)	1996-2019	13 Ülke	CCE	göçün ekonomik büyümeyi artırdığı, işsizlik üzerindeki etkisinin nötr olduğu ve enflasyon üzerinde ise olumlu bir etkisinin olduğunu gözlemlemişlerdir.
Asya ve Aktaş (2022)	2000-2015	31 OECD Ülkesi	Panel Veri Analizi	Göçmen emeğin istihdamının ekonomik büyümeyi artırdığı gözlenmiştir.

Panel veri ile inceleyen çalışmalarda da özellikle istihdam, işsizlik ve ücretler üzerinde odaklandığı dikkat çekmektedir. Bir emek arzı oluşturan göçün bu değişkenler üzerindeki etkisinin belirlenmesi göç konusu hakkında yapılacak politikalar için oldukça önemlidir. Ancak göçün olası etkilerinin geniş bir perspektiften değerlendirilebilmesi adına ele alınan değişkenlerin çeşitlendirilmesi gerektiği elzem bir durumdur. Literatürde hem tek ülke hem de çoklu ülke grubunu ele alan çalışmalarda, göçün enflasyon üzerindeki etkilerinin incelenmesi nispeten çok daha az çalışmaya konu olduğu dikkat çekmiştir.

3.2. Veri ve Örneklem Tanımlama, Model ve Ampirik Analiz

Çalışmanın bu bölümünde uygulamada kullanılacak ülkenin hangi kriterlere göre belirlendiği, modelde kullanılacak değişkenlerin belirlenmesinde esas alınan teori, değişken tanımları ve elde edildikleri veri tabanlarına yer verilmektedir. Devamında çalışmanın modeli açıklanmakta ve adım adım ampirik uygulama sonuçları bulunmaktadır.

3.2.1 Veri ve Örneklem Tanımlama

Bu başlık altında kullanılan paneli oluşturan ülke grubunun nasıl belirlendiği nasıl sınıflandırıldığı anlatılmaktadır.

Çalışmada ele alınan ülke grubu Göç Politikası Enstitüsü (MPI) 1960'tan itibaren ilk 25 hedef ülke için uluslararası göçmenlerin sayısı 2020 verileri ile sıralaması ([migrants,https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock](https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock)) ve Dünya Ekonomik Forumu'nun (Weforum) (<https://www.weforum.org/agenda/2019/03/which-countries-have-the-most-immigrants-51048ff1f9/>) göçmenlerin toplam nüfusa oranına esas alındığında yüksek oranda

göçmen barındıran ülkeleri beş grupta sınıflandırmasından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu gruplandırma şu şekildedir:

- ✓ İlk grup, seyrek nüfuslu ancak bol petrol kaynaklarına sahip ülkeleri içermektedir. Bu grup göçmenlerin sayısının bazen yerli nüfusun üzerinde olduğu yerlerdir. 2015 yılında, dünyanın en yüksek göçmen oranları bu grupta yer aldığı hesaplanmıştır. Bu gruptaki ülkeler şu şekilde sıralanmaktadır: Birleşik Arap Emirlikleri (% 87), Kuveyt (% 73), Katar (% 68), Suudi Arabistan, Bahreyn ve Umman'da ise bu oran % 34 ile % 51 arasında değişmektedir.
- ✓ İkinci grup, genellikle özel vergi kurallarına sahip çok küçük bölgeler ve mikro devletlerden oluşmaktadır. Bu ülkeler şunlardır: Makao (% 57), Monako (% 55) ve Singapur (% 46).
- ✓ Üçüncü grup, daha önce “yeni ülkeler” olarak belirlenmiş, geniş bölgeleri kapsayan ancak hala seyrek nüfuslu ülkelerden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan ülkeler ise Avustralya (% 28) ve Kanada (% 21)'dir.
- ✓ Üçüncü gruba benzeyen dördüncü grup, göçmen oranının genellikle % 9 ile % 17 arasında değiştiği Batı endüstriyel demokrasileridir. Bu grupta yer alan ülkeler ise daha fazla çeşitlilik göstererek şu şekilde sıralanmaktadır: Avusturya (% 17), İsveç (% 16), Amerika Birleşik Devletleri (% 15), Birleşik Krallık (% 13), İspanya (% 13), Almanya (% 12), Fransa (% 12), Hollanda (% 12), Belçika (% 11) ve İtalya (10 %).
- ✓ Beşinci grup, komşu ülkedeki çatışmalardan dolayı çok sayıda mülteci akını alan “ilk sığınma ülkeleri” ni içermektedir. Örneğin, 2015 sonunda Lübnan'da bir milyondan fazla Suriyeli ve Iraklı mülteci yaşamaktaydı ve bu da nüfusun % 20'sine tekabül etmekteydi ve ayrıca Sudan'dan yaklaşık 400.000 mülteci ise Çad'da yaşıyordu (nüfusunun % 3'ü).

Göç Politikaları Enstitüsünün güncel sıralamasında Bahreyn, Kuveyt ve Katar gibi ülkeler de yer almaktadır. Ancak bu ülkeler Arap Baharından sonra yoğun bir mülteci akınına maruz kaldığından bu listede yer almıştır. Dolayısı ile çalışmada kullanılacak örneklem her iki değerlendirmede nihai hedef potansiyeli olan ülkeler ele alınarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışmada kullanılan panel grubu Kanada, Amerika, İngiltere, Almanya, Hollanda, İsveç, İspanya, İtalya, Fransa, Avustralya ve İsviçre

ülkelerinden oluşmaktadır. Göçmen alma koşullarına göre sınıflandırılan ülkelerden Belçika ve Avusturya, veri kısıtından dolayı analiz dışında bırakılmıştır. Dolayısı ile ampirik analize dahil olan ülkeler 11 ülkeden oluşmaktadır. Çalışma 1990-2019 dönemi yıllık verilerini kapsamaktadır. Tablo 3.3 çalışmada kullanılan değişkenler için verilerin derlendiği kaynağı ve değişken tanımlarını göstermektedir.

Tablo 3.3. Değişken tanımları ve kaynak veri tabanları

Değişken	Değişken Geniş Tanımı	Ölçüm	Kaynak
Göç (Immigration)	Göç Akışı		OECDStat
Enflasyon (Incpt)	Tüketici fiyat endeksi, yıllık gibi belirli aralıklarla sabitlenebilen veya değiştirilebilen bir mal ve hizmet sepeti edinmenin ortalama tüketiciye maliyetindeki değişiklikleri yansıtır. Genellikle Laspeyres formülü kullanılır. Veriler dönem ortalamalarıdır.	Tüketici fiyat endeksi (2010 = 100)	WDI(World Development Indicator)
İşsizlik (Inunemp)	İşsiz ancak iş arayan ve iş arayan işgücünün payını ifade etmektedir.	Toplam (Toplam emek gücünün %) (ulusal tahminler)	WDI(World Development Indicator)
Kişi Başı GSYİH (Ingdppc)	Kişi başına düşen GSYİH, gayri safi yurtiçi hasılanın yıl ortası nüfusa bölümüdür.	Sabit 2010 US\$	WDI(World Development Indicator)
Ortalama Yıllık Ücret (Inwage)	Tam zamanlı eşdeğer bağımlı çalışan başına ortalama yıllık ücret, ulusal hesaplara dayalı toplam ücret faturasının toplam ekonomideki ortalama çalışan sayısına bölünmesiyle elde edilir ve daha sonra tam zamanlı çalışan başına ortalama normal haftalık saatlerin tüm çalışanlar için ortalama haftalık saatlere oranı ile çarpılır.	2019 USD SAGP'lerinde sabit fiyatlar	OECD Stat
Cari Denge (Incb)	Cari işlemler dengesi, net mal ve hizmet ihracatı, net birincil gelir ve net ikincil gelirin toplamıdır.	GSYİH'nın yüzdesi	WDI

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki heterojenliği azaltmak adına ampirik uygulamada değişkenlerin tamamının doğal logaritması kullanılmıştır.

3.2.2. Model

Bu bölümde çalışmanın başlığını oluşturan makroekonomik etkileri tanımlamasındaki temel makro değişkenlerin belirlenmesindeki dayanak açıklanmakta ve kullanılacak modeller tanımlanmaktadır.

Çalışmada kullanılacak modeldeki esas alınan temel makro değişkenler Kaldor(1971) makalesinden hareketle ele alınmıştır. Makroekonominin genel performans ölçümünde hangi değişkenlerin daha önemli olduğu ve aynı zamanda bu değişkenlerin hangi sıralama ile ele alınacağı konusu belirsizliğini korumaktadır. Klasikler makroekonomide büyüme ve gelir dağılımı üzerinde dururken, Keynesyenler ise işsizliğe dikkat çekmiş ve işsizliği azaltarak tam istihdam dengesine ulaşabilmek için devlet müdahalesini savunmaktadırlar. Keynesyen iktisadın kabul görüp gelişmesiyle birlikte, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik performansı temsil eden değişkenlerin netlik kazanmaya başladığı dikkat çekmektedir. Hükümetler ise bu değişkenler doğrultusunda performanslarını değerlendirmişlerdir (Al ve Yıldız, 2019: 304). Kaldor (1971) söz konusu bu gelişmeyi ise, resmi ekonomik performans hedeflerinin net bir belirginliğe ulaşamamasını hükümetlerin ekonomik sorumlulukların genel bir yansıması olduğunu savunmaktadır.

Kaldor (1971) "*Conflicts In National Economic Objectives*" başlıklı makalesinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde, "ekonomik politika hedefleri" kavramının yeni bir kesinlik kazandığını savunmaktadır ve hükümetlerin, önceki günlerde şiddetle reddedecekleri performans kriterlerine göre yargılanmaya başladıklarını söylemektedir. Bunun en iyi kanıtının ise, politika hedeflerinin nicel terimlerle - "hedefler" olarak ifade edilmesi olduğunu söylemektedir. Kaldor'un yorumuna göre bu tür resmi hedeflerin durumu hiçbir zaman net bir şekilde tanımlanmamış olsa da, bunların gerçekleştirilmesi gerçeği, hükümetin ekonomik alandaki yetki ve sorumluluklarına ilişkin kamusal tutumlarda derinlemesine bir değişikliğin dışsal bir tezahürünü oluşturmaktadır.

Bu çalışma Kaldor Yaklaşımı'nın makroekonomik performansı değerlendirmek adına temsil edilen değişkenlerin tanımlanmasını (literatürde sihirli dörtgen olarak geçen bu olgu) ifade etmesinden hareketle uluslararası göçün hedef ülkedeki temel makro

değişkenler üzerinde oluşturduğu etkileri değerlendirmektedir. Ayrıca çalışmada kullanılan bu değişkenlerin göç ile olan ilişkisi de değerlendirilerek modeller kurulmuştur. Göçün temelde işgücü arz ve talebinde meydana gelen coğrafi farklılıklardan kaynaklandığını savunarak emek göçü üzerine odaklanan Neoklasik Makro Göç Teorisine (Massey vd., 1993: 433) göre göçün ele alınan değişkenler ile ilişkisi incelenmiştir. Bu bağlamda Hicks (1932), “Ücretlerin Teorisi” çalışmasında göçü harekete geçiren temel sebebin ekonomik avantaj sağlamak olduğunu ve dolayısı ile ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının göçün başlamasını teşvik ettiğini savunmuştur. Hicks’in bu çalışmasından hareketle Sihirli Dörtgen’de yer alan büyüme oranı yerine kişi başı gelir ele alınmıştır. Teoriye göre beklenen gelire göre hareket eden göçün hedef ülkedeki kişi başı gelir üzerindeki etkisinin ne yönde olacağı incelenmiştir. Ayrıca Neoklasik teoriye göçü harekete geçiren bir diğer olgu ise istihdam edilebilme olasılığıdır dolayısı ile göçün ev sahibi ülkede emek arzı oluşturarak işsizliğe olan etkisinin hangi yönde olacağı incelenmiştir. Neoklasik Makro Göç Teorisi’ne göre; tam istihdam varsayımı altında, ücret farklılıkları ile göç akışlarının büyüklüğü arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu öngörmüşlerdir (Krekova, 2011: 20). Dolayısı ile göçün ücretler üzerindeki etkisinin gözlemlenebilmesi için bu değişken belirlenmiştir.

Modelimizde yer alan Kaldor’un bir ülkenin temel makroekonomik göstergelerinden biri olan enflasyonun göç ile ilişkisine bakıldığında, göç akışının enflasyon üzerindeki etkisinin net olmadığı, belirsiz bir etkiye sahip olduğu savunulmaktadır. Göçmen akışı bir yandan, birdenbire artan nüfusla beraber toplam tüketim artar. Artan bu talep ile birlikte “talep yönlü” enflasyonist baskılar oluştururken diğer yandan göçmenler ücret artışı içeren iş aradıkça işgücü piyasası daha esnek bir hal alır. Bu ise “emek arz kanalı” ile birlikte dezenflasyonist baskılar oluşturur (Garcia ve Guerra-Salas, 2020: 1). Son dönemlerde birçok göçmen işçi savunucusu, işçi arzını artırarak ücretleri düşürmek ve böylece enflasyonu düşürmek için ülkeye daha düşük ücretli işçilerin çekilebilmesi için izin verilen göçmen sayısını artırma çağrısında bulunmuştur. Camarota ve Zeigler (2022), göç kaynaklı ücretlerdeki düşüşlerin tüketici fiyatları üzerindeki olası etkisini incelemişlerdir. Analize dahil edilen göçmen kesim, ABD’de ekonominin öncelikle lisans diploması olmayan (daha az eğitilmiş) işçi çalıştıran daha düşük ücretli sektörler dahil edilmiştir. Bu sektörlerin örneklem olarak belirlenmesi ise daha fazla göçü

savunanların büyük bir kesiminin özellikle bu sektörlerde daha fazla işçi talep ediyor olmasıdır. Analizimiz sonuçlarına göre daha az eğitilmişlerin ücretlerini düşürmenin enflasyonu kontrol etmenin etkili bir yolu olmadığını göstermişlerdir. Çünkü bu tür işçiler nispeten daha az kazanıyor ve sonuç olarak ekonomik çıktının yalnızca mütevazı bir payını oluşturuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile bu çalışmada ülke ekonomisinin temel makroekonomik göstergelerinden biri olan enflasyon ve göç ilişkisi incelenerek olası etkileri gözlenmiştir. Göçmen işçilerin dövizleri, ödemeler dengesi için "maliyet" ve dolayısıyla ülke için bir kayıp olarak ele alınmakta ve ev sahibi ülkenin cari dengesini olumsuz etkileyeceği öngörülmüştür (Macmillen, 1982: 256). Bir ülke ekonomisinin temel makro istikrar göstergesi olan cari denge üzerinde göçmenlerin olası etkilerinin incelenebilmesi için bu değişken modele dahil edilmiştir.

Göçün sonuçlarından hareketle ülke ekonomisinin temel hedefleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmada kullanılacak modeller şu şekildedir:

$$\text{Model 1 } \lnunemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 \lnmigration_{it} + \beta_2 \lnlncpi_{it} + \beta_3 \lnlndppc_{it} + \beta_4 \lnlwage_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$\text{Model 2 } \lnlndppc_{it} = \beta_0 + \beta_1 \lnmigration_{it} + \beta_2 \lnlncpi_{it} + \beta_3 \lnunemp_{it} + \beta_4 \lnlwage_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$\text{Model 3 } \lnlncpi_{it} = \beta_0 + \beta_1 \lnmigration_{it} + \beta_2 \lnunemp_{it} + \beta_3 \lnlndppc_{it} + \beta_4 \lnlwage_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

$$\text{Model 4 } \lnlwage_{it} = \beta_0 + \beta_1 \lnmigration_{it} + \beta_2 \lnlncpi_{it} + \beta_3 \lnunemp_{it} + \beta_4 \lnlndppc_{it} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

$$\text{Model 5 } \lnlncbi_{it} = \beta_0 + \beta_1 \lnmigration_{it} + \beta_2 \lnunemp_{it} + \beta_3 \lnlndppc_{it} + \beta_4 \lnlwage_{it} + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

Eşitliklerde β_0 , 'lar sabit terimi, β_1 'ler ise eğim katsayılarını ifade etmektedir. ε_t ise hata terimini ifade etmektedir. i yatay kesiti temsil ederken, t ise zamanı temsil etmektedir.

3.2.3. Ampirik Uygulama

Çalışmanın ampirik uygulamasına başlamadan önce ilk olarak tanımlayıcı özet istatistikler değerlendirilmiştir. Tablo 3.4. modelde kullanılan değişkenlere ait özet istatistikler gösterilmektedir. Tablodan görüleceği üzere gözlem sayının panel veri analizinin yapılabilmesi için yeterli düzeyde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 3.4. Değişkenlere ait özet istatistikler

	Lnunemp	lnpcı	Lnwage	lnmig	lngdppc	Lncb
Mean	0.849040	1.949504	4.659835	5.315888	4.625695	1.010202
Median	0.855658	1.960608	4.653702	5.331656	4.615455	1.004036
Max	1.416534	2.078446	4.907087	6.304542	4.899857	1.380152
Min.	0.249687	1.714953	4.439955	4.023376	4.352429	-1.62E-14
Std. Dev.	0.200750	0.076073	0.091146	0.435493	0.109324	0.192053
Skewness	0.120513	-0.545607	0.291725	-0.015391	0.275950	-0.930252
Kurtosis	3.526722	2.575758	2.708992	2.692720	3.055021	6.034627
Jarque-Bera	4.613542	18.84755	5.845110	1.311317	4.229787	174.2185
Olasılık	0.099582	0.000081	0.053796	0.519100	0.120646	0.000000
Sum	280.1832	643.3364	1537.745	1754.243	1526.479	333.3666
Sum Sq. Dev.	13.25894	1.903947	2.733228	62.39631	3.932151	12.13490
Gözlem	330	330	330	330	330	330

Özet istatistikleri tablosu incelendiğinde gözlem sayısının 330 olduğu görülmektedir. Modelin panel veri analizinin yapılabilmesi için yeterli düzeyde gözleme sahip olduğu kabul edilmiştir. Maksimum değer 6.304 ile göçe ait olduğu gözlenirken minimum değer ise 0.249 ile işsizliğe ait olduğu gözlenmiştir. Değişkenlerin ise ortalamadan büyük oranda bir standart sapmalarının olmadığı görülmektedir. Değişkenlerden tüketici fiyat endeksi ve cari dengenin normal dağılıma sahip olmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısı ile değişkenler arasındaki korelasyonu incelemek için normal dağılıma sahip olmadıklarından Spearman Korelasyon testi kullanılmıştır.

Korelasyon analizinin yapılmasındaki amaç, modelde kullanılan değişkenlerin ekonometrik analize uygun olup olmadıklarının belirlenmesidir. Dolayısı ile korelasyon matrisi değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığının belirlenmesi için kullanılmaktadır. 0.80 ve daha yüksek oranda bir

korelasyonun tespit edilmesi halinde çoklu doğrusal bağlantı sorunun olduğu kabul edilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012: 237). Tablo 3.5 Model 1 için değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3.5. Model 1 spearman korelasyon sonuçları

	Lnunemp	Lnwage	Lncpi	Lngdppc	Lnmigration
Lnunemp	1.000000				
Lnwage	-0.679673	1.000000			
Lncpi	-0.225477	0.468953	1.000000		
Lngdppc	-0.739350	0.804089	0.536242	1.000000	
Lnmigration	-0.055899	0.253476	0.363408	-0.048247	1.000000

Tablo 3.5 Model 1 için (bağımlı değişken lnunemp) değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini göstermektedir. En yüksek korelasyonun 0.80 ile lnwage (ücretler) ve lngdppc (kişi başı GSYİH) arasında olduğu gözlenmiştir. Teorik olarak ücretler ile kişi başı gelir arasındaki doğrusal ilişkiden dolayı bu oran normal kabul edilmiştir. Ayrıca lnunemp (işsizlik) ve lngdppc (kişi başı GSYİH) arasında 0.73 oranında ter yönlü bir korelasyona rastlanmıştır. Bu durum ise teorik olarak büyüme arttıkça istihdam oranlarının artacağından, işsizlik oranında azalmanın meydana geleceğinden bu ilişki de normal kabul edilmiştir. Lnmigration (göç)'ın ise lnunemp ve lngdppc ile arasında negatif, lnwage ve lncpi ile arasında ise pozitif yönlü bir korelasyon olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3.6 Model 2 için değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3.6. Model 2 spearman korelasyon sonuçları

	Lngdppc	Lncpi	Lnmigration	Lnunemp	Lnwage
Lngdppc	1.000000				
Lncpi	0.536242	1.000000			
Lnmigration	-0.048247	0.363408	1.000000		
Lnunemp	-0.739350	-0.225477	-0.055899	1.000000	
Lnwage	0.804089	0.468953	0.253476	-0.679673	1.000000

Tablodaki sonuçlara göre en yüksek korelasyon lngdppc ve lnwage değişkenleri arasında belirlenmiştir. 0.80 oranındaki bu korelasyon ilişkisi lngdppc ve lnwage arasındaki doğrusal ilişkiden kaynaklandığı için normal kabul edilmiştir. Bunun dışında ise bağımlı değişken ile en yüksek korelasyon ilişkisi 0.53 ile lncpı arasında olduğu gözlenmiştir. Ayrıca lngdppc ile lnunemp arasında da 0.73 gibi ter yönlü bir ilişki olduğu dikkat çekmektedir. Bu yüksek oranda ter yönlü ilişki değişkenlerin teorik ilişkisinden kaynaklanabileceği düşünülerek normal kabul edilmiştir. Bağımlı değişkenin lncpı ve lnwage ile pozitif yönlü bir ilişki içinde olduğu gözlenirken lnmigration ve lnunemp negatif yönlü bir korelasyon ilişkisi olduğu gözlenmiştir. lnmigration'un ise lngdppc ve lnunemp ile negatif katsayıya sahip bir korelasyon ilişkisi içinde olduğu gözlenmiştir. Buna karşın lnmigration'un lncpı ve lnwage ile arasında pozitif bir korelasyon olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 3.7 Model 3 (bağımlı değişken lncpı) için değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3.7. Model 3 spearman korelasyon sonuçları

	Lncpı	Lngdppc	lnmigration	lnunemp	lnwage
Lncpı	1.000000				
Lngdppc	0.537106	1.000000			
lnmigration	0.359598	0.029035	1.000000		
lnunemp	-0.217814	-0.730819	-0.124268	1.000000	
lnwage	0.466996	0.762590	0.271955	-0.564668	1.000000

Tabloya göre en yüksek korelasyon ilişkisi 0.76 ile lngdppc ile lnwage arasında olduğu gözlenmiştir. Bu değişkenlerin arasındaki doğrusal ilişkinin doğası gereği bu oran normal kabul edilmiştir. Ayrıca lngdppc ve lnunemp arasında da 0.73 oranında ters yönlü bir korelasyon ilişkisi olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkenin lnunemp dışında diğer değişkenler arasında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu dikkat çekmektedir. Bu modelde lnmigration'un ise lnunempl dışındaki diğer değişkenler ile arasında pozitif bir korelasyon olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3.9 Model 4 (bağımlı değişken lnwage) için korelasyon ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3.8. Model 4 spearman korelasyon sonuçları

	Lnwage	Lnunemp	Inmigration	lngdppc	Lncpi
lnwage	1.000000				
lnunemp	-0.564668	1.000000			
lnmigration	0.271955	-0.124268	1.000000		
lngdppc	0.762590	-0.730819	0.029035	1.000000	
lncpi	0.466996	-0.217814	0.359598	0.537106	1.000000

Tabloya göre bu modelde de en yüksek korelasyon ilişkisi 0.76 ile lngdppc ve lnwage arasında olduğu gözlenmiştir. Bağımlı değişken olan lnwage'nin ise lnunemp dışındaki diğer değişkenler ile pozitif bir katsayıya sahip korelasyon ilişkisi içinde olduğu gözlenmiştir. Lnwage ve lnunemp arasındaki 0.56 oranındaki bir negatif yönlü bir korelasyon ise emek arzının ücretlere duyarlı olmasından dolayı kabul edilmiştir. Bu modelde lnmigration'un ise lnunemp dışındaki diğer değişkenler ile pozitif katsayıya sahip korelasyon ilişkisi içinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 3.9. Model 5 spearman korelasyon sonuçları

	Lncb	Lngdppc	Inmigrant	lnunemp	Lnwage
lncb	1.000000				
lngdppc	0.332298	1.000000			
lnmigrant	-0.349100	-0.048247	1.000000		
lnunemp	-0.202705	-0.739350	-0.055899	1.000000	
lnwage	0.141023	0.804089	0.253476	-0.679673	1.000000

Tablo 3.9 Model 5 için korelasyon sonuçlarını göstermektedir. En yüksek korelasyon ilişkisinin lngdppc ve lnwage 0.80 gibi yüksek ve pozitif bir korelasyon bulunmaktadır. Bu iki değişken arasındaki yüksek korelasyon ilişkisi büyümenin gerçekleştiği dönemde ücretlerde meydana gelen artıştan kaynaklandığından iktisadi teoriyi destekler niteliktedir. Ayrıca lngdppc ve lnunemp değişkeni arasında da yüksek bir korelasyon olduğu görülmektedir. Bu iki değişken arasındaki güçlü negatif ilişki

teoriye destekler niteliktedir. Ayrıca lnunemp ve lnwage değişkenlerinin de yüksek ve ters yönlü bir korelasyon ilişkisine sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde, özet istatistiklerden sonra öncelikle analizde kullanılacak olan ekonometrik modeller belirlenmektedir. Tanısal testlerin ardından modelin uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesiyle birlikte çalışmada son olarak ulaşılan ampirik uygulama sonuçları tartışılmaktadır. Ampirik uygulama yapılırken “Stata 15” ve “Eviews 10” paket programlarından faydalanılmıştır.

Tablo 3.10 çalışmada kullanılacak modelin seçilmesi için gerekli olan test istatistiklerinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.10. Model seçimi

Modeller	F-Testi		B-P LM testi		Hausman Testi		Belirlenen Model
	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri	
Model 1 (Bağımlı Değişken lnunemp)	14.14	0.000	374.83	0.000	0.60	0.963	Rassal Etkiler Modeli
Model 2 (Bağımlı Değişken lngdppc)	164.03	0.000	1487.33	0.000	26.03	0.000	Sabit Ekiler Modeli
Model 3 (Bağımlı Değişken lncpi)	65.80	0.000	384.09	0.000	168.02	0.000	Sabit Ekiler Modeli
Model 4 (Bağımlı Değişken lnwage)	83.34	0.000	1638.26	0.000	22.63	0.000	Sabit Ekiler Modeli
Model 5 (Bağımlı Değişken lncb)	38.49	0.000	1159.14	0.000	1.77	0.777	Rassal Etkiler Modeli

Tabloya göre, F testi modelin birim etkiye sahip olup olmadığını ifade etmektedir ve istatistik sonuçlarına göre modellerin tamamının birim etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hausman testi ise Modellerde, Sabit Etki Modeli ve Rassal Etkiler Modelinden hangisinin kullanılması gerektiğini, hangi modelin seçileceğini göstermektedir.

3.2.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımlılığı, panel veri analizinde hızla büyüyen bir çalışma alanıdır. Panel veri regresyon modellerinde yatay kesit bağımlılığını temsil etmek ve ölçmek için ekonometrik yöntemler hakkında büyüyen bir literatür bulunmaktadır. Tek başına yatay kesit birimlerine özgü değişkenler üzerinde koşullandırma, tipik olarak yatay kesit hatası bağımsızlığı sağlamaz ve yatay kesit bağımlılığının ihmal edilmesinin yanlış tahminlere ve sahte çıkarımlara yol açabileceği iyi bilinmektedir. Eşzamanlı hata korelasyonlarının nasıl hesaplanacağı, zaman serisi boyutuna (T) göre enine kesit birimlerinin sayısına (N) ve çoğu durumda gözlemlenen enine kesit bağımlılıklarının doğasına ve derecesine bağlıdır (Chudik vd., 2009: 5-6). Yatay kesit bağımlılığı, uzamsal veya taşma etkileri nedeniyle ortaya çıkabilmekte veya gözlemlenmeyen (veya gözlemlenemeyen) ortak faktörlere bağlı olabilmektedir. Durağan olmayan panel veriler üzerine yapılan son araştırmaların çoğu bu soruna odaklanmıştır (Baltagi ve Peseran, 2007: 229).

Panel verinin kullanıldığı çalışmaların birçoğunda, dikkate alınan kesitlere has etkilerin sabit buna karşın zamana bağlı etkilerin ise değişken olduğu olası durumdan harekete çıkarak, modelin içine dâhil edilmeyen açıklayıcı değişkenlere ait olan etkilerin yatay kesit birimlerinden bağımsız olarak dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Hsiao, 2007: 16). Kesit bağımlılığı, mekânsal korelasyonlar, ekonomik mesafe ve yaygın gözlemlenmeyen şoklar nedeniyle sıklıkla çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir. Doğal bir değişmez mesafe ölçüsünün mevcut olduğu uzamsal nitelikler durumunda, bağımlılık, zaman serisi literatüründen bilinen teknikler kullanılarak uzamsal gecikmeler yoluyla yakalanabilir (Anselin, 1988: 2001). Küreselleşmenin etkin olduğu, uluslararası ticaret seviyesinin sıkı bir ilişki içinde olması ve bu süreçle birlikte finansal entegrasyon düzeyinin yükselmesi ve etkin olmasıyla birlikte bir ülkede meydana gelen küresel finansal krizin ortaya çıkardığı ekonomik şokun, küresel ekonomik yapı çerçevesinde etkileşim içinde olduğu ülkeleri etkileyeceği ve bu etkilerin farklı düzeylerde olacağı oldukça muhtemel bir durumdur. Dolayısı ile panel veri çalışmalarına yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması durumunda elde edilen sonuçlar sapmalı ve tutarsız olacağı kaçınılmazdır. Bu durumda panel veri analizlerinde ilk olarak seriler arasında yatay kesit bağımlılığının test edilmesi tutarlı sonuçlar elde etmek için oldukça önemlidir (Menyah vd. 2014: 389).

Çalışmada yatay kesit bağımlılığının varlığının belirlenmesi için Breusch ve Pagan (1980) “ CD_{LM} ” testi, Pesaran (2004) “CD” ve “ CD_{LM2} ” testleri ile Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen “sapması düzeltilmiş LM testi” (LM_{adj}) kullanılmaktadır. Breusch ve Pagan (1980) CD_{LM} testi, hata terimlerine ait “pair-wise” tipi korelasyon katsayılarının karelerinden ulaşılmakta ve panel veriye ait yatay kesit boyutunun (N) zaman boyutundan (T) görece daha küçük olduğu ($N < T$) durumlar için faydalı olmaktadır. Ayrıca bu test, kesit boyutu zaman boyutundan büyük olduğu durumlarda ($N > T$) önemli derecede hacim çarpıklığına (size distortion) neden olmaktadır (Pesaran, 2004: 4-5).

$$CD_{LM} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \hat{p}_{ij}^2 \quad (9)$$

Eşitlik CD_{LM} test istatistiğinin nasıl hesaplandığına dair yöntemi ifade etmektedir. Dolayısı ile eşitlik (9)’da P_{ij} hata terimlerinin “pair-wise” tipi korelasyon katsayılarına yönelik örneklem tahmini ve e_{it} ise bu hata terimlerine yönelik EKK tahmininden elde edilmektedir.

$$P_{ij} = P_{ij} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it}e_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2}(\sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}}; e_{it} = y_{it} - \alpha_i - \beta_i'x_{it} \quad (10)$$

Eşitlik (10)’daki yöntemle göre CD_{LM} testinin boş hipotezi, ‘yatay kesit bağımlılığı yoktur’ ($Cov(u_{it}, u_{jt}) = 0; t, i \neq j$) şeklinde ifade edilmektedir. Bununla birlikte bu test $\left(\frac{N(N-1)}{2}\right)$

serbestlik dereceli asimptotik ki-kare dağılımını da ifade etmektedir. Pesaran’ın (2004) geliştirmiş olduğu CD testi, CD_{LM} testine göre, daha avantajlıdır. Belirli bir mekânsal ağırlık matrisine göre temel almakta ve dolayısı ile panele yönelik kesit boyutunun zaman boyutuna göre daha büyük durumlarda ($N > T$) kullanılarak tutarlı sonuçlar edilmesini sağlamaktadır. Eşitlik (11), CD test istatistiğinin hesaplanması için, CD_{LM} testine göre farklı olarak, “pair-wise” tipi korelasyon katsayılarına ilişkin ortalamaların (p_{ij}) kullanıldığını göstermektedir (Pesaran, 2004: 5).

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \hat{p}_{ij} \right) \quad (11)$$

Ayrıca Pesaran (2004) CD_{LM} testinin ölçeklenmiş (scaled) hali olan ve asimptotik standart normal dağılım özelliği gösteren CD_{LM2} testini de geliştirmiştir. Aynı zamanda bu test, kesit boyutunun (N) zaman boyutundan (T) görece daha küçük olduğu ($N < T$) durumlarda faydalanılan CD_{LM2} testi; büyük örneklerde de (büyük T ve N) de kullanılabilir. CD_{LM2} test istatistiğinin denkliği şu şekildedir:

$$CD_{LM2} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T\hat{p}_{ij}^2 - 1) \quad (12)$$

Yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi için kullanılan bir diğer test ise; “sapması düzeltilmiş LM testi” LM_{adj} Pesaran vd. (2008) tarafından, CD_{LM} testindeki panel ve grup ortalamaları kaynaklı olarak bazı sapmaların düzeltilmesi üzerine geliştirilmiştir. Esas olarak CD_{LM} testine yönelik ortalama ve varyans değerleri kullanılmaktadır. LM_{adj} testi, kesit ve zaman boyutları için bir yenilik getirmemekle birlikte küçük örnekler için de kullanılabilir. Yatay Sıfır hipotezinin de diğer testlerle aynı olduğu LM_{adj} test istatistiğinin hesaplama yöntemi şu şekildedir (Pesaran vd., 2008: 108).

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)}\right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{p}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad (13)$$

Tablo 3.11 değişkenlere ait yatay kesit bağımlılığı test istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 3.11. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları

Değişkenler	LM _{BP}		Pesaran LM		LM _{adj}		Pesaran CD	
	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri	İstatistik	p-değeri
İşsizlik (Inunemp)	313.545	0.000	24.651	0.000	24.461	0.000	11.584	0.000
Ücret (Inwage)	1166.303	0.000	105.958	0.000	105.768	0.000	33.473	0.000
Kişi Başı GSYİH (Ingdppe)	1384.511	0.000	126.763	0.000	126.574	0.000	36.854	0.000
Enflasyon (Incp1)	1586.618	0.000	146.034	0.000	145.8444	0.000	39.821	0.000
Göç (Inmigrant)	649.624	0.000	56.695	0.000	56.505	0.000	23.438	0.000
Cari Denge (Incb)	277.776	0.000	21.241	0.000	21.051	0.000	1.0155	0.309

Çalışmada $N=11$, $T=30$, dolayısı ile $N < T$ olduğundan LM_{BP} test istatistiği dikkate alınmıştır. Tablodaki sonuçlara göre bütün değişkenlerin “ $H_0: Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur$ ” şeklindeki boş hipotez 0.05 anlamlılık düzeyinde reddedilerek yatay kesitin varlığını gösteren alternatif hipotez kabul edilmiştir. Dolayısı ile yatay kesit bağımlılığının varlığı kabul edilmiştir.

3.2.3.2. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

3.2.3.2.1. Sabit Etki Modelinde Grup Bazında Değişen Varyans İçin Değiştirilmiş Wald İstatistiği

Bu test bir sabit etkili regresyon modelinin artıklarında grup bazında değişen varyans durumunu araştıran bir testtir. Değişen varyanslılık için değiştirilmiş bir Wald istatistiğini hesaplar. Sabit etkiler modeli homoskedastisiteyi varsayarak tahminde bulunur. Havuzlanmış yatay kesit zaman serisi verileri (veya panel verileri) bağlamındaki homoskedastik hatalardan olabilmesi mümkün sapma, kesit birimine ait hata varyanslarından kaynaklanıyor olabileceğini kabul eder. Bu test $i=1, N_g$ için $\sigma^2(i) = \sigma$ hipotezini test etmektedir. Hipotezde yer alan N_g kesit birimlerinin sayısını ifade etmektedir. Elde edilen test istatistiği ise homoskedastisite sıfır hipotezi altında Ki kare (N_g) olarak dağıtılmaktadır (Greene, 2012: 568).

Heteroskedastisitenin varlığında, katsayılar ve dolayısıyla t-değerleri için standart hataların yanlış tahminleriyle sonuçlanabilir. Bu durumda OLS tahminleri yanlış olmayabilir, standart hatalarda tutarsızlıklara yol açabilir (Yaqub vd., 2015: 1428).

3.2.3.2.2. Panel Veri Modellerinde Otokorelasyon için Wooldridge Testi

Wooldridge (2002) tarafından geliştirilen bu test bir lineer panel-veri modelinin kendine has hatalarında seri korelasyonun belirlenmesi için kullanılır. Drukker (2003) ise bu testin makul örneklem büyüklükleri için daha iyi boyut ve tutarlı özelliklerine sahip olduğuna dair simülasyon kanıtı sunmaktadır. Lineer panel veri modellerindeki seri korelasyon, standart hataları saptırdığı için ve aynı zamanda sonuçların verimliliğinin düşük olmasına neden olduğu için bir panel veri modelinde kendine özgü hata teriminde seri korelasyonun belirlenmesi gerekmektedir (Drukker, 2003: 168). Seriler arasındaki korelasyon olasılığını aşabilmek için birinci dereceden otokorelasyon olduğu varsayılarak; $\varepsilon_{i,t} = p\varepsilon_{i,t-1} + Z_{i,t}$, burada $Z_{i,t}$, bağımsız ve

özdeş olarak dağıtılmaktadır (Wooldridge, 2002). Birinci dereceden seri korelasyon olmadığına dair boş hipotezin test edilmesi için xtserial komutu kullanılmaktadır (Drukker, 2003: 170).

Tablo 3.12 her bir model için Wooldridge ve Heteroskedastisite test istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 3.12. Otokorelasyon ve heteroskedastisite test sonuçları

	Wooldridge Test		Modifiye Wald Test	
	H_0 : Birinci Dereceden Seri Korelasyon Yok		H_0 : $\sigma_i^2 = \text{Bütün } i \text{ için } \sigma^2$	
Model 1	F(1,10)	72.562	$x^2(11)$	703.54
	p-değ>F	0.000	p-değ<x^2	0.000
Model 2	F(1,10)	157.889	$x^2(11)$	847.65
	p-değ>F	0.000	p-değ<x^2	0.000
Model 3	F(1,10)	177.135	$x^2(11)$	1229.81
	p-değ>F	0.003	p-değ<x^2	0.000
Model 4	F(1,10)	3640.99	$x^2(11)$	367.270
	p-değ>F	0.000	p-değ<x^2	0.000
Model 5	F(1,10)	28.658	$x^2(11)$	4514.58
	p-değ>F	0.000	p-değ<x^2	0.000

Tablodaki sonuçlara göre, beş model için Wooldridge testinin olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısı ile bütün modellerde otokorelasyon sorununun olduğu kabul edilmiştir. Wald testine göre bütün modellerde p olasılık değeri<0.05 olduğu için boş hipotez reddedilmiştir. Dolayısı ile beş modelin tamamında değişen varyans sorunu olduğu kabul edilmiştir.

3.1.3.3. Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) ve Panel Düzeltilmiş Standart Hatalar (PCSEs) Yöntemi

3.1.3.3.1. Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (Parks) Tahmincisi

Panel verileri analizi yapan çalışmaların seçilebileceği çok sayıda olası tahmin yöntemi bulunmaktadır. Burada başlangıçta yöntemin seçilmesinde önemli olan konulardan biri yatay kesit bağımlılığına duyarlı olup olmamasıdır. Çalışmada tahmin yöntemi olarak enine kesit kovaryanslarının tipik olarak parametrik olarak modellendiği Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler(FGLS) kullanılmıştır. Bu yöntemin klasik referansı ise Parks'tır (1967) (Moundigbaye vd., 2018: 2). Parks yöntemi, hataların panel değişen varyans, eşzamanlı korelasyon ve birime özgü seri korelasyon gösterdiği zaman serisi yatay kesit bağımlılığı (TSCS) modelleri için FGLS'dir (Beck ve Katz; 1995: 637). En basit durumlar dışında, FGLS tahmincilerinin

sonlu-örnek özellikleri ve kesin dağılımları hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte FGLS tahmincilerinin asimptotik verimliliği, tahmin edilen modelin taşıdığı özellikler nedeniyle küçük örneklerde etkin olmayabileceği öne sürülmüştür. FGLS için modelin değişen varyans sorununun mevcut olduğu durumlarda kullanılmak üzere bazı analizler Taylor (1977) tarafından önerilmiştir. Ayrıca modelin bir otokorelasyon içerdiği durumlar Griliches ve Rao (1969) tarafından analiz edilmiştir. Her iki çalışmada da yazarlar, geniş bir parametre aralığında FGLS'nin en küçük karelerden daha tutarlı ve verimli sonuçlar ortaya koyduğunu bulmuşlardır (Greene, 2012: 308). Parks önermiş olduğu bu yöntem iki ardışık FGLS dönüşümünden oluşmaktadır. İlk olarak hataların seri korelasyonunu ortadan kaldırır, daha sonra ise hataların eşzamanlı korelasyonunu ortadan kaldırmaktadır (Beck ve Katz; 1995: 637).

Reed ve Ye (2011) FGLS tahmincisinde $\Omega_{NT}(\Omega; \text{hata değişen varyans})$ için hata teriminde seri korelasyon ve kesit bağımlılığını aynı anda birleştirebilen bir yapı geliştirmişlerdir. Bunun için Parks'ın (1967) iyi bilinen modelinin bir versiyonunu benimsemişlerdir. (a) grup bazında değişen varyans; (b) birinci dereceden seri korelasyon; ve (c) zamanla değişmeyen enine kesit bağımlılığı. Ω_{NT} için aşağıdaki spesifikasyonu kullanmışlardır:

$$\Omega_{NT} = \sum \otimes \Pi \quad (14)$$

Parks'ın FGLS tahmincisi sonlu örneklerdeki ortaya çıkabilecek olan tutarsızlıkları, yanlış sonuçları ve zayıf performansı açıklayıcı bir testtir. Bu durumlar gerçek hata varyansı-kovaryans matrisinin bilinmediğinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Popülasyon varyans-kovaryans matrisinin elemanları için ikame olan tahmincileri FGLS tahmininin tutarlılık performansını bozmaktadır. Asimptotik olarak verimsiz tahmin edicilerin sonlu örneklerde daha iyi performans göstermesine olanak tanımaktadır (Reed ve Ye, 2011: 986). OLS ve FGLS tahmin yöntemleri $\hat{\beta}$ ve $\text{Var}(\hat{\beta})$ için kullanılan formüller şu şekildedir (Beck ve Katz; 1995: 636-637):

$$\hat{\beta} = (X' \hat{\Omega}^{-1} X)^{-1} X' \hat{\Omega}^{-1} y \quad (15)$$

$$\text{Var}(\hat{\beta}) = (X' \hat{\Omega}^{-1} X)^{-1} \quad (16)$$

Eşitliklerde yer alan $\hat{\Omega}$; hata değişen varyans, seri korelasyon ve kesit bağımlılığı için kullanılan varsayımları ifade etmektedir.

Tablo 3.13 FGLS yönteminin hangi hata yapısı altında hangi tahmincisinin kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 3.13.FGLS panel veri tahmincisinin varsayımları

Tahminci	Varsayılan Hata Yapısı
FGLS-1A	Grupwise değişen varyans
FGLS-2	Grupwise değişen varyans+otokorelasyon
FGLS-3(Parks)	Grupwise değişen varyans+otokorelasyon+yatay kesit bağımlılığı
FGLS 4 (PCSE)	Grupwise değişen varyans+otokorelasyon+yatay kesit bağımlılığı
FGLS-1B	Weight= Grupwise değişen varyans Var-Cov=Robust değişen varyans+robust yatay kesit bağımlılığı
FGLS-1C	Weight= Grupwise değişen varyans Var-Cov=Robust değişen varyans+robust otokorelasyon
FGLS-1D	Weight= Grupwise değişen varyans Var-Cov=Robust değişen varyans

Kaynak: Mantobaye Moundigbaye, William S. Rea, 2011 ve W. Robert Reed, 2018.

Tabloda gösterilen varsayımlara ek olarak FGLS'in tahmin edilebilmesi için bazı koşullar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki FGLS tahmincisi, zaman periyodu sayısının (T) yatay kesit sayısından (N) $T < N$ küçük olduğu durumlarda tahmin edilememesidir (Beck and Katz, 1995: 637). İkincisi ise; bu yöntem sadece zaman periyodunun (T), kesit sayısından (N) büyük ve eşit ($T \geq N$) olduğu durumlarda uygulanabiliyor olmasıdır. Ayrıca FGLS (Parks) yöntemi $T/N \geq 1.50$ olduğu zaman daha verimli sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. T/N değeri $1 \leq T/N < 1.50$ aralığında kaldığı zaman bu yöntem etkin bir tahmin edici olmamaktadır. Ancak Parks'ın FGLS tahmin yöntemi sonlu örneklerindeki standart hatalarının genellikle sapmalı olabileceği öngörülmüştür (Reed and Ye, 2011: 985-986).

Çalışmada kullanılan modeller; korelasyon, değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı gibi sorunlar içerdiğinden ve aynı zamanda $T=30$, $N=11$ ($T/N=2.72$) olduğundan FGLS(Parks) tahmincisi kullanılmıştır.

3.2.3.3.2. Panel Düzeltilmiş Standart Hata (PCSE) Tahmincisi

FGLS yönteminin sonlu örneklerindeki standart hataların olası sapmalı sonuçlarına karşı bu sorunun aşılabilmesi için ise "Panel Düzeltilmiş Standart Hata (PCSE)" tahmincisi olarak kabul gören yöntemin verimsiz Sıradan En Küçük Karelerin (OLS)

iki aşamalı, değiştirilmiş yeni bir versiyonunun asimptotik olarak verimli Parks'ın FGLS tahmincisinden büyük ölçüde daha tutarlı sonuçlar ortaya koyduğu gözlemlenmiştir (Beck ve Katz, 1995: 638). PCSE, otokorelasyon için gözlemlerin (Prais-Winsten) ağırlıklandırmasını korumaktadır. Ancak buna karşın standart hataları hesaplarken kesit bağımlılığına duyarlılığını da dahil etmek için bir tahmincisi kullanmaktadır (Moundigbaye vd., 2018: 2). Bu yöntem standart hataları ve varyans-kovaryans tahmin hesaplaması yaparken bozulmaların varsayılan olarak heteroskedastik olduğunu ve paneller arasında eş zamanlı olarak ilişkili olduğu durumları göz önünde bulundurur (Chen vd., 2006: 2). Beck ve Katz (1995) çalışmalarında PCSE tahmin yönteminin son derece yüksek değişen varyans ve hataların eşzamanlı korelasyonu koşulları hakim olduğunda bile güvenilir sonuçlar verdiğini test etmişlerdir (Beck ve Katz, 1995: 641). FGLS yönteminin $T/N > 1.50$ olduğu durumlarda daha verimli sonuçlar verdiğinin desteklenmesi ile birlikte Moundinbaye vd., (2018)'nin çalışmasında PCSE tahmincisinin hem $1.50 < T/N$ hem de $T/N < 1.50$ olduğu durumlarda hipotez testi için daha iyi sonuçlar verdiğini gözlemlenmişlerdir. PCSE tahmincisi için Beck ve Katz'ın (1995) iki aşamalı tahminci formülleri şu şekildedir:

$$\hat{\beta} = (\tilde{X}'\tilde{X})^{-1}\tilde{X}'\tilde{y} \quad (17)$$

$$Var(\hat{\beta}) = (\tilde{X}'\tilde{X})^{-1}(\tilde{X}'\hat{\Sigma}\tilde{X})(\tilde{X}'\tilde{X})^{-1} \quad (18)$$

Eşitliklerde yer alan $\tilde{X}$ ve $\tilde{y}$, açıklayıcı ve bağımlı değişkenlerin Prais ile dönüştürülmüş vektörlerini temsil etmektedir. $\hat{\Sigma}$ ise denklem 5'deki Σ 'nin tahminidir. Parks (1967)'in verimlilik avantajının T ile paralel bir atış içinde olduğu gözlemlenmiştir. T arttıkça, her bir yatay kesit kovaryans terimini tahmin etmek için daha fazla gözlem olduğundan tahmin sonuçlarının verimliliği de aynı şekilde artış göstermiştir. Bu durum FGLS tahminlerinin güvenilirliğini artırarak ilgili verimlilik avantajlarını geliştirmiştir. PCSE tahmincisi ise FGLS ile kıyaslandığında istisna dışında, PCSE tahmin edicisinin verimliliği, yalnızca T, N'ye çok yakın olduğu zaman Parks'inkine yaklaştığı gözlenmiştir (Chen vd., 2010: 9). Beck ve Katz, β_x için Parks ve PCSE tahminlerini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmaya “seviye” ve “verimlilik” dahil olmak üzere çeşitli performans kıstaslarını kullanmışlardır. “Seviye”, β_x 'in gerçek değerini içeren tahmini %95 güven aralıklarının yüzde 4'ünü hesaplarken

“Verimlilik”, PCSE'nin Parks'a göre göreceli verimliliğini ölçer. Bu durum ise şu şekilde tanımlanmaktadır (Chen vd., 2006: 4-5):

$$Verimlilik = 100 \cdot \frac{\sqrt{\sum_{r=1}^{1000} (\hat{\beta}_{Parks}^{(r)} - \beta_x)^2}}{\sqrt{\sum_{r=1}^{1000} (\hat{\beta}_{PCSE}^{(r)} - \beta_x)^2}} \quad (19)$$

Burada verimlilik değerinin 100'den küçük olması durumu PCSE'nin Parks'tan (FGLS) daha az verimli olduğu anlamına gelmektedir.

FGLS ve PCSE teorik açıklamaları doğrultusunda Chen vd. (2006) yapmış oldukları çalışmada elde ettikleri sonuçlarda, eğer araştırmacının ana odak noktası hipotez testi ise PCSE'nin Parks'tan daha üstün olduğunu göstermiştir. Buna karşın standart hataların PCSE tahminlerinin yanıltıcı olabileceğini gözlemlemişlerdir. Ancak asıl amaç doğru katsayı tahminleri elde etmek olduğunda ise Parks'ın PCSE'den üstün olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu bu durum göz önüne alındığında, araştırmacıların hipotez testi için PCSE tahminlerine ve katsayı tahminleri için Parks'ı esas alarak her iki tahmin yöntemini de kullanmaları gerektiğini savunmuşlardır (Chen vd., 2006: 2). Bu bağlamda çalışmamızda kullanılan modellerde katsayı tahmincisi olarak modellerin yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olduğu için FGLS kullanılmıştır. Aynı şekilde sorunların varlığında etkin sonuçlar veren PCSE tahmincisi ise katsayı tahmininin sınanması adına alternatif yöntem olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.14 Model 1 (bağımlı değişken lnunemp) için FGLS ve PCSE tahmincisinin test istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 3.14. Model 1 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken lnunemp)	FGLS Sonuçları			PCSEs Sonuçları		
	Katsayı	Standat Hata	p-değeri	Katsayı	Panel-Düzeltilmiş Std.Hata	p-değeri
Lncpi	1.040	0.180	0.000***	1.040	0.427	0.015**
lnmigration	-0.131	0.027	0.000***	-0.131	0.059	0.028**
lnwage	0.382	0.168	0.023**	0.382	0.473	0.420
lngdppc	-2.021	0.226	0.000***	-2.021	0.479	0.000***

<i>Sabit</i>	7.092	0.535	0.000***	7.092	1.626	0.000***
<i>Modele Ait İstatistikler</i>	<i>F-İstatistiği: 36.729</i> <i>F-Olasılık: 0.000***</i> <i>R²:0.616</i>			<i>F-istatistiği: 36.729</i> <i>F-Olasılık: 0.000***</i> <i>R²: 0.616</i>		

Not: ***, ** sırası ile %1 ve %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir. İlgili test istatistikleri Eviews 10 paket programında **GLS weights**=Cross-section weights, **Coef. covariance method**=White cross-section seçenekleri ile elde edilmiştir.

Tablodaki modele ait istatistiklere göre F olasılık değeri modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Ayrıca R² ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %61 oranında açıkladığını ifade etmektedir. Bu sonuçlar hem FGLS hem de PCSE yönteminin modelin anlamlılığı açısından benzer tutarlılığa sahip tahminciler olduğunu göstermektedir.

Katsayılara bakıldığında her iki tahmincinin sonuçlarının paralellik gösterdiği, birbirini desteklediği gözlenmektedir. Sadece lnwage değişkeninde durum farklılaşmıştır. Lnwage değişkeni FGLS yönteminde %5 önem düzeyinde bağımlı değişken ile istatistiki olarak anlamlı ilişki içindeyken PCSE yönteminde hiçbir önem düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Lnwage dışındaki diğer değişkenlerin tamamı %1 ve %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. Ayrıca değişkenlerin katsayılarının ve işaretlerinin de her iki yöntem de de aynı olduğu ya da çok küçük oranda sapmalar olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre İncı' da meydana gelen %1'lik bir artış bağımlı değişken olan lnunemp'yu %1.04 oranında artırmaktadır. Bu iki değişken arasındaki pozitif yönlü ilişki, istihdam oranları ve enflasyon arasındaki değiş tokuştan kaynaklanabileceğinden dolayı teoriyi destekler şekilde olduğu gözlenmiştir. Lnmigraiton değişkeni FGLS yönteminde %1 önem düzeyinde anlamlı iken PCSE yönteminde %5 önem düzeyinde anlamlıdır. Lnmigration'da meydana gelen %1'lik bir artış lnunemp'yu %0.13 oranında azaltmaktadır. Bu sonuçlar, Prymachenko vd., (2011) Avrupa Birliği üzerine yapılan çalışma ve Weber ve Weigand (2016)'in çalışmasının sonuçları ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada da AB'ye kendi üyelerinden gelen göçmenlerin işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca lngdppc'de meydana gelen %1'lik bir artış lnunemp'yu %2.02 oranında azaltmaktadır. Bu sonuç ekonominin dinamiklerinden dolayı büyüme süreçlerinde işsizlik oranlarında meydana gelen azalma ile açıklanabilir.

Tablo 3.15 Model 2 (bağımlı değişken lngdppc) için FGLS ve PCSE tahmincisinin test istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 3.15. Model 2 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken lngdppc)	FGLS Sonuçları			PCSEs Sonuçları		
	Katsayı	Standart Hata	p-değeri	Katsayı	Panel-Düzeltilmiş Std.Hata	p-değeri
lnrcpı	0.427	0.0285	0.000***	0.450	0.045	0.000***
lnmigration	-0.0009	0.0037	0.759	-0.008	0.006	0.195
lnwage	0.206	0.022	0.000***	0.286	0.044	0.000***
lnunemp	-0.085	0.005	0.000***	-0.115	0.011	0.000***
Sabit	2.908	0.107	0.000***	2.553	0.182	0.000***
Modellere Ait İstatistikler	Wald chi2: 695.03 Wald Olasılık: 0.000			Wald chi2: 326.82 Wald Olasılık: 0.000 R ² :0.99		

Not: *** %1 göstermektedir. İlgili test istatistikleri Stata 15 paket programından elde edilmiştir.

Tablodaki modele ait istatistiklere göre, Wald olasılık değeri modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Ayrıca R² ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %99 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre hem FGLS hem de PCSE test istatistikleri birbirine oldukça benzer sonuçlar ortaya koyduğu gözlenmiştir. İkinci modelde sadece lnmigration'un bağımlı değişken ile arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı dikkat çekmektedir. lnmigration dışındaki diğer değişkenlerin tamamı her iki tahmin yönteminde de 0.05 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. Buna göre lnrcpı'da meydana gelen %1'lik bir artış lngdppc'yi %0.4 oranında artırmaktadır. lnwage'de meydana gelen %1'lik bir artış lngdppc'yi %0.2 oranında artırmaktadır. Ücretlerdeki artış gelirleri artırdığından aralarındaki bu doğrusal ilişkiden dolayı kişi başı gelirmede artışın meydana geldiği ifade edilebilir. lnunemp'da %1 oranındaki artış lngdppc'yi %0.08 oranında azalttığı gözlenmiştir. Bu sonuç Model 1 için tahmin sonuçları ile de paralellik göstermektedir. İşsizliğin arttığı dönemlerde kişi başı gelirmede oluşan azalma ekonomik süreçlerin bir sonucu olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3.16 Model 3 (bağımlı değişken lncpı) için FGLS ve PCSE tahmincisinin test istatistiklerini göstermektedir.

Tablo 3.16. Model 3 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken lncpı)	FGLS Sonuçları			PCSEs Sonuçları		
	Katsayı	Standat Hata	p-değeri	Katsayı	Panel-Düzeltilmiş Std.Hata	p-değeri
Lnmigration	0.011	0.002	0.000***	0.018	0.006	0.008**
Lnwage	0.016	0.019	0.381	0.081	0.046	0.082*
Lnunemp	0.036	0.005	0.000***	0.073	0.015	0.000***
Lngdppc	0.353	0.0381	0.000***	0.623	0.093	0.000***
Sabit	0.150	0.191	0.432	-1.479	0.467	0.002**
Modellere Ait İstatistikler	Wald chi2: 695.03 Wald Olasılık: 0.000***			Wald chi2: 57.04 Wald Olasılık: 0.000*** R ² : 0.98		

Not: ***, **, *sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. İlgili istatistikler Stata 15 paket programından elde edilmiştir.

Tablodaki modele ait istatistiklere göre, Wald olasılık değeri modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Ayrıca R² ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %98 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre her iki tahmincinin sonuçları birbiri ile paralellik göstermekle birlikte sadece lnwage’de sonuçlar farklılaşmaktadır. Lnwage değişkeni FGLS tahmincisine göre hiç bir önem düzeyinde de anlamlı bulunamamıştır. Ancak PCSE tahmincisinin sonuçlarında ise bu değişkenin %10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir. PCSE sonuçlarına göre lnwage’de meydana gelen %1’lik bir artış lncpı’yı %0.08 gibi bir oranda artırmaktadır. Lnmigration’da meydana %1’lik bir artış lncpı’yı %0.01 artırmaktadır. Lnunemp’da meydana gelen %1’lik bir artış lncpı’yı %0.03 oranında artırmaktadır. Bu sonuç Model 1 için yapılan tahmin sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Tablo 3.17 Model 4 (bağımlı değişken lnwage) için FGLS ve PCSE tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.17. Model 4 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken lnwage)	FGLS Sonuçları			PCSEs Sonuçları		
	Katsayı	Standart Hata	p-değeri	Katsayı	Panel- Düzeltilmiş Std.Hata	p-değeri
lnncpi	0.099	0.033	0.003**	0.065	0.061	0.289
lnmigration	0.007	0.003	0.023**	0.017	0.007	0.025**
lnunemp	0.032	0.006	0.000***	0.046	0.014	0.002**
lngdppc	0.543	0.022	0.000***	0.584	0.049	0.000***
Sabit	1.882	0.101	0.000***	1.694	0.201	0.000***
Modellere Ait İstatistikler	Wald chi2: 989.54 Wald Olasılık: 0.000***			Wald chi2: 257.57 Wald Olasılık: 0.000*** R ² : 0.99		

Not: ***, **, *sırası ile %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. İlgili istatistikler Stata 15 paket programından elde edilmiştir.

Tablodaki modele ait istatistiklere göre, Wald olasılık değeri modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Ayrıca R² ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %99 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Tablo'da yer alan test istatistiklerine göre, bu model için de hem FGLS hem de PCSE tahmincisinin sonuçları birbiri ile paralel olduğu görülmektedir. Sonuçlar sadece lnncpi değişkeninde farklılaşmaktadır. Bu değişken FGLS tahmincisinde %5 önem düzeyinde anlamlı iken PCSE tahmincisinde hiçbir önem düzeyinde anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Test istatistikleri özellikle katsayıların büyük oranda benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu sonuçlar ışığında lnncpi'da meydana gelen %'1 oranındaki bir artış lnwage'de %0.09 oranında bir artış meydana getirmektedir. Bu değişken için elde edilen sonuçlar lnwage'nin bağımlı değişken olduğu model ile benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. lnmigration'da meydana gelen %1 oranındaki bir artış FGLS tahmincisine göre %0.007, PCSE tahmincisine göre ise %0.01 oranında bağımlı değişken üzerinde artırıcı bir etki oluşturduğu gözlenmiştir. Göç ve ücretler arasında bulunan bu istatistiki ilişki literatürdeki, Addison ve Worswick (2002), Peri (2006), Kugler ve Yüksel (2008), Glitz (2011), Ottaviano ve Peri (2012), Nathan (2011) çalışmaları ile paralellik göstermektedir. lnunemp değişkeninde meydana gelen

%1'lik bir artış lnwage'yi %0.03 oranında artırdığı gözlenmiştir. Elde edilen bu sonuç ise Model 1 için yapılan analizde FGLS tahmincisinin sonuçları ile paralellik gösterdiği dikkat çekmektedir. Lngdppc'de meydana gelen %1'lik bir artış bağımlı değişken olan lnwage üzerinde %0.5 oranında artırıcı bir etkide bulunmaktadır. Lngdppc değişkeni ile elde edilen sonuç ise Model 2 için yapılan ampirik analiz sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Tablo 3.18 Model 5 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3.18. Model 5 için FGLS ve PCSEs tahmin sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken lncb)	FGLS Sonuçları			PCSEs Sonuçları		
	Katsayı	Standat Hata	p-değeri	Katsayı	Panel-Düzeltilmiş Std.Hata	p-değeri
Lnwage	-0.308	0.113	0.007**	-0.308	0.405	0.447
Lnmigration	-0.160	0.055	0.004**	-0.160	0.060	0.008**
Lnunemp	0.318	0.069	0.000***	0.318	0.121	0.009**
Lngdppc	1.108	0.177	0.000***	1.108	0.447	0.013**
Sabit	-2.097	0.525	0.000***	-2.097	1.335	0.117
Modellere Ait İstatistikler	<i>F İstatistik: 17.17</i> <i>F Olasılık: 0.000***</i> <i>R²: 0.17</i>			<i>F İstatistik: 17.17</i> <i>F Olasılık: 0.000***</i> <i>R²: 0.17</i>		

Not: ***, ** sırası ile %1 ve %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir. İlgili test istatistikleri Eviews 10 paket programında **GLS weights**=Cross-section weights, **Coef. covariance method**=White cross-section seçenekleri ile elde edilmiştir.

Tablodaki modele ait istatistiklere göre F olasılık değeri modelin anlamlılığını ifade etmektedir. Ayrıca R² ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %17 oranında açıkladığını ifade etmektedir. Bu sonuçlar hem FGLS hem de PCSE yönteminin modelin anlamlılığı açısından benzer tutarlılığa sahip tahminciler olduğunu göstermektedir.

Model 5 için tahmin sonuçlarına göre, FGLS ve PCSE sonuçları lnwage değişkeninde farklılaştığı görülmektedir. Diğer değişkenlerin tamamının PCSE sonuçlarına göre %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. Lnwage değişkeni PCSE tahmincisi esas

alınarak anlamsız olarak kabul edilmiştir. $\ln$ migration değişkeninin bağımlı değişken olan $\ln$ cb ile aralarında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre $\ln$ migration değişkeninde meydana gelen %1'lik bir artış $\ln$ cb'yi %0.1 oranında azaltmaktadır. Bu sonuç Taslim (1988) çalışması ile paralellik göstermektedir. $\ln$ unemp değişkenindeki %1 oranındaki artış bağımlı değişkeni %0.3 oranında artırmaktadır. $\ln$ gdppc'de meydana gelen %1 oranındaki artış ise bağımlı değişkeninde %1.1 oranında artış oluşturduğu gözlenmiştir.

SONUÇ

20. yüzyıl sonundan başlayan göç hareketindeki ivme kazanması 21. yüzyılda daha da hızlanarak kontrol edilemeyen düzeylere ulaşmıştır. Artan sosyal gerilimler nedeniyle yerinden edilen insanların gerçekleştirdiği zorunlu göçlerde de artış yaşanmıştır. Ayrıca ekonomik nedenli olarak daha iyi bir yaşam standardı elde edebilmek adına bireylerin göç etme kararı almasının geçmişe oranla daha kolay olması da vasıflı emek göçünde de artış yaşanmıştır. Dolayısı ile insanların göç etme kararını ev sahibi ülkelerin hazmetme kapasitesinin aşıldığı ve sosyal uyumun tehdit edildiği gerekçesiyle yabancı doğumlu kişilerin daha fazla akışını sınırlamak için göç konusu ve göç politikalarının öneminde artış meydana gelmiştir. Gelişen yeni sosyal ekonomik birçok nedenle göç eden insanların nüfusundaki artış ile ülkeler göç olgusuna daha çok önem vermeye ve göçmen sorunları ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Göç olgusunun varlığı çağımızın en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu çalışmanın da konusunu oluşturan ekonomik göç bağlamında kamusal söylemde, özellikle doğmuş yerlinin maaşları ve istihdam fırsatları açısından ekonomik maliyetlerle sonuçlanan ortak bir göç algısı ülkelerin üzerinde durdukları konuların başında gelmektedir. Ev sahibi ülkeler ekonomik nedenli göçün öncelikli olarak işgücü piyasası sonuçları üzerindeki olumsuz etkisini en aza indirebilmek adına çalışmalara odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma 21. yüzyılın en önemli sosyal bir gerçeği olan göçün ekonomik boyutlarını ele almaktadır.

Bu çalışma geçmişten günümüze önemi giderek artan küresel göç olgusunu ekonomik kaynaklı olan boyutu ile ele alarak göçmenlerin, hedef ülkenin ekonomik göstergeleri üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda bu etki Dünya Ekonomik Forumu ve Uluslararası Göç Enstitüsünün sıralama ve gruplamalarına göre belirlenen en çok göç alan ve en çok göçmen barındıran ülkelerin (Kanada, Almanya, İsviçre, Amerika, Avustralya, Fransa, İtalya, İngiltere, İspanya, Hollanda ve İsveç) ekonomileri için yapılmıştır. Çalışmada kullanılacak olan temel makro göstergeler; Kaldor (1971)'un "*Conflicts in National Economic Objectives*" isimli çalışmasından hareketle literatürde *Sihirli Dörtgen (enflasyon, işsizlik, cari denge, büyüme oranı)* olarak bilinen bir ülke ekonomisinin istikrarını simgeleyen temel makro değişkenlerdir. Kaldor'un makalesinden hareketle büyüme oranı yerine göç teorisine göre göçün beklenen gelire göre hareket etmesinin kabul edilmesinden dolayı kişi başı GSYİH

değişkeni kullanılmıştır. Buna ek olarak ayrıca göç teorisine göre ücretler dengeleninceye kadar devam edeceği öngörülen göçün etkisini gözlemleyebilmek adına ücret değişkeni modele dahil edilmiştir. Ampirik uygulamada, modellerin değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarına sahip olmasından dolayı Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) ve İlişkili Paneller Düzeltilmiş Standart Hatalar PCSE tahmincileri kullanılmıştır.

Ampirik uygulama sonuçlarına göre; Model 1'de (bağımlı değişken $\ln_{unemp}$) değişkenlerin katsayılarının ve işaretlerinin her iki yöntemde de aynı olduğu ya da çok küçük oranda sapmalar meydana geldiği dikkat çekmektedir. Buna göre $\ln_{ncp}$ 'da meydana gelen %1'lik bir artış bağımlı değişken olan $\ln_{unemp}$ 'yu %1.04 oranında artırmaktadır. $\ln_{migratoin}$ değişkeni FGLS yönteminde %1 önem düzeyinde anlamlı iken PCSE yönteminde %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. $\ln_{migration}$ 'da meydana gelen %1'lik bir artış $\ln_{unemp}$ 'yu %0.13 oranında azaltmaktadır. Ayrıca $\ln_{gdppc}$ 'de meydana gelen %1'lik bir artış $\ln_{unemp}$ 'yu %2.02 oranında azaltmaktadır. Bu bulguların Prymachenko vd., (2013) ve Spreckelsen ve Kaiser (2016) çalışmalarının sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Göçün işsizlik üzerindeki olumlu etkisi, ev sahibi ülkelerin göçmen politikaları ile yerli emeğin çalışmayı tercih etmedikleri işlerde ikame edilmesinden kaynaklanabileceğinden dolayı olağan kabul edilmiştir.

Model 2 (bağımlı değişken $\ln_{gdppc}$)'nin tahmin sonuçlarında da FGLS ve PCSE test istatistiklerinin birbirine oldukça benzer sonuçlar ortaya koyduğu gözlenmiştir. Ancak bu modelde yalnızca $\ln_{migration}$ 'un bağımlı değişken ile arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. $\ln_{ncp}$ 'da meydana gelen %1'lik bir artış $\ln_{gdppc}$ 'yi %0.4 oranında artırmaktadır. $\ln_{wage}$ 'de meydana gelen %1'lik bir artış $\ln_{gdppc}$ 'yi %0.2 oranında artırmaktadır. Ücretlerdeki artış gelirleri artırdığından aralarındaki bu doğrusal ilişkiden dolayı kişi başı gelirden de artışın meydana geldiği ifade edilebilir. $\ln_{unemp}$ 'da %1 oranındaki artış $\ln_{gdppc}$ 'yi %0.08 oranında azalttığı gözlenmiştir. Bu modelde göç ile kişi başı GSYİH arasındaki istatistiki olarak anlamsız ilişkiye rastlanması, örneklem grubundaki ülkelerin göçmen emeği istihdam edeceği işlerde çalıştırmak için uygun koşulları oluşturması ve yerli işçileri yerlerinden

etmemelerinden dolayı kişi başı GSYİH üzerinde bir baskı oluşturmayacağından kaynaklanabileceği öngörülmüştür.

Model 3 (bağımlı değişken $\ln c_{p1}$) için yapılan ampirik uygulama sonuçlarına göre her iki tahmincinin sonuçları birbiri ile paralellik göstermekle birlikte yalnızca $\ln wage$ değişkeninde sonuçlar birbirini desteklememektedir. $\ln wage$ değişkeni FGLS tahmincisine göre hiç bir önem düzeyinde de anlamlı bulunamamıştır. Ancak PCSE tahmincisinin sonuçlarında ise bu değişkenin %10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlenmiştir. PCSE sonuçlarına göre $\ln wage$ 'de meydana gelen %1'lik bir artış $\ln c_{p1}$ 'yi %0.08 gibi bir oranda artırmaktadır. $\ln migration$ 'da meydana %1'lik bir artış $\ln c_{p1}$ 'yi %0.01 artırmaktadır. $\ln unemp$ 'da meydana gelen %1'lik bir artış $\ln c_{p1}$ 'yi %0.03 oranında artırmaktadır. Bu modelde ise göçün tüketici fiyat endeksi üzerinde küçük bir oranda olsa da olumsuz bir etkisine rastlanmıştır. Söz konusu bu olumsuz etkinin emek arzı olan göçün elde ettikleri gelirler ile ekonomide bir talep oluşturmasından kaynaklanabileceği öngörülmüştür.

Model 4 (bağımlı değişken $\ln wage$) için yapılan uygulama sonucunun yine diğer modellerde olduğu gibi hem FGLS hem de PCSE tahmin sonuçlarının birbiri ile paralellik gösterdiği gözlenmiştir. Sonuçlar sadece $\ln c_{p1}$ değişkeninde farklılaşmaktadır. Bu değişken FGLS tahmincisinde %5 önem düzeyinde anlamlı iken PCSE tahmincisinde hiçbir önem düzeyinde anlamlı olmadığı gözlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında $\ln c_{p1}$ 'da meydana gelen %1 oranındaki bir artış $\ln wage$ 'de %0.09 oranında bir artış meydana getirmektedir. Bu değişken için elde edilen sonuçlar $\ln wage$ 'nin bağımlı değişken olduğu model ile benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. $\ln migration$ 'da meydana gelen %1 oranındaki bir artış FGLS tahmincisine göre %0.007, PCSE tahmincisine göre ise %0.01 oranında bağımlı değişken üzerinde artırıcı bir etki oluşturduğu gözlenmiştir. $\ln unemp$ değişkeninde meydana gelen %1'lik bir artış $\ln wage$ 'yi %0.03 oranında artırdığı gözlenmiştir. $\ln gdp$ 'de meydana gelen %1'lik bir artış bağımlı değişken olan $\ln wage$ üzerinde %0.5 oranında artırıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu modelde göçün ücretler üzerinde çok küçük bir oran olsa da artırıcı bir etkisine rastlanmıştır. Ampirik bulgular literatürde yer alan Addison ve Worswick (2002), Ottaviano ve Peri (2012) çalışmalarının sonuçları ile paralellik göstermektedir. Göçün ücretler üzerinde artırıcı

bir etkisinin bulunması ise göçmenlerin zaman içinde niteliklerini artırarak vasıflı işler için potansiyel bir arz oluşturabileceği için bu artırıcı etkinin beklenmesi olağandır. Model 5 (bağımlı değişken $\ln cb$) tahmin sonuçlarına göre, $\ln wage$ değişkeninde FGLS ve PCSE sonuçları farklılaşmıştır. Diğer değişkenlerin tamamının PCSE sonuçlarına göre %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözlenmiştir. $\ln migration$ değişkeninin bağımlı değişken olan $\ln cb$ ile aralarında ters yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre $\ln migration$ değişkeninde meydana gelen %1'lik bir artış $\ln cb$ 'yi %0.1 oranında azaltmaktadır. Göçün cari denge üzerindeki bu negatif etkisi Taslim (1996, 1998) çalışmalarını destekler nitelikte olduğu gözlenmiştir. $\ln unemp$ değişkenindeki %1 oranındaki artış bağımlı değişkeni %0.3 oranında artırmaktadır. $\ln gdp$ 'de meydana gelen %1 oranındaki artış ise bağımlı değişkeninde %1.1 oranında artış oluşturduğu gözlenmiştir. Bu modelde göçün cari denge üzerinde küçük bir oran olsa da azaltıcı yönde etki ettiği dikkat çekmiştir. Göçün cari denge üzerindeki olumsuz etkisi farklı açılardan değerlendirilebilir.

Ampirik uygulama sonuçları doğrultusunda, çalışmada ele alınan ülkeler sahip oldukları ekonomik, sosyal birçok faktörden dolayı göçü çekme potansiyeline sahipken bu ülkeler aynı zamanda göçmen emek gücüne ihtiyaç duyduğundan dolayı göçmenleri ülkelerine davet etmektedirler. Bu ülkeler göçmen çeken geniş çaplı uzun vadeli planlanan ve uygulamaya geçirilen bu politikaları ülkeye gelen göçmeni ekonomik süreçlere dahil edecek süreçleri hazırladığından bu ülkelerin göçten büyük oranda olumsuz etkilenmeyeceği açıktır. Piore (1979) gelişmiş ekonomilerin, yerli emeğin işgücü talebinin daha çok vasıfsız emekten yana olduğunu ve göçmen politikalarının bu yönde olduğunu gözlemlemiştir. Dolayısı ile göçmen emeğe olan bu talep, vasıfsız işgücünü tamamlamak için göçmenliği beklenti haline getirmektedir. Dolayısı ile piyasa şartlarına göre düzenlenen politikalar ile ihtiyaç duyulan işgücünün, göçmen hareketinin teşvik edilmesi ile giderileceği öngörülmektedir (Piore, 1979: 100). Bu öngörü ile söz konusu gelişmiş ülkelerin bu tür göçmenleri absorbe edebilecek potansiyeli bulunmaktadır. Göç hareketi ilk olarak bu kararın alınmasında ve göçün getireceği maliyetlere katlanma konusunda zor olmaktadır. Ancak göçmen ağırları ile göç eden bir kesim ile birlikte göç politikaları ile göçe ikna edilen kesim bu ülkelerde ekonomik hayatın içinde aktif bir aktör olarak yer almaktadırlar. Bu bağlamda bu ülkeler hem göç çeken hem de göçü davet eden ülke

politikaları ile göçmenlerin ekonomik hayattaki etkilerini de göze almaktadırlar. Dolayısı ile bu ülkelerde göçmenlerin makro değişkenler üzerindeki etkileri de değerlendirme yapmaya değer düzeylerde olmaktadır.

Ekonomistler genellikle kaynakların optimal tahsisi için bir ön koşul olduğu varsayılan piyasaların daha geniş olası entegrasyonundan yana olsalar da, birçoğu emeğin ve beşeri sermayenin serbest dolaşımından huzursuz olmaktadır. Küreselleşme, kültürel farklılıkları bulanıklaştırmak ve insanlığı homojenleştirilmiş ve tatsız bir batı ticari kültürüne yönlendirmekle suçlanmaktadır. Uluslararası göçler, yoksul ülkelere gelen en iyi bireyleri orjin ülkelerinden söküp almak ve onları küreselleşmiş bir yapıda birleştirmekle suçlanmaktadır. Özellikle vasıflı işgücü söz konusu olduğunda ve "beyin göçü" ya da "insan sermayesi göçü", geride kalanlar tarafından, ulusal kaynaklarda bir miktar hırsızlık yapıyormuş gibi göç eden bireylere karşı bir tavır takınıp onları eleştirmektedirler. Ancak çoğu durumda göç kararı, geniş aile, hatta daha geniş bir karar alma süreci ile stratejik bir bakış açısıyla alınan toplu bir karardır. Bu insanlar, en umut verici bireylerini şehre, hatta yurtdışına göndermek için oldukça büyük miktarda kaynak yatırmaktadırlar. Taşındıkları en büyük maliyet, muhtemelen, enerjisinin ve üretken potansiyelinin zirvesinde, ayrılan genç emeğin fırsat maliyetidir. Daha sonra karşılığında son derece karlı bir gelir beklentisi ile büyük umutlar oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla, uluslararası pazarın vasıflı işgücü için açtığı fırsatlar olmasaydı, göç eden beşeri sermayenin bir kısmı ilk etapta var olmayacaktı (Azam ve Gubert, 2006: 1).

Dünyanın ortak bir sorunu olan göç olgusuna ivedi politikalar ile kararlar almak göç alan ve veren ülkeler açısından oldukça önemlidir. Ancak emek ve göç konularında neredeyse hiçbir küresel yönetim kurallarına rastlanmamaktadır. Ekonomik kalkınma (Dünya Bankası), ödemeler dengesi ve uluslararası borçlar (Uluslararası Para Fonu) sağlık (Dünya Sağlık Örgütü) entelektüel mülkiyet hakları da dahil (Dünya Ticaret Örgütü) gibi konularda pek çok küresel etkin kurumlar bulunmaktadır. Ancak söz konusu emek olduğunda eski bir kurum olan Uluslararası Emek Organizasyonunun etkin bir gücü bulunmamakta ve bu kurum daha çok ulusal emek kuralları ile ilgilenmektedir. Göçmenler Uluslararası Organizasyonu ise yalnızca uluslararası hesapları dikkate almakta, istatistiksel hesapları tutmakta bir politika

yapıcısı gibi hareket etmek yerine olası kötü durumları usulen takipte kalmaktadır. Emek ve göç sorununa yönelik kurumların bulunmamasının nedeni oldukça açıktır. Zengin ve güçlü ülkelerin bu sorunları çözmek adına kendi faydalarına bir durum bulunmadığı söylenmektedir (Milanoviç, 2018: 248-249).

Ortada ciddi bir gerçek olarak bulunan uluslararası göç hareketini görmezden gelerek yok sayma politikası izlemek 21. yüzyılda oldukça güç bir hal almaktadır. Küreselleşmenin etkisi ile bireyler uluslararası yaşam standartlarının farkına varmakta ve göç etme kararı alırken daha az zorlanmaktadır. Ayrıca eskiye göre fiziki mesafelerin giderek önemsiz bir hal alması da bu göç kararını kolaylaştırmaktadır. Dolayısı ile var olan bir gerçeği yok saymak yerine ülkeler bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele almalıdırlar. Göç alan ülkeler göç politikalarını, göç akışını doğru kanalize ederek ve emek piyasalarını bu duruma uygun olarak düzenleyerek göç akışından kaynaklanacak olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde düzenlemeleri faydalarına olacaktır. Bununla birlikte, günümüzün uluslararası göçünün en büyük ironisi ise yalnızca ihtiyaç fazlası insanlar için bu geleneksel göç akışının hala devam ediyor olması değildir. Daha önemlisi gelişmiş bir ekonomiye göç eden insanların gelişmekte olan ülkelerin kaybetmeyi en az göze alabilecekleri yüksek eğitilmiş ve vasıflı kişiler olmasıdır.

İnsanlar küreselleşme ile artan ülkeler arasındaki farklılıkları eskiye oranla çok daha iyi gözlemler ve bu durumu hissetmelerinden dolayı göç veren ülkelerin vasıflı vatandaşlarını kaybetme olasılığı da artmaktadır. Göç veren ülkeler teorilerden de hareketle en vasıfsız olan bireylerini değil vasıflı, eğitilmiş bireylerini kaybetmektedirler. Bireyler ülkelerinde istedikleri geliri elde edememe, yaşam standardında arzu ettikleri düzeylere ulaşamama, özgür haklara sahip olamama gibi birçok nedenden dolayı kalıcı olarak ülkelerini kaybetmektedir. Bu durum göç veren ülke açısından önemli bir beşeri sermaye kaybıdır. Dolayısı ile her ne kadar olumsuz şartlarından yetişmiş olsalar da ülkeler sahip oldukları emek sermayesini kaybederek gelecekte daha iyi düzeylere ulaşma imkanından da uzaklaşmaktadır. Bu sebeplerden dolayı göç veren ülkelerin yetişmiş vatandaşlarını kendi ülkelerinde kalmalarını sağlayacak koşullarda iyileşme yapmaları gerekmektedir. Bu şekilde hem yetişmiş vatandaşlarını bünyesinde kalmasını sağlayacak hem de bu vatandaşları ile arzu edilen

ülke şartlarını elde etmeyi sağlayacaktır. Ayrıca diğer ülkelere göç etmelerine neden olan gerekçeleri kendi ülkelerinde sağlayarak nitelikli beşeri sermaye ile kalkınma düzeylerini artıracak ve her anlamda ilerleme sağlayacaklardır. Dolayısı büyüme ve kalkınma sağlamak isteyen göç veren ülkelerin, bireylerin göç etmelerini engelleyecek yatırımları, yasal düzenlemeleri yapmaları zorunlu bir şart haline gelmektedir. Bu bağlamda uluslararası ekonomik, sosyal, demokratik birçok alandaki farklılıklar devam ettikçe göç süreci de devam edecektir. Göç olgusu göç alan ülkeler kadar göç veren ülkeler açısından da ciddi bir sorun niteliği taşımaktadır. Öncelikli olarak ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği, fırsat eşitsizliği konuları üzerinde ivedi kararlar alınıp uluslararası düzeyde uygulanabilir politikaların yürütülmesi ile göç olgusu kontrol altında tutulabilecektir. Göç akışını tamamen durdurmak oldukça zor görünmektedir. Ancak göç alan ve veren ülke açısından etkilerini en aza indirebilecek düzeylerde tutulabilmesi önemlidir. Göç veren ülkelerin nitelikli emeklerini ülkelerinde kalmaya ikna edecek yatırımlarla ve nitelikli emeğin üretimi sayesinde nitelikli beşeri sermaye ile kalkınmalarını sağlamak daha eşit koşullara sahip dünya için önemlidir. Dolayısı ile göç olgusu dünya düzeni için göç alan kadar veren ülkeler açısından da oldukça önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

- Addison, T, Worswick C (2002) The impact of immigration on the earnings of natives: evidence from Australian micro data. *Economic Record*, 78(240): 68-78.
- Akıncı B, Nergiz A, Gedik E (2015) Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi* (2): 58-83.
- Al İ, Yıldız EB (2019) Türkiye'nin 2006-2017 dönemi makroekonomik performansı: sihirli kare yaklaşımı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1): 303-320.
- Altunç Ö F, Uçan O, Akyıldız A (2017) Dış göçlerin türkiye ekonomisinde işsizlik enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine etkileri: ekonometrik bir analiz (1985-2015), *Researcher: Social Science Studies*, 5(8): 197-212
- Altunok M (2017) Türkiye'nin göç gerçekliği ve örgütlenmesi üzerine bir tartışma-a discussion on turkey's migration reality and organization. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22): 295-311.
- Angrist JD, Kugler AD (2002) Protective or counter-productive? labor market institutions and the effect of immigration on eu natives, *Institute of Labor Economics IZA Discussion Papers*, No. 43.
- Anselin L (1988) *Spatial Econometrics: Method and Models*, (Kluwer Academic Publishers, Oxford).
- Arango J (2000) Explaining migration: a critical view, *International Social Science Journal* 52(165): 283-296.
- Asya G, Aktaş A (2022) The effect of unqualified labor migration on economic growth: the case of oecd countries. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 479-492.
- Atasü- Topcuoğlu R (2016) Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları: insan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 34: 1-20.
- Atasü-Topcuoğlu R (2018), Düzensiz göç: küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları 1783, Araştırma-İnceleme Dizisi 299*, Der: Öner, S. G. I. ve Öner, N. A. .Ş.
- Aytekin İ, Bozkaya Ş (2022) ABD'de göç ve reel ücretler arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 2, 1115-1132.
- Azam JP, Gubert F (2006) Migrants' remittances and the household in Africa: a review of evidence. *Journal of African Economies* 15(2): 426-462.

- Bakewell O, De Haas H, Kubal A (2012) Migration systems, pioneer migrants and the role of agency. *Journal of critical realism* 11(4): 413-437.
- Bălă RM, Prada EM (2014) Migration and private consumption in Europe: a panel data analysis, *Procedia Economics and Finance*, 10, 141-149.
- Baltagi, B. H., and Hashem Pesaran, M. (2007). Heterogeneity and cross section dependence in panel data models: theory and applications introduction. *Journal of Applied Econometrics* 22(2): 229-232.
- Barbu TC, Vuță M, Străchinaru AI, Cioacă SI, (2017) An assessment of the immigration impact on the international housing price. *Amfiteatru Economic Journal*, 19(46): 682-695.
- Bauer TK, Zimmermann, KF (1999) Assessment of possible migration pressure and its labour market impact following EU enlargement to central and eastern Europe. July, *IZA Research Report*, No. 3.
- Bauer, TK, Haisken-DeNew JP, Schmidt CM (2005) International labour migration, economic growth and labour markets: The current state of affairs. *The New Demographic Regime: Population Challenges and Policy Responses*, United Nations Publication, Geneva, 111-135.
- Beck N, Katz, JN (1995) What to do (and not to do) with time-series cross-section data. *The American Political Science Review* 89(3): 634-647.
- Becker, G. (1975). *Human Capital*, New York. National Bureau of Economic Research.
- Bhugra D, Gupta S (2011) *Migration and Mental Health*. New York, (Cambridge University Press).
- Bijak J (2006) Forecasting international migration: selected theories, models, and methods. *CEFMR Working Paper*. 4.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği, 1 (multeci.org.tr)
- Birman D (2005) Ethical Issues In Research With Immigrants And Refugees, *The Handbook Research with Ethnocultural*, 09-Trimble-4708.qxd 5/9/2005, http://www.corwin.com/sites/default/files/upmbinaries/6063_Chapter_9__Trimble_I_Proof_3.pdf.
- Borjas GJ (1985) Assimilation, changes in cohort quality, and the earnings of immigrants. *Journal of Labor Economics* 3(4): 463-489.
- Borjas GJ (1989) Economic theory and international migration. *International Migration Review* 23(3): 457-485.
- Borjas GJ (1999) The economic analysis of immigration. *Handbook of labor economics* 3: 1697-1760.
- Borjas GJ (2003) The labor demand curve is downward sloping: reexamining the impact of immigration on the labor. *NBER Working Paper* No. 9755 June

- Borjas GJ (2006) The impact of immigration on the labor market. In *Conference on Labor and Capital Flows in Europe Following Enlargement, organized by the International Monetary Fund, the Joint Vienna Institute, and the National Bank of Poland*.
- Borjas GJ (2010) *Labor Economics*. (New York: McGraw-Hill International/Irwin). Fifth Edition.
- Borjas GJ (2013). *Labor Economics*. (McGraw-Hill International/Irwin), Sixth Edition.
- Borjas, G. J. (1994). Immigration and welfare, 1970-1990. *Nber Working Paper Series*, Working Paper No. 4872.
- Boubtane E, Coulibaly D Rault C (2013) Immigration, growth, and unemployment: panel var evidence from oecd countries. *Review of Labour Economics and Industrial Relations* 27(4): 399-420.
- Bourdieu P, Wacquant LJ (1992) *An invitation to reflexive sociology*. University of Chicago press.
- Breusch TS, Pagan AR (1980) The lagrange multiplier test and its application to model specifications in econometrics. *Review of Economic Studies* 47(1): 239-53.
- Brücker H, Hauptmann A, Jahn EJ, Upwar R (2013) Migration and imperfect labor markets: theory and cross-country evidence from denmark, germany and the UK, *European Economic Review* 66(C): 205-225.
- Camarota SA, Zeigler K (2022) Immigration cannot significantly reduce inflation estimating how much increasing the supply of workers through immigration might lower consumer prices, Center for Immigration Studies Low-immigration, Pro-immigrant, 4 May, <https://cis.org/Camarota/Immigration-Cannot-Significantly-Reduce-Inflation>. E.T. 31.10.2022
- Carliner G (1980) Wages, earnings and hours of first, second, and third generation American males. *Economic Inquiry* 18(1): 87-102.
- Castelli F (2018) Drivers of migration: why do people move? *Journal of travel medicine* 25(1): 1-7.
- Castles S (1998) Globalization and Migration: Some Pressing Contradictions. *International Social Science Journal* 156: 179-86.
- Castles S (2008) Development and migration –migration and development: what comes first?. *Social Science Research Council Conference Migration and Development: Future Directions for Research and Policy*. New York City, ABD.
- Castles S (2008a) Understanding global migration: A social transformation perspective. In *An anthology of migration and social transformation*: 19-41. Springer, Cham.
- Castles S (2010) Understanding global migration: a social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(10): 1565-1586.

- Castles S Miller J (2008) *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Çev. Bülent Uğur Bal - İbrahim Akbulut. (Bilgi Üniversitesi Yayınları, ISBN İstanbul).
- Chamunorwa W, Mlambo C (2014) The unemployment impact of immigration in south africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5(20): 2631-2640.
- Chen X, Lin S, Reed WR (2006) *Another Look At What To Do With Time-Series Cross-Section Data*. (Department of Economics, College of Business and Economics, University of Canterbury).
- Chen X, Lin S, Reed WR (2010) A monte carlo evaluation of the efficiency of the PCSE estimator. *Applied Economics Letters* 17(1): 7–10.
- Chiswick B R (1978) The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men, *Journal of Political Economy* 86(5): 896-921.
- Chudik MA, Pesaran H, Tosetti E (2009) Weak and strong cross section dependence and estimation of large panels. European Central Bank, *Working Paper Series* No: 1100, October.
- Cortes KE (2004) Are refugees different from economic immigrants? some empirical evidence on the heterogeneity of immigrant groups in the united states. *The Review of Economics and Statistics* 86(2): 465–480.
- Çelik R, Arslan I (2018) Göç ve işsizlik arasındaki ilişki: Ampirik bir uygulama. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 74: 65–75.
- De Haas H (2005) International migration, remittances and development: myths and facts. *Third World Quarterly* 26(8): 1269-1284.
- De Haas, H. (2008). The internal dynamics of migration processes: A theoretical inquiry. *Journal of ethnic and migration studies*, 36(10): 1587-1617.
- Doğan C, Aydın, Y (2021) Yeşilce örneğinden hareketle, yerelden genele göç olgusu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1): 115-123.
- Doğan V (2006) *Türk vatandaşlık hukuku*, Savaş Kitabevi, Ankara.
- Drbohlav D (2011) Migration theories, realities and myths. *Migration Studies*, 36(10): 1565-1586.
- Drukker DM (2003) Testing for serial correlation in linear panel-data models. *The Stata Journal* (3)2: 1-10.
- Dungan P, Fang T, Gunderson M (2010) Macroeconomic impacts of Canadian immigration: An empirical analysis using the FOCUS model. *University of Toronto Working Paper*.
- Dustmann C, Fabbri F, Preston I, Wadsworth J (2003) The local labour market effects of immigration in the uk. *Home Office Online Report* 06/03.
- Dustmann C, Fasani F, Frattini T, Minale L, Schönberg U (2017), On the economics and politics of refugee migration. *Economic Policy* 32(91): 497-550.

- Dustmann C, Frattini T, Preston IP (2013) The Effect of Immigration along the Distribution of Wages. *Review of Economic Studies Oxford University Press* 80(1): 145-173.
- Düvell F (2004) Polish undocumented immigrants, regular high-skilled workers and entrepreneurs in the UK. *Institute for Social Studies working paper 54*: 1-28.
- Düvell F (2006) *Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective. Illegal Immigration in Europe*, der. Franck Düvell, New York: Palgrave Macmillan.
- Düvell F (2008) Transit, migration and politics: trends and constructions on the fringes of europe. IMISCOE Policy Brief, No. 12, <http://www.imiscoe.org/publications/policybriefs/index.html>.
- Faist T (2000) Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture, *Ethnic and Racial Studies* 23(2): 189–222.
- Fawcett JT, Arnold F (1987) 19: Explaining diversity: Asian and Pacific immigration systems. *Center for Migration Studies special issues* 5(3): 453-473.
- García B, Guerra-Salas J (2020) On the Response of Inflation and Monetary Policy to an Immigration Shock. *Central Bank of Chile Working Paper*, 872.
- Gençler A (2004) Avrupa Birliği'nin Göç Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı* 49: 173-196.
- Gezgin MF (1991) İşgücü göçü teorileri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* Sayı 23: 31-50.
- Gilpin N, Henty M, Lemos S, Portes J, Bullen C (2006) The impact of free movement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market, *Department for Work and Pensions, Working Paper* No 29.
- Glitz, A. (2012). The labor market impact of immigration: A quasi-experiment exploiting immigrant location rules in Germany. *Journal of Labor Economics* 30(1): 175-213.
- Göv A, Dürrü Z (2017) Göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: seçilmiş oecd ülkeleri üzerine ekonometrik bir analiz. *International Journal of Economic Studies* 3(4): 491-502.
- Greene WH (2012) *Econometric Analysis* (International Edition, Pearson Education Limited, Seventh Edition).
- Grubel HG, Scott AD (1966) The international flow of human capital. *American Economic Review* 56: 268–74.
- Gujarati D. N. and Porter, D. C. (2012). *Basic Econometrics*, Beşinci Basımdan çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen. (Ezgi Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul).

- Güllüpnar F (2012) Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 2(4): 53-85.
- Hagen-Zanker J (2008) Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *A Review of the Theoretical Literature (January 2008)*. Maastricht Graduate School of Governance Working Paper No.
- Harris JR, Todaro MP (1970) Migration, unemployment, and development: A two-sector analysis. *American Economic Review* 60: 126-142.
- Hart RA (1975a) Interregional economic migration: some theoretical considerations (Part I). *Journal of Regional Science* 15(2): 127-138.
- Hart RA (1975b) Interregional economic migration: some theoretical considerations (Part II). *Journal of Regional Science* 15(3): 289-300.
- Hazan JC (2018), Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler, *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları 1783, Araştırma-İnceleme Dizisi 299*, Der: Öner, S. G. I. ve Öner, N. A. .Ş.
- Hein J (1993) Refugees, immigrants, and the state, *Annu. Rev. Sociol* 19:43-59.
- Hellwig O, King A, Manning I, Perkins J (1992) Immigrant incomes and expenditures, bureau of immigration research, *AGPS, Canberra*.
- Hicks JR (1932) *The theory of wages*. London: MacMillan.
- Hollifield JF (1998) Migration, trade, and the nation-state: the myth of globalization. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* 3(2): 595-636.
- Hsiao C (2007) Panel data analysis advantages and challenges test, *WISE WORKING PAPER SERIES* 16(1): 1-22.
- International Labor Organization (2021) *Global Estimates on International Migrant Workers Results and Methodology*, Third edition.
- International Organization for Migration (IOM). (2013), *World Migration Report 2013, Migrant, Well-Being and Development*, IOM: Switzerland
- IOM – International Organization for Migration (2011). Glossary on Migration. International Migration Law Series, No. 25. Retrieved from <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/keymigration-terms-1.html>
- Iontsev V, Aleshkovski I (2007) International migration, globalization and development, migration and development. *Collection of papers of session chairs and key speakers of the International Conference "Migration and Development"*, Moscow, Russia, 13-15 September.

- Iqbal K, Peng H, Hafeez MK (2020), Analyzing the effect of ict on migration and economic growth in belt and road (bri) countries. *Journal of International Migration and Integration* 21: 307–318
- Isserman A, Taylor C, Gerking S, Schubert U (1987) Regional labor market analysis. In *Handbook of regional and urban economics* 1: 543-580.
- Ivakhnyuk I (2007) Eurasian migration system: theoretical and political approaches. *Migration and Development* Moscow, 13–15 September.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, www.goc.gov.tr/icerik/uyum_409_564 ve www.goc.gov.tr/icerik3/genelbilgi_409_422_423, (Erişim tarihi, 26. 02. 2023).
- Jennissen R (2003) Economic determinants of net international migration in Western Europe. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie* 19(2): 171-198.
- Jennissen R (2007) Causality Chains in the International Migration Systems Approach. *Popul Res Policy* 26: 411–436.
- Junankar PN, Pope D, Kapuscinski CA, Mudd WA (2016) *Immigration and Australia's External Account, Economics of Immigration*. Ed. Junankar P.
- Junankar PN, Pope D, Kapuscinski CA, Mudd WA (1994) Immigration and Australia's External Account Balances. In *Economics of Immigration* (pp. 105-159). *Palgrave Macmillan, London*.
- Kaldor N (1971) Conflicts in national economic objective. *The Economic Journal* 81(321): 1-16.
- Kara MA (2014) Türkiye'ye yönelik düzensiz emek göçü ve göçmen istihdamı: inşaat sektörü örneği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Kasnauskiene G, Vėbraite L (2013) The impact of population immigration on the labour market of the United Kingdom. *Ekonomika* 92(2): 64-78.
- Kasnauskiene G, Vėbraite L (2014) The impact of migration on Lithuanian economy in an ageing society context. *International Journal of Business and Management* 2(4): 31-42.
- Kennedy REJr (1973) *The Irish: Emigration, Marriage, and Fertility*. (Berkeley: Univ. Calif. Press).
- Kılıç C, Yucesan M, Ozekicioglu H (2019) Relationship between migration and unemployment: Panel data analysis for selected oecd countries. *Montenegrin Journal of Economics* 15(3): 101-111.

- King R (2012) *Theories and typologies of migration: An overview and a primer*. Malmö University, Malmö Institute for Studies of Immigration, Diversity and Welfare (MIM).
- Konuk T (2020) Uluslararası göçün temel makro ekonomik göstergeler üzerine etkisi: göç alan ülkelere dayalı panel veri analizi. Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Koser K (2007) *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University.
- Kostas, S. (2017) Irregular vs illegal immigration: setting the definitions. *An Overview of European Practice*. Venice: Institute of Ethnology SAS 4(65): 420-426.
- Krekova L (2011) Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. In *interdisciplinary conference on migration. Economic change, social challenge* 4: 6-9.
- Kritz M (2015) *International Migration, The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, First Edition. Edited by John Stone, Rutledge M.Dennis, Polly S. Rizova, Anthony D. Smith, and Xiaoshuo Hou. ©2016 John Wiley & Sons, Ltd.
- Kritz MM, Lin LL, Zlotnik H (1992) *International Migration Systems: A Global Approach* (Clarendon Press, Oxford).
- Kugler A, Yuksel M (2008) Effects of low-skilled immigration on US natives: evidence from Hurricane Mitch. *National Bureau of Economic Research*, (No. w14293).
- Kulkolkarn K, Potipiti T (2007) Migration, wages and unemployment in Thailand. *Chulalongkorn Journal of Economics* 19(1): 1-22.
- Kurt H (2006) Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 4(1): 135-160.
- Kurt Ü (2019) The causal effects of economic, political and social globalization on migrants: A panel data analysis for selected OECD countries. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 17(1): 281-296.
- Kurtuluş B (2010) Amerika Kıtasının Keşfi: Kuzey Amerika-Asya Bağlantısı. *In Journal of Social Policy Conferences* No: 49, October.
- Lach S (2007) Immigration and prices. *Journal of Political Economy* 115(4): 548- 587.
- Lee ES (1966) A theory of migration. *Demography* 3 (1): 47-57.

- Lemos S, Portes J (2008) *The Impact Of Migration From The New European Union Member States On Native Workers* (London: Department for Work and Pensions).
- Lewis GJ (1982) *Human Migration A Geographical Perspective*. (Routledge by Croom Helm Ltd First Published, New York).
- Lucas RE (2005) International migration to the high-income countries: Some consequences for economic development in the sending countries. *Confronting Globalization*. Kluwer, The Hague, 157-190.
- Lucas, R. E. (2005a). *International Migration And Economic Development: Lessons From Low-Income Countries*. (Edward Elgar Publishing).
- Mabogunje AL (1970) Systems approach to a theory of rural-urban migration. *Geographical Analysis* 2(1): 1–18.
- Macmillen MJ (1982) The economic effects of international migration: A survey. *J. Common Mkt. Stud.*, 20(3): 245-267.
- Martin P (2003) Economic integration and migration: The Mexico-US case. *WIDER Discussion Paper* (No. 2003/35).
- Martins P, Piracha M Varejão J (2012) Do immigrants displace native workers? evidence from matched panel data. *IZA DP No. 6644*, June.
- Massey DS (1990) The Social and Economic Origins of Immigration. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 510: 60-72.
- Massey DS (1998) Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review* 14(3): 383-413
- Massey DS (2012) Towards An Integrated Model Of International Migration. *Eastern Journal Of European Studies* 3(2): 9-35.
- Massey DS, Arango J, Hugo G, Kouaouci A, Pellegrino A, Taylor JE (1993) Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19(3): 431-466.
- Massey DS, Durand J, Pren KA (2014) Explaining undocumented migration to the US. *International Migration Review*, 48(4), 1028-1061.
- Meçik O Koyuncu T (2020) Türkiye’de göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: todayamamoto nedensellik testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9(3):2618-2635
- Menyah K, Nazlıoğlu Ş, Wolde-Rufael Y (2014) Financial development, trade openness and economic growth in african countries: new insights from a panel causality approach. *Economic Modelling* 37:386-394.

- Mete F (2004) Does immigration have an impact on economic development and unemployment? empirical evidence from finland (1981–2001). *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies* 1(3): 39-60.
- Milanovic B (2018) *Küresel Eşitsizlik, Küreselleşme Çağı İçin Yeni Bir Yaklaşım*, çev. Doç. Dr. Meneviş Uzbay ve Prof. Dr. Mustafa Pirili (Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti).
- Mincer J (1974) Schooling, Experience and Earnings. *New York: Natinal Bureau of Economic Research*.
- Morawska E (2007) *International migration: Its various mechanisms and different theories that try to explain it*. IMER/MIM, Malmö University.
- Morley B (2006) Causality between economic growth and immigration: an ardl bounds testing approach. *Economics Letters* 90(1): 72-76.
- Moundigbaye M, Rea SW, Reed WR (2018) Which panel data estimator should I use?: A corrigendum and extension. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal* 12(1): 1–31.
- Nathan M (2011) The long term impacts of migration in british cities: diversity, wages, Employment and Prices. *SERC Discussion Paper 67*, February.
- Nayyar D (2008) *International Migration and Economic Development*, The Washington Consensus Reconsidered Towards a New Global Governance, Edited by Narcís Serra and Joseph E. Stiglitz, OXFORD Universty Press.
- Nygaard C (2011) International migration, housing demand and access to homeownership in the uk. *Urban Studies* 48(11): 2211 – 2229.
- OECD Statistics, <https://stats.oecd.org/>
- OECD, Migration Policy Debates, 2014.
- Ottaviano GIP, Peri G (2012) Rethinking the effect of immigration on wages. *Journal of the European Economic Association* February 10(1): 152–197.
- Öner NAŞ (2018) Göç çalışmalarında temel kavramlar, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, İletişim Yayınları*, 4. Baskı, İstanbul, Der: S. Gülfer İhlamir Öner-N. Aslı Şirin Öner.
- Özbek S (2021) G-7 ülkelerinde inovasyon ve göç ilişkisi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(1): 59-70.
- Parks R (1967) Efficient estimation of a system of regression equations when disturbances are both serially and contemporaneously correlated. *Journal of the American Statistical Association* 62(318): 500–509.
- Pazarlıoğlu VM (2007) İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Yönetim ve Ekonomi* 14(1): 121-135.

- Penaloza-Pacheco L (2022) Living with the neighbors: the effect of Venezuelan forced migration on the labor market in Colombia. *Journal for Labour Market Research* 56(1): 1-32.
- Peri G (2006) The effects of immigration on California's labor market. *econstor, A Service of ZBW, Working Paper*, No. 06-37, September.
- Pernice R (1994) Methodological issues in research with refugees and immigrants. *Professional Psychology: Research and Practice* 25(3): 207–213.
- Pesaran MH (2004) General diagnostic tests for cross-sectional dependence in panels. *Empirical Economics* 60(1): 13-50.
- Pesaran MH, Ullah A, Yamagata T (2008) A Bias-adjusted LM Test of Error Cross-section Independence. *Econometrics Journal* 11(1): 105– 127.
- Petersen W (1978) International migration. *Annual Review of Sociology*, 4: 533-575.
- Piore MJ (1979) *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies* (Vol. 10). (Cambridge: Cambridge University Press).
- Portes A (1981) Modes of Structural Incorporation and Present Theories of Labor Immigration, M. M. Kritz, C. b. Keely, ve S. M. Tomasi.(ed). *Global Trends in Migration*, içinde, (279-297) NY: Center for Migration Studies.
- Portes A, Castells M, Benton LA. (1989). The informal economy: studies in advanced and less developed countries. *The Johns Hopkins University Press: Baltimore* 68(3): 969-971
- Pryor RJ (1981) 6: Integrating international and internal migration theories. *International Migration Review* 15(1): 110-129.
- Pryymachenko Y, Fregert K, Andersson FN (2011) The effect of emigration on unemployment: Evidence from the Central and Eastern European EU member states. *Working Paper* No: 32.
- Rao P, Griliches Z (1969) Small-sample properties of several two-stage regression methods in the context of auto-correlated errors. *Journal of the American Statistical Association*, 64(325): 253-272.
- Ravenstein EG (1885) The laws of migration. *Royal Statistical Society* 52(2): 241-305
- Reed H, Latorre M (2009) The Economic Impacts of Migration on the UK Labour Market, *Economics of Migration Working Paper* 3, February, 1ppr.
- Reed WR, Ye H (2011) Which panel data estimator should I use?. *Applied Economics* 4(8): 985-1000.
- Rush M, Vargas-Silva C (2017) *The Labour Market Effects of Immigration*, The Migration Observatory at the University of Oxford, 4th Revision.

- Schaeffer P (2009) Refugees: on the economics of political migration. *International Migration*, 48(1): 1-22.
- Sevinç H, Bozkurt E, Künü S(2016) Ekonomik büyüme ve göç ilişkisi: Gelişmekte olan ülkelere dayalı bir analiz. *International Conference on Eurosan Economics 2016* (ss. 398-403). SESSION 2C: Kalkınma II.
- Sjaastad LA (1962) Investment in human being. *The Journal of Political Economy* XX(5), Part 2.
- Spreckelsen T, Seeleib-Kaiser M (2016) *Dimensions of labour market integration among young EU migrant citizens in the UK*. Barnett Working Paper 16-01. Oxford: University of Oxford.
- Stark O (1991) *The Migration of Labour* (Oxford, UK, Blackwell Publishers).
- Tapinos G (1999) Clandestine immigration: economic and political issues. *Part III in SOPEMI, Trends in International Migration–1999 Annual Report*, OECD, 229-251.
- Taslim MA (1996) *Immigration, Saving and the Current Account* (Department of Economics, University of New England) 3: 1-37.
- Taslim MA (1998) Do migrants worsen the current account?. *International Migration* 36(3): 409-426.
- Taylor EJ and Martin PL (2001) *Human Capital: Migration and Rural Population Change* Chapter for Handbook of Agricultural Economics, Bruce L. Gardner and Gordan C. Rausser, eds. (Elsevier Science New York).
- Taylor WE (1977) Small Sample Properties of a Class of Two Stage Aitken Estimators. *Econometrica*, 45(2): 497-508.
- Todaro MP (1969) A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American economic review* 59(1): 138-148.
- Toksöz G (2006) *Uluslar Arası Emek Göçü* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Toksöz G, Erdoğan S, Kaşka S (2012). Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları. *Iom Türkiye*.
- Troshchenkov S, Strielkowski W(2012) Migration and unemployment: a case study of denmark, czech journal of social sciences *Business And Economics* 1(1): 24-33.
- Türkiye Temsilciliği (1988) *BMMYK, Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler* (Damla Matbaası).
- Uluslararası Göç Hukuku (2013) *Göç Terimleri Sözlüğü* (International Migration Organization ed. Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath-Cross), İkinci Baskı,

No:31,https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.

UN (2016) Situation of Migrants in Transit. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, A/HRC/31/35. UNECE. (1993). International Migration Bulletin. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, No. 3.

UNECE (1993) International Migration Bulletin. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, No. 3.

United Nations (2020) *Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Migration Stock*.

United Nations. Department of Economic and Social Affairs

Üner S (1972) *Nüfusbilim Sözlüğü* (Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara).

Van der Erf R, Jandl M, Reeger U (2005) International migration: concepts and measurement. Heinz Fassmann, Josef Kohlbacher, Ursula Reeger, Wiebke Sievers (Ed.), *International Migration and Its Regulation* (s. 3-17). <https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/189920/1/SAO%20IMISCOE%20report2005.pdf>

Venturini A Villosio C (2002) Are immigrants competing with natives in the Italian labour market? the employment effect, *Discussion Paper Series, IZA DP No. 467*.

Waters MC, Jiménez TR (2005) Assessing immigrant assimilation: New empirical and theoretical challenges. *Annual review of sociology* 31: 105-125.

WDI(World Development Indicator)

Westermeyer J (1990). Motivations for uprooting and migration. In W. Holtzman & T. H. Bornemann (Eds.), *Mental health of immigrants and refugees* (pp. 78-89). Austin, TX: University of Texas, Hogg Foundation for Mental Health.

Wickramasinghe AAIN, Wimalaratana W (2016) International migration and migration theories. *Social Affairs* 1(5): 13-32.

Wilson KL, Portes A (1980) Immigrant enclaves: an analysis of the labor market experiences of cubans in miami. *American Journal Of Sociology* 86(2): 295-319.

Wooldridge JM (2002) *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge (Massachusetts, The MIT Press).

World Psychiatric Association-Transcultural Psychiatry Section, [https://www.wpa-tps.org/publications/articles/mental-health-and-migration/\(E.T.10.12.2020\)](https://www.wpa-tps.org/publications/articles/mental-health-and-migration/(E.T.10.12.2020)).

- Yaqub MS, Mehmood B, Hassan N, Zohaib M, Bukhari MHS (2015) Is eva a better performance measure than accounting measures? *Evidence From Pakistani Listed Companies, ci.Int.(Lahore)* 27(2):1425-1432.
- Yasa İ (1979) Yurda Döner İşçiler ve Toplumsal Değişme, *TODAİE Yayınları* No:182, Ankara.
- Yu S, Sial MS, Shabbir MS, Moiz M, Wan P, Cherian J (2021) Does higher population matter for labour market? evidence from rapid migration in canada. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja* 34(1): 2337-2353.
- Zachariadis M (2012) Immigration and international prices. *Journal of International Economics* 87(2): 298-311.
- Zelinsky W (1971) The hypothesis of the mobility transition. *Geographical review* 61(2): 219-249.
- Ziya O (2012) Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri, *TBB Dergisi* 2012 99(201): 229-240.
- Zolberg AR, Zolberg AR (2009) *A nation by design: Immigration policy in the fashioning of America*. Harvard University Press.
- <https://epc2006.princeton.edu/papers/60112>
- <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destinations-international-migrants>
- <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
- <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>.
- <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/which-countries-have-the-most-immigrants-51048ff1f9/>

